

Наталія НІКОЛАЄВА

УЛЯНА КРЮЧЕНКО – «ОКСАНА»

ЛІТОПИС УПА
СЕРІЯ “ПОДІЇ І ЛЮДИ”

КНИГА 23

LITOPYS UPA
Series "Events and People"
Book 23

NATALIIA NIKOLAIEVA

ULIANA KRIUCHENKO – «OKSANA»

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
Серія “Події і люди”
Книга 23

НАТАЛІЯ НІКОЛАЄВА

УЛЯНА КРЮЧЕНКО – «ОКСАНА»

УДК 94(477.8)
ББК 63.3(4УКРЗ)62–54
Н 63

Наталія НІКОЛАЄВА

УЛЯНА КРЮЧЕНКО – «ОКСАНА»

Книга описує життя та долю Уляни Никифорівни Крюченко (1920–1972), підпільниці ОУН, дружини керівника Проводу ОУН та Головного командира УПА в 1950–1954 рр. Василя Степановича Кука (1913–2007). В книзі використано маловідомі архівні документи підпілля, радянських партійних та поліцейних органів, як теж фотографії, її особисті малюнки і праці.

Nataliia NIKOLAIEVA

ULIANA KRIUCHENKO – «OKSANA»

The book describes the life and fate of Uliana Nykyforivna Kriuchenko (1920–1972), member of the OUN underground, the wife of the head of the OUN, and Supreme Commander of the UPA in 1950–1954 Vasyl' Stepanovych Kuk (1913–2007). It is based on little known underground, Soviet party and police archival documents, as well as photographs, personal paintings and her other works.

КОНСУЛЬТАНТ
Олександр ІЩУК

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР
Петро Й. ПОТІЧНИЙ

ЛІТЕРАТУРНИЙ РЕДАКТОР
Леся Є. ЛУНЬО

ISBN 978-966-2105-47-6 (Ukraine)
ISBN 978-1-897431-49-8 (Canada)

© Літопис УПА, 2013
© Litopys UPA, 2013

ФУНДАТОРОМ
цієї книги є
д-р АНДРІЙ Г. РІПЕЦЬКИЙ з сім'єю
в пам'ять батьків
св. п. МАРІЇ і МОДЕСТА РІПЕЦЬКИХ

Андрій Ріпецький народився 16 жовтня 1950 р. у таборі переміщених осіб біля Мюнхена (Німеччина) в родині Марії, з дому Боднаренко, та д-ра Модеста Ріпецьких, вояків УПА, які перейшли рейдом з Закарзоння до Західної Німеччини.

У березні 1957 р. родина емігрувала до США й поселилася в Йонкерсі, штат Нью-Йорк. Там 18 квітня 1958 р. у них народився другий син Юрій. З огляду на студії батька родина була змушена декілька разів змінювати місце проживання, аж поки не замешкала на постійно в Чікаґо, штат Іллінойс.

Університетські студії А. Ріпецький закінчив у 1972 р., а опісля – медичні у 1976 р. в Нортвестерн університеті (Northwestern University) й відтак отримав спеціалізацію з психіатрії в університеті штату Юта.

У 1977 р. одружився з Рутою Панчук, донькою новоприбулих емігрантів. З часом родина зростає. Дочка Мая народилася 19 листопада 1986, а дочка Зоя – 21 березня 1992 року. Обидві доньки закінчили школу українознавства та, як і їхні батьки, стали членами Пласту і є активними в громадському житті. Уся родина належить до парохії УГКЦ Св. Миколая в Чікаґо.

Д-р Андрій Ріпецький також є активним членом у Пластовому Сеньйораті, в Українському Лікарському Товаристві Північної Америки, Крайовому Товаристві Ветеранських Лікарів та в Американському Психіатричному Товаристві. Відомий як щедрий меценат різних національних проєктів та заходів, в тому і для підтримки видавництва «Літопис УПА».

УЛЯНА КРЮЧЕНКО
«ОКСАНА»
(1920–1972)

ВСТУП

У попередні роки вийшло чимало статей і книг, в яких йдеться про життя та діяльність керівництва українського визвольного руху. Серед них – дослідження про керівника ОУН Степана Бандеру, Головного командира УПА та керівника ОУН в Україні в 1943–1950 рр. Романа Шухевича, керівника Служби Безпеки ОУН Миколу Арсенича, членів Проводу ОУН Ростислава Волошина, Петра Дужого, Осипа Дяківа, Петра Федуна, Ярослава Старуха та багатьох інших. Проте є ще досить багато «білих плям» у біографіях керівників ОУН і УПА, які потрібно буде у майбутньому з'ясувати.

Доволі часто в працях про ОУН і УПА згадується постать останнього Головного командира УПА Василя Степановича Кука (11.01.1913 – 9.09.2007). В численних працях, опублікованих у ЗМІ та наукових виданнях, іноді зустрічаються згадки про його дружину та помічницю Уляну Никифорівну Крюченко (1920–1972). Вважаємо, що постать У. Крюченко заслуговує окремої уваги, оскільки її життєвий шлях був цікавим і непересічним. Вона була діяльною підпільницею, брала активну участь у створенні підпільної мережі ОУН в Дніпропетровській області в 1941–1943 рр., писала брошури, листівки і взагалі протягом довгих років допомагала В. Куку. Врешті, вона розділила з ним долю до кінця – у 1954–1960 рр. перебувала в тюрмі КДБ УРСР. Саме відсутність в історіографії біографічного дослідження про У. Крюченко спонукала автора до написання цього дослідження.

Вшанування пам'яті жертв політичних репресій і наукове вивчення їхніх біографій передбачене Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17.04.1991 р., Указами Президента України «Про вшанування учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті» № 75/2010 від 28.01.2010 р., «Про додаткові заходи щодо визнання українського визвольного руху ХХ століття» № 946/2009 від 19.10.2009 р., «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні» № 37/2009 від 23.01.2009 р. та іншими нормативно-розпорядчими документами.

Зважаючи на те, що Уляна Крюченко стала членом ОУН(бандерівців) у 1941 р., вже після розколу єдиної ОУН на дві фракції – мельниківську та бандерівську, у цій книзі для спрощення ми постійно вживаємо назву ОУН, маючи на увазі саме ОУН(б).

Географічні назви подані у книзі так, як це зазначено в документах, і тому можуть не співпадати з сучасними (адміністративний поділ України неодноразово змінювався, особливо кордони районів), хоча ми й намагалися звіряти їх за мапами. Також ми прагнули максимально точно передати псевда та прізвища підпільників, адже чимало з них, на жаль, досі не ідентифіковані.

Автор висловлює щиру подяку всім, хто допомагав у підготовці видання: головному адміністратору видавництва «Літопис УПА» Миколі Кулику, відповідальному редактору проф. Петру Потічному, співробітникам львівського представництва Ігорю Гомзяку та к.і.н. Миколі Посівничу, науковому редактору, к.і.н. Олександрю Іщуку, дослідникам: Володимирю Морозу, Віталію Манзуренку, к.і.н. Володимирю В'ятровичу, к.і.н. Валерію Огороднику, к.і.н. Володимирю Ковальчуку, к.і.н. Олександрю Пагірі, Володимирю Іванченку.

Особлива подяка належить сину Василя Кука й Уляни Крюченко – Юрію за цінні поради і консультації, надані під час роботи.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

На сьогодні історіографія вже містить чимало досліджень про В. Кука, де також згадано його дружину – У. Крюченко. Однак можна з впевненістю сказати, що їхнє життя та діяльність все ще недостатньо вивчені науковцями. Одразу слід зазначити, що постать В. Кука набагато більше висвітлена в історіографії, ніж постать його дружини. У цьому короткому огляді складно проаналізувати всі наявні публікації (це може бути предметом окремого дослідження), тому згадано найбільш важливі, на нашу думку, праці та збірники документів.

Серед публікацій слід найперше згадати наукові і науково-популярні праці В. Кука – його численні статті, брошури, книги, а також упорядковані ним збірники документів і матеріалів¹. Можливість займатися цією діяльністю В. Кук отримав лише у 1991 р., після розпаду СРСР і відновлення незалежності України, у віці майже 80 років. Очолюючи відділ вивчення історії у Всеукраїнському Братстві ОУН–УПА, фіксував сподади колишніх підпільників, подавав у своїх публікаціях

¹ Напр.: Кук В. «Рано чи пізно правда про заслуги ОУН-УПА стане загальновідомою» // Сучасність. – 2001. – Ч. 2. – С. 82–84; Кук В. Генерал Роман Шухевич – Головний Командир Української Повстанської Армії (УПА). – К., 1997; Кук В. Степан Бандера (1909–1999 рр.) – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 1999; Кук В. (Ю. Леміш). До історії конфлікту між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР: (Роз'яснення «документів», що їх у 1951–1953 роках отримало ЗП УГВР за кордоном від «ОУН–УГВР в Україні» // Воля і Батьківщина. – 1999. – Ч. 1 (14/30). – С. 80–85; Кук В. Українська Повстанська Армія та її коріння: (До 60-річчя утворення УПА) // Сучасність. – 2002. – Ч. 10. – С. 57–67; Кук В. Ярослав Старух (17.XI.1910–17.IX.1947) // Українська ідея і чин. – 1998. – № 3. – С. 77–88; Дашкевич Я., Кук В., Бойко В., Посівнич М. Про генерала Тараса Чупринку (Романа Шухевича). – Львів, 2006; Кук В. С. Акт відновлення Української держави (30 червня 1941 р.). – Львів-Київ, 2004; Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 р. Збірник документів і матеріалів / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення // Під ред. Я. Дашкевича, В. Кука; упор. О. Дзюбан. – Львів-Київ, 2001.

власне бачення діяльності українського визвольного руху у 1929–1954 рр., прагнув проаналізувати основні напрямки його роботи, свою участь в ньому, зрештою згадати тих загиблих провідників ОУН і УПА, з якими йому доводилося працювати разом. У 2005 р. було перевидано його працю про створення і функціонування радянських колгоспів, написану в підпіллі – «Колгоспне рабство»². Цікавим є видання, яке у доступній популярній формі подає відповіді В. Кука на запитання зі сайту «Майдан»³. Окремо варто згадати численні інтерв'ю В. Кука, які він в останні роки життя давав різним засобам масової інформації – як українським, так й іноземним. Вони представляють його як активного учасника визвольного руху та історика. У своїх розповідях він постійно згадував про свою дружину – У. Крюченко⁴.

Окремо слід зазначити, що за роки життя В. Кук зібрав величезний масив літератури (книги, статті, газетні публікації тощо), спогадів, фотографій та аудіозаписів, фактично створивши власний архів, який після його смерті було передано на зберігання до Центру досліджень визвольного руху (м. Львів)⁵. У цьому архіві містяться деякі матеріали про У. Крюченко. Зберігся щоденник В. Кука (на сьогодні він опублікований лише частково), де є згадки про його життя після звільнення з тюрми в 1960 р. Опрацювання цих матеріалів істориками ще попереду, адже зараз зазначений архів поступово проходить стадію упорядкування і систематизації.

² Кук В. Колгоспне рабство / Передм. В. В'ятровича. – Львів, 2005. – 264 с.

³ Кук В., maidan.org.ua. УПА в запитаннях і відповідях Головного командира / Ред. Я. Сватко. – Львів, 2007. – 80 с.

⁴ Напр.: Горишняк В. О своей непростой судьбе размышляет последний главнокомандующий ОУН-УПА Василий Кук // Факты и комментарии. – 2002. – 18 сентября. – С. 13; Кук В. 9 мая праздником не считаю // Комсомольская правда. – 2005. – 12 апреля; Муратов О. Про УПА – від першої особи. Про юнацьке загартування у «Пласті», гімназійний вишкіл і, головне, про боротьбу на чолі проводу УПА розповідає останній головнокомандувач Василь Кук // Дзеркало тижня. – 10.02.2007. – № 5 (634); Они сражались за Родину. Последний главнокомандующий УПА Василий Кук воевал против Польши, Германии и Советского Союза // Киевский телеграф. – 2000. – 6 ноября; Ноев-ий Ю. Генерал-хорунжий УПА Василь Кук: «Ми були молодими і здобували Україну кров'ю, тепер же молоді нехай прикладе всі свої сили для її побудови» // www.ukrnationalism.org.ua. – 16.04.2005; Василь Кук: Радянський уряд вів війну проти України, він знищував Україну (інтерв'ю радіо ВВС) // www.ukrnationalism.org.ua. – 12.09.2005; Василь Кук: Політиків треба оцінювати по їхніх ділах // Сайт «Майдан». – 07.03.2006; Павленко Ф. Армія безсмертних. Вони мислили в категоріях тисячоліть (інтерв'ю з В. Куком) // Радіо ВВС. – 09.05.2005; та інші.

⁵ Див.: Юрочко Б. Останнє диво Кука // Львівська газета. – 02.10.2007. – № 175 (245), а також кілька інформаційних повідомлення про це на сайті ЦДВР за вересень 2007 р.

Найбільшу кількість згадок про життя й діяльність В. Кука та У. Крюченко можна відшукати у книгах, опублікованих видавництвом «Літопис УПА» (упродовж 1974–2012 рр. видано понад 100 томів). В основній (т. зв. канадській) серії це передовсім томи 8–10 і 26 про діяльність УГВР (В. Кук був її членом та брав участь у виробленні її рішення)⁶; том 24 – передрук офіційного видання ОУН «Ідея і Чин» (де вміщувалися рішення Проводу ОУН, у підготовці яких брав участь В. Кук)⁷; дуже цікаві спогади Марії Савчин – «Марічки», чоловік якої – В. Галаса тісно контактував у підпіллі з В. Куком⁸; збірка спогадів про Головного командира УПА Р. Шухевича⁹ тощо.

Ще більше інформації про В. Кука і У. Крюченко у Новій серії «Літопису УПА», в якій опубліковано раніше недоступні для дослідників архівні матеріали зі «спецхранів» радянських архівів. Треба сказати, що у підготовці першої книги цієї серії В. Кук брав особисту участь¹⁰.

У 2-му¹¹, 8-му¹², 11-му¹³ та 14-му¹⁴ томах Нової серії вміщено систематизовані матеріали з українських архівів (передовсім – ЦДАГО, ЦДАВО, ГДА СБУ, деяких обласних державних архівів) про діяльність підпілля ОУН і УПА на Волині у 1943–1955 рр., активну участь в організації якого брав В. Кук (особливо в 1943–44 рр., коли особисто перебував на Волині з У. Крюченко). Унікальні документи комуністичної партії України, які висвітлюють боротьбу чекістів з підпіллям ОУН і УПА, вміщено у

⁶ Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріали; книга перша: 1944–1945. – Торонто, 1980; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга друга: 1946–1948. – Торонто, 1982; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга третя: 1949–1952. – Торонто, 1984; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. – Торонто-Львів, 2001.

⁷ Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 24. Ідея і чин: орган Проводу ОУН, 1942–1946. – Торонто, 1995.

⁸ Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 28. Марія Савчин. Тисяча доріг; спомини. – Торонто-Львів, 1995.

⁹ Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 45. Генерал Роман Шухевич – «Тарас Чупринка» – Головний Командир УПА. – Торонто-Львів, 2006.

¹⁰ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 1. Видання Головного Командування УПА / Упор. О. Вовк, Ю. Черченко, В. Кук, В. Галаса. – Київ-Торонто, 1995.

¹¹ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944. Документи і матеріали / Упор. О. Вовк. – Київ-Торонто, 1999.

¹² Літопис УПА. Нова серія. – Т. 8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та запілля 1944–1946. Документи і матеріали / Упор. О. Вовк, С. Кокін. – Київ-Торонто, 2006.

¹³ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 11. Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО «Заграва», «Турів», «Богун» (серпень 1942 – грудень 1943 рр.) / Упор. В. Ковальчук. – Київ-Торонто, 2007.

¹⁴ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 14. УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943–1945. Невідомі документи / Упор. В. Ковальчук, І. Марчук. – Київ-Торонто, 2010.

3–7 томах Нової серії¹⁵. В них В. Кук згадується як найближчий помічник Р. Шухевича в період 1945–1950 рр., а в 1950–1954 рр. – як керівник підпілля, на пошук якого було кинуте значні сили каральних органів СРСР. Значний інтерес становлять документи з 7-го тому, де міститься інформація про деталі розшуку В. Кука і У. Крюченко в 1952–54 рр.

Цікаві згадки про В. Кука й У. Крюченко є в опублікованих в 9-му і 15-му томах Нової серії протоколах допитів заарештованих чекістами керівників українського визвольного руху, особливо тих, які знали їх особисто – М. Степаняка, П. Дужого, Ф. Воробця, Ю. Стельмашука, О. Луцького та інших¹⁶. Завдяки цим документам можна дізнатися про подобиці діяльності Проводу ОУН в Україні і особисто В. Кука у 1941–44 рр. Це особливо важливо, адже більшість із заарештованих керівників ОУН і УПА не залишили спогадів, і вцілілі архівні кримінальні справи на них є чи не єдиним джерелом, з якого дослідник може почерпнути інформацію (нехай і часто перекручену слідчими-чекістами) про діяльність українського визвольного руху. Крім того, з цих документів простежуються подобиці особистих взаємин між членами керівництва українського визвольного руху.

Частину вцілілого та виявленого на сьогодні в ГДА СБУ листування В. Кука з іншими членами Проводу ОУН опубліковано в 16-му томі Нової серії «Літопису УПА»¹⁷. У книзі опубліковано листи В. Кука до Р. Шухевича, Я. Бусла, В. Галаси, І. Литвинчука та інших підпільників. З них можна детально визначити, в яких саме умовах йому довелося працювати і які питання вирішувати. Один з листів до Р. Шухевича містить

¹⁵ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959 / Упор.: О. Вовк, І. Павленко, Ю. Черченко. – Київ-Торонто, 2001; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). Книга перша: (1943–1945). – Київ-Торонто. 2002; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга друга: 1946–1947. – Київ-Торонто. 2002; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга третя: 1948. – Київ-Торонто, 2003; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. – Київ-Торонто, 2003.

¹⁶ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. Кн. 1. / Упор. О. Іщук, С. Кокін. – Київ-Торонто, 2007; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 15. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1946–1952. Кн. 2. / Упор. С. Власенко, В. Лозицький, С. Кокін. – Київ-Торонто, 2011. – 840 с.

¹⁷ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. Волинь і Полісся в невідомій спадщині ОУН і УПА. 1944–1954 рр. / Упор. В. Ковальчук, В. Огороднік. – Київ-Торонто, 2011.

детальну інформацію про одруження В. Кука і У. Крюченко, народження їх сина Юрія, затримання чекістами У. Крюченко влітку 1949 р. на Золочівщині і намагання використати її для арешту В. Кука.

Документи і матеріали про ділову співпрацю в Проводі ОУН між В. Куком і О. Дяківим містять 17 том Нової серії «Літопису УПА»¹⁸. Інформацію про діяльність ОУН в Південній, Центральній та Східній Україні (зокрема – на Дніпропетровщині), в якій активну участь в 1941–1944 рр. брали В. Кук та У. Крюченко, містять 18 том Нової серії «Літопису УПА»¹⁹. В цій книзі згадано чималу кількість дніпропетровських підпільників, з якими активно контактувала У. Крюченко.

Окремі згадки про В. Кука і У. Крюченко є і у книгах «Літопису УПА» з серій «Бібліотека» та «Події і люди», але детально їхні постаті там не аналізувалися. В цьому контексті слід згадати книги М. Посівнича про провідників ОУН С. Бандеру та Р. Шухевича²⁰, книгу М. Романюка про керівника ГОСП ОУН П. Федуну²¹, книги В. Мороза про члена Проводу ОУН О. Дяківа та керівника Львівського крайового проводу ОУН З. Тершаківця²², книги В. Іванченка про підпільницю Л. Фою та Г. Голояд²³, книгу Л. Онишко про чільного діяча ОУН К. Зарицьку²⁴, книгу В. Ковальчука про діяльність ОУН на Волині²⁵, книги О. Іщука та І. Марчука про члена УГВР, художника Н. Хасевича і керівників підпілля ОУН на Волині братів Буслів²⁶ та інші. Але уривчасті згадки, які є в цих книгах, не дають повного уявлення про життєвий шлях У. Крюченко.

¹⁸ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 17. Осип Дяків – «Горновий». Документи і матеріали / Упор. В. Мороз. – Київ-Торонто, 2011.

¹⁹ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 18. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України / Упор. В. Іванченко, О. Пагіря. – Київ-Торонто, 2011.

²⁰ Посівнич М. Нескорений командир. – Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2008 (серія «Події і люди», кн. 1). – 80 с; Посівнич М. Степан Бандера – життя, присвячене свободі. – Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2008 (серія «Події і люди», кн. 3). – 112 с.

²¹ Романюк М. Петро Федун – «Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА (серія «Події і люди», кн. 6). – Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2009. – 128 с.

²² Мороз В. Портрет Осипа Дяківа. – Львів-Торонто: «Літопис УПА», 2010 (серія «Події і люди», кн. 11). – 128 с.; Мороз В. Зиновій Тершаківець – «Федір». – Львів-Торонто: «Літопис УПА», 2011 (серія «Події і люди», кн. 12). – 128 с.

²³ Іванченко В. Квітка у червоному пеклі. Життєвий шлях Людмили Фої. – Львів-Торонто: «Літопис УПА», 2010 (серія «Події і люди», кн. 8). – 128 с.; Іванченко В., Ішук О. Життєвий шлях Галини Голояд – «Марти Гай». – Львів-Торонто: «Літопис УПА», 2010 (серія «Події і люди», кн. 10). – 128 с.

²⁴ Онишко Л. «Нам сонце всміхалось кризь ржавії ґрати...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. – Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2007 (серія «Бібліотека», т. 8). – 928 с.

²⁵ Ковальчук В. Діяльність ОУН(б) та запілля УПА на Волині й південно-му Поліссі в 1941–1944 рр. – Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2006 (серія «Бібліотека», т. 7). – 512 с.

²⁶ Ішук О., Марчук І. Брати Бусли. Життя за Україну. – Львів-Торонто: «Літопис УПА», 2011 (серія «Події і люди», кн. 16). – 128 с.; Ішук О., Марчук І., Даревич Д. Життя і творчість Ніла Хасевича. – Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2011 (серія «Бібліотека», кн. 10). – 432 с.

Інформація про В. Кука і У. Крюченко є у збірниках документів про український визвольний рух, упорядкованих під керівництвом д.і.н. В. Сергійчука. Найперше слід згадати п'ятитомне видання «Український здви́г»²⁷, тритомник про С. Бандеру²⁸, дво томник про Р. Шухевича²⁹ та інші упорядковані ним видання³⁰. Вони містять донедавна невідомі архівні матеріали з фондів ЦДАГО, ЦДАВО, ГДА СБУ, ГДА СЗРУ.

На нашу суб'єктивну думку, дослідження науковців про В. Кука і У. Крюченко умовно можна розділити на три великі групи: радянську, діаспорну та сучасну (як українську, так і закордонну) історіографію.

Радянська історіографія жодної уваги постаті У. Крюченко не приділяла, а її чоловіка В. Кука в основному згадувала як колишнього «бандватажка» і «українсько-німецького буржуазного націоналіста». Іноді ще зазначали, що він «змінив свої погляди та у 1960 р. публічно покався». У зв'язку з цим постійно згадували його «відкритий лист», який, як тепер відомо, був підготовлений під тиском і літературною редакцією співробітників КДБ УРСР³¹. При цьому ніхто з радянських істориків його біографію детально не вивчав, адже неупереджене дослідження діяльності ОУН і УПА перебувало в СРСР під заборону.

Історики з української діаспори згадували про В. Кука досить часто, але інформації про У. Крюченко практично не мали. Прикладом можуть бути праці М. Лебеда про створення УПА³², Л. Шанковського про історію Похідних груп ОУН³³, П. Мірчука про історію діяльності ОУН в 1929–1939 рр.³⁴ та інші книги.

Лише в останні 20 років з'явилися цікаві дослідження науковців і громадських діячів, присвячені долі В. Кука, в яких часто згадується У. Крюченко. Зокрема, значної уваги постаті В. Кука приділено в узагальнюючих, опертих на ґрунтовну джерельну базу, працях про український визвольний рух А. Русначенка³⁵, Ю. Киричука³⁶,

²⁷ Сергійчук В. І. Український здви́г. В 5 томах. – К., 2004–2005.

²⁸ Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959). В 3 томах / Відп. упор. В. Сергійчук. – К., 2009.

²⁹ Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950). В 2 томах / Під заг. ред. Сергійчука В. І. – К., 2007.

³⁰ Сергійчук В. І. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: Нові документи і матеріали. – К., 1998; Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали / Упор. В. Сергійчук. – К., 2001. – 198 с.

³¹ Відкритий лист В. Кука до Ярослава Стецька, Миколи Лебедея, Степана Ленкавського, Дарії Ребет, Івана Гриньоха та до всіх українців, що живуть за кордоном. – К., 1960.

³² Лебедь М. УПА. Її генеза, ріст, дії у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. – Дрогобич: Відродження, 1993. – Ч. 1: Німецька окупація України. – 208 с.

³³ Шанковський Л. Похідні групи ОУН. – Мюнхен, 1958.

³⁴ Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. Вид. 3-тє, доп. / Відп. ред. В. Мороз. – К., УВС, 2007. – 1006 с.

³⁵ Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках. – К., 2002. – 519 с.

³⁶ Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. – Л., 2004. – 464 с.

А. Кентія³⁷, О. Гогун³⁸ та І. Патриляка³⁹. Статті та окреме біографічне дослідження про В. Кука підготував д.і.н. Д. Веденеев, який детально проаналізував його діяльність в підпіллі ОУН та заходи чекістів з його розшуку, а для написання своїх праць активно використовував маловідомі документи ГДА СБУ, ЦДАГО та ЦДАВО⁴⁰. У його працях також систематизовано інформацію про перебування В. Кука і У. Крюченко в тюрмі КДБ УРСР, цікаві подробиці про намагання чекістів «перевиховати» їх та залучити до співпраці в роботі проти діяльності ОУН в Україні і за кордоном. Одним з перших комплексний аналіз життя і діяльності В. Кука здійснив львівський дослідник В. Манзуренко, який спілкувався з ним в останні роки життя, вивчав матеріали кримінальної справи КДБ УРСР на В. Кука, а тому, окрім аналізу відомих на сьогодні документів, мав нагоду порівняти їх зі спогадами останнього Головного командира УПА⁴¹. Кілька наукових та науково-популярних статей про В. Кука написав к.і.н. В. В'ятрович, який також тривалий час тісно спілкувався з В. Куком, був ініціатором перевидання його праці «Колгоспне рабство»⁴². Біографії В. Кука та У. Крюченко вивчав к.і.н. О. Іщук⁴³. Документи зі справи 372 з колекції друкованих видань ГДА СБУ, де йдеться про свідчення заарештованих чекістами керівників Проводу ОУН (в т. ч. про В. Кука і його дружину), проаналізував в анотованому покажчику к.і.н. С. Кокін⁴⁴. Осо-

³⁷ Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси. – Т. 1. Від Української військової організації до Організації українських націоналістів. 1920–1942. – К., 2005. – 332 с.; Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси. – Т. 2. Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956. – К., 2008. – 415 с.

³⁸ Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. – С-пб, 2004. – 416 с.

³⁹ Патриляк І. Військова діяльність ОУН(б) у 1940–1942 роках. – К., 2004. – 598 с.; Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). – Львів, 2012. – 592 с.

⁴⁰ Напр.: Веденеев Д. Одиссея Василия Кука. Военно-политический портрет последнего главнокомандующего УПА. – К., 2007. – 208 с.; Веденеев Д., Биструхин Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...». – К., 2006. – 568 с. (окремий розділ, присвячений біографії В. Кука); Веденеев Д. Останній із могікан. На смерть генерала-хорунжого УПА Василя Кука // «Дзеркало тижня». – № 38 (667). – 13–19.10.2007.

⁴¹ Манзуренко В., Іщук О. Василь Кук – Головний командир УПА. – Рівне, 2008. – 80 с.

⁴² Напр.: В'ятрович В. Історія з грифом «секретно». Нові сюжети. Архіви КГБ розповідають. – Львів, 2012. – 240 с. (стаття про В. Кука «Останній бій останнього командира», с. 166–178).

⁴³ Іщук О. Життя та доля Уляни Крюченко. – К., 2008. – 50 с.; Іщук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко – дружини Головного командира УПА Василя Кука – «Леміша» // Воєнна історія Наддніпрянщини та Донщини. Науковий збірник. Мат. Всеукр. наукової військово-історичної конф., 25.05.2011 р., м. Дніпропетровськ. – К., 2011. – С. 411–423; Іщук О. Підпільниця ОУН із Дніпропетровщини Уляна Крюченко // Українки в історії ХХ–XXI століття. – К., 2012. – С. 123–129.

⁴⁴ Кокін С. Анотований покажчик документів з історії ОУН та УПА у фондах Державного архіву СБ України. – К., 2000. – Вип. 1. – 213 с.

близькості ділового співробітництва в Проводі ОУН в 1941–1944 рр. (в першу чергу – непрості ситуації, в т. ч. ті, в яких був задіяний В. Кука) проаналізував д.і.н. В. Дзьобак⁴⁵. Про перебування В. Кука та У. Крюченко в 1943–1944 рр. на Волині, зокрема – в містечку Дермань, йдеться у книзі А. Жив'юка та І. Марчука⁴⁶. Про участь В. Кука й У. Крюченко у видавничій діяльності ОУН і УПА у 1941–1953 рр. згадано у книгах к.і.н. О. Стасюк⁴⁷. Діяльність ОУН на Дніпропетровщині в роки німецької окупації досліджували М. Слободянюк та І. Шахрайчук⁴⁸. Про діяльність Південного крайового проводу ОУН, керованого В. Куком, згадано у працях к.і.н. Ю. Щура⁴⁹, к.і.н. В. Ковальчука⁵⁰ та інших дослідників⁵¹. Біографії деяких підпільників і підпільниць ОУН, з якими контактували В. Кука і У. Крюченко, вміщені у біографічних довідниках, упорядкованих П. Содолем⁵² та Н. Мудрою⁵³. Також статті В. Кука і У. Крюченко згадуються і в інших наукових та науково-популярних працях. Значна частина з них опублікована вже після смерті В. Кука у вересні 2007 р.⁵⁴ Дедалі більше інформації про діяльність В. Кука і У. Крюченко з'являється на різних сторінках в мережі Інтернет, зокрема на сайтах ЦДВР, КУН, Молодіжного націоналістичного конгре-

⁴⁵ Дзьобак В. Конфлікти в ОУН(б) і їх вплив на український рух опору (1941–1944 рр.) – К., 2005. – 266 с.

⁴⁶ Жив'юк А., Марчук І. Від «Дерманської республіки» до «Дерманської трагедії»: нариси історії українського визвольного руху в Дермані на Волині. – Рівне, 2011. – 156 с.

⁴⁷ Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.). – Львів, 2006. – 384 с.; Стасюк О. Й. Підпільні друкарні ОУН (1941–1953 рр.). – Львів, 2011. – 296 с.

⁴⁸ Слободянюк М. А., Шахрайчук І. А. Рух опору на Дніпропетровщині в роки Великої вітчизняної війни. – Дніпропетровськ, 2004. – 294 с.; Слободянюк М. А., Шахрайчук І. А. Рух опору на Дніпропетровщині в роки Великої вітчизняної війни. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. – 84 с.

⁴⁹ Щур Ю. «На грані двох світів»: український націоналістичний рух на Наддніпрянщині (1920–1955 рр.). – Запоріжжя: «Просвіта», 2011. – 200 с.

⁵⁰ Ковальчук В. ОУН в Центральній, Південній та Східній Україні 1941–1950-ті рр. – К., 2011. – 80 с.

⁵¹ Перелік найбільш цікавих праць на цю тему див. у вступі до 18-го тому Нової серії «Літопису УПА» про діяльність ОУН і УПА на території Центральної, Південної та Східної України на с. 17–24 (автор – О. Пагір'я).

⁵² Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943–1949: Довідник. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – 199 с.; Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–1949: Довідник другий. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – 295 с.

⁵³ Українська жінка у визвольній боротьбі 1940–1950 рр. Біографічний довідник. Випуск перший / Упор. Н. Мудра. – Львів, 2004. – 192 с.; Українська жінка у визвольній боротьбі 1940–1950 рр. Біографічний довідник. Випуск другий / Упор. Н. Мудра. – Львів, 2005. – 192 с.

⁵⁴ Напр.: Бондарук Л. Незнаний Кука // Главред. – 2007. – 17 вересня. – № 35. – С. 38–40; Поклад Н. Таємничий провідник [про В. Кука] // Україна молода. – 2009. – 14 січня. – С. 8; Пастернак О. «Не за таку Україну ми боролися...». Ці слова не раз повторював останній головнокомандувач УПА Василь Кука // «Високий замок». – № 166 (3573). – 13–19.09.2007. – С. 3; Трохименко І. Лісова муза [про шлюб В. Кука і У. Крюченко] // «Український тиждень». – № 41 (258). – 11.10.2012; та інші.

су, УНІАН, Інституту історії України НАН України, історичного факультету КНУ ім. Т. Шевченка, Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ та інших сайтах, присвячених діяльності українського визвольного руху. Нещодавно ЦДВР, ЛНУ ім. І. Франка та Національний музей-меморіал «Тюрма на Лонцького» відкрили сайт з електронним архівом українського визвольного руху, де вміщено значний масив копій документів, в т. ч. про В. Кука і У. Крюченко.

Серед джерел особливе місце займають спогади ветеранів українського визвольного руху, в яких іноді згадуються В. Кук та У. Крюченко. Зокрема, про свої контакти з ними згадували Василь Галаса – «Орлан»⁵⁵, П. Дужий – «Аркадій»⁵⁶, Д. Штикало⁵⁷ та вже згадувана Марія Савчин – «Марічка»⁵⁸. Відносно цікаву інформацію про спілкування з Куком і Крюченко у внутрішній тюрмі КДБ УРСР після арешту в 1954 р. детально подає у своїх спогадах колишній співробітник КДБ УРСР Г. Санников, який був відповідальний за «ідеологічне перевиховання» В. Кука⁵⁹.

З досі неопублікованих джерел особливу вагу мають архівні кримінальні справи КДБ УРСР на В. Кука⁶⁰ та У. Крюченко⁶¹, які зберігаються у ГДА СБУ. Вони є цінним історичним джерелом для з'ясування подробиць їхнього життя і діяльності. Звісно, що повністю довіряти архівним документам МДБ–КДБ не можна, тому що на слідстві в КДБ люди апріорі не могли говорити правду, намагалися поменше свідчити про свою діяльність, щоб не давати судовим органам зайвих підстав збільшити покарання. Однак, зважаючи на те, що більшість документів того часу не збереглася, тож протоколи допитів Уляни Крюченко є одним з найбільш цінних джерел інформації про її тогочасне життя з В. Куком та участю в діяльності підпілля ОУН.

Протоколи допитів У. Крюченко фіксувалися на папері російською мовою. При цьому більшість з них збереглася у двох варіантах: рукопис слідчих та передрук, зроблений на друкарській машинці. Документи завірені підписами слідчих КДБ УРСР Гнапа та Погрібного, а також У. Крюченко. У кримінальних справах міститься стандартний набір документів: постанови про затримання, ордери на арешт, анкети заарештованих, постанови про висування звинувачення, про продовження строку слідства і, нарешті – копія рішення про звільнення і припинення провадження справи. Крім цього, у справі В. Кука збереглося два пакети з вилученими при арешті документами, серед яких є записи У. Крюченко.

⁵⁵ Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади. – Львів, 2005. – 270 с.

⁵⁶ Дужий П. Українська справа. – Львів, 2001. – Т. 1. – 560 с.; Т. 2. – 638 с.

⁵⁷ Штикало Д. Свята на «Запоріжжі» // Шлях перемоги. – 1964. – Ч. 1–2. – С. 8.

⁵⁸ Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 28. Марія Савчин. Тисяча доріг; спомини. – Торонто-Львів, 1995. – 600 с.

⁵⁹ Санников Г. Большая охота: разгром вооруженного подполья в Западной Украине. – М., 2002. – 512 с.

⁶⁰ Уголовное дело на Кука В. С. // ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51895-ФП (в 4 томах + 2 пакети з вилученими при арешті паперами).

⁶¹ Уголовное дело на Крюченко У. Н. // ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП (в 4 томах).

Певна інформація про В. Кука і У. Крюченко міститься в архівних кримінальних справах на заарештованих чекістами в різні роки підпільників ОУН і УПА, які зберігаються у фонді 5 (на nereабілітованих осіб) і фонді 6 (на реабілітованих осіб) ГДА СБУ. Серед них варто зазначити справи на осіб, які добре знали У. Крюченко або її чоловіка: Михайла Степаняка⁶², Петра Дужого⁶³, Василя Галасу⁶⁴, Юрія Стельмашука⁶⁵, Олександра Луцького⁶⁶, Василя Охримовича⁶⁷ та інших. Частина матеріалів цих справ вже опублікована. У свідченнях є факти про подробиці життя і діяльності В. Кука та У. Крюченко, але все ж ці дані мають уривчастий характер. Це і не дивно, адже підпільники у своїй роботі суворо дотримувались принципів конспірації. До прикладу, навіть члени Проводу ОУН часто знали один одного лише за псевдами, а не за справжніми прізвищами.

Чимало інформації про діяльність В. Кука і У. Крюченко в підпіллі ОУН та їхній розшук радянськими каральними органами збереглося у матеріалах багатотомних справ № 372 (103 томи), № 376 (88 томів) та № 398 (понад 50 томів) з фонду 13 (колекція друківаних видань) ГДА СБУ⁶⁸. Ці справи, які мають загальнонаціональне значення для вивчення історії українського визвольного руху, були сформовані чекістами у 1958–1964 рр., а розсекречені в 2008–2009 рр. У справі № 372 зберігаються переважно документи НКВС–НКДБ–МДБ–КДБ УРСР, а у справах № 376 і № 398 – переважно матеріали ОУН і УПА, вилучені чекістами. Серед них: власноручні свідчення У. Крюченко; її фотографії; вилучені чекістами малюнки та написані нею брошури; розпорядчо-звітна документація чекістів про розшук В. Кука і У. Крюченко у 1944–1954 рр. (напр., накази, розпорядження, доповідні записки, спеціальні повідомлення, рапорти, звіти тощо); частина вилученого співробітниками НКДБ–МДБ–КДБ УРСР у 1952–1954 рр. особистого архіву В. Кука; різні робочі записи В. Кука та У. Крюченко; свідчення про них інших заарештованих чекістами підпільників тощо.

Слід зазначити, що чимало матеріалів про В. Кука та У. Крюченко чекають на свого дослідника в архівах, але їх опрацюванню перешкоджають різні (не залежні від істориків) причини. Перспективною є робота у згаданому вище архіві ЦДВР, де зберігається весь особистий архів В. Кука. Але, на жаль, він досі ще не упорядкований до кінця, а тому його опрацювання поки що є проблематичним⁶⁹. Рано чи пізно українським

⁶² ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 75135-ФП.

⁶³ ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 72362-ФП.

⁶⁴ ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 74914-ФП.

⁶⁵ ГДА СБ України. – Ф. 5. – Спр. 67424.

⁶⁶ ГДА СБ України. – Ф. 5. – Спр. 67418.

⁶⁷ ГДА СБ України. – Ф. 5. – Спр. 445.

⁶⁸ Дет. див.: Ішук О. С. Узагальнення органами КДБ УРСР досвіду боротьби з підпіллям ОУН та УПА: до створення відомчої тематичної колекції архівних документів (1959–1964 рр.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2009. – № 1 (32). – Харків, 2009. – С. 87–119.

⁶⁹ З інформації, наданої співробітниками ЦДВР та з газетних публікацій відомо, що В. Кук заповів на зберігання ЦДВР понад 5 тон різних матеріалів (наукові праці, робочі записи, щоденники, аудіоплівки, фотографії тощо).

історикам необхідно буде проаналізувати матеріали НКВС–НКДБ–МДБ–КДБ УРСР з розшуку В. Кука і У. Крюченко у 1944–1954 рр., які зберігаються в ГДА СБУ⁷⁰. Багатим на матеріали про діяльність Південного крайового проводу ОУН є Державний архів Дніпропетровської області та архів УСБУ в Дніпропетровській області, опрацювання яких потребує тривалого часу. Немає сумнівів, що важливі матеріали про діяльність ОУН в південних областях України впродовж 1941–1955 рр. повинні зберігатися й в інших державних обласних архівах – Одеському, Миколаївському, Донецькому, Херсонському, а також у Державному архіві АР Крим. В майбутньому є надія відшукати і опрацювати додаткові матеріали про У. Крюченко і в архівах Управління МВС та СБУ південних областей України. Зокрема, в архіві Управління СБУ в Дніпропетровській області зберігається архівна кримінальна справа на сестру У. Крюченко – Любов Крюченко та її другого чоловіка Олексія Гаркушу⁷¹.

Таким чином, внаслідок проведеного аналізу історіографії та джерельної бази (в основному – маловідомих архівних документів) вдалося зібрати достатню кількість матеріалу для підготовки першого узагальнюючого біографічного дослідження про життєвий шлях Ульяни Крюченко. Звісно, пошуки не можна вважати завершеними. Ми переконані, що в різних архівах України зберігається ще чимало інформації про У. Крюченко, зокрема в архівних кримінальних справах на підпільників, які працювали поряд з нею (як на Дніпропетровщині, так і в Західній Україні). Можливо, згодом буде виявлено всі її друковані твори та малюнки.

ДИТИНСТВО ТА ЮНІСТЬ УЛЯНИ КРЮЧЕНКО

Уляна Никифорівна (Ничипорівна) Крюченко народилася 19 грудня 1920 р. в селі Оленівка Солонянського району Дніпропетровської області. Однак в метриці про її народження було зазначено, що вона народилася в с. Сурсько-Литовське Дніпропетровського району⁷². Це сталося тому, що незадовго до її народження батьки переїхали в с. Оленівку, а коли У. Крюченко народилася, то її батько зареєстрував її народження за попереднім місцем проживання.

Батьки У. Крюченко були селянами одноосібниками, за часів радянської влади їх змусили працювати в колгоспі. У неї була лише одна сестра – Любов Крюченко, 1923 р.н., яка згодом також надавала допомогу підпіллю ОУН⁷³.

⁷⁰ Йдеться про розшукові справи на В. Кука та У. Крюченко, а також матеріали управління боротьби з бандитизмом НКВС–МВС УРСР, управління 2-Н МДБ УРСР та 4 управління КДБ УРСР з їхнього розшуку та використання після затримання. (Див.: ГДА СБУ: Путівник / Автори-упор.: В. Даниленко (відп. упор.), О. Ішук, С. Кокін, О. Лошицький, В. Сут. – Харків, 2009.

⁷¹ Архів УСБУ в Дніпропетровській області. – Фонд справ на реабілітованих осіб. – Спр. 25204-п.

⁷² Так в документах.

⁷³ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 112.

Інформації про дитинство та юність У. Крюченко збереглося небагато. Цілком зрозуміло, що воно припало на непрості роки в історії України – відчувалися наслідки виснажливої Першої світової війни 1914–1918 рр., голоду 1921–1922 рр., тривалого і кривавого протистояння між силами, які боролися за владу: політичними партіями, які підтримували УНР або ж гетьмана Павла Скоропадського, німцями, більшовиками, прихильниками «єдиної і неподільної Росії» – Добровольчою армією генерала Денікіна, потім Врангеля, анархістськими повстанськими загонами Н. Махна, а також багатьох інших повстанських отаманів. Влада у Дніпропетровську і навколишніх селах у період 1917–1920 рр. змінювалася понад 10 разів. Зрештою перемогу здобули російські більшовики, які за підтримки місцевих комуністів та частини прихильного до них населення завоювали Україну. Підкорення більшовиками України супроводжувалося політикою «воєнного комунізму» і масовим політичним терором проти населення і всіх тих, хто їх не підтримував, лише таким чином можна було утримати владу. Далі у 1920-х рр., здавалося, стало легше – більшовики запровадили нову економічну політику та українізацію, що сприяло розвитку промисловості і торгівлі, а також науки, мистецтва і культури. Але це був лише тимчасовий відступ, щоб укріпити свою владу. У 1928 р. більшовики розпочали централізовану державну політику індустріалізації і насильницької колективізації, яка провадилася жорстокими методами і завершилась в Україні Голодомором 1932–33 рр. Проповідуючи ідею «всесвітньої революції», більшовики прагнули поширити її на сусідні країни і завжди ставили інтереси створеної ними держави вище від інтересів громадян, що її населяли. Мільйони українців було загнано як дармову робочу силу в армію, колгоспи та на державні промислові підприємства, немало з них загинули у цей період, але родина Крюченків вижила. Уляна закінчила вісім класів середньої школи і у 1936 р. вступила на робітничий факультет при Дніпропетровському транспортному інституті, після закінчення якого у 1939 р. стала студенткою цього інституту. До початку війни між Німеччиною і СРСР У. Крюченко закінчила два курси інституту, була комсоргом. У подальшому в інституті вона більше не навчалась⁷⁴.

ДІЯЛЬНІСТЬ В ПІДПІЛЛІ ОУН НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ

Восени 1941 р., коли німці окупували Дніпропетровську область, а Червона армія відступила з боями на Схід, у ній почали діяти члени похідних груп ОУН, які прибули із Західної України. В чому ж полягала діяльність підпілля ОУН на Дніпропетровщині у 1941–1943 рр.?

Ще до початку радянсько-німецької війни обидві ОУН – бандерівці і мельниківці – сформували похідні групи, які мали проголосити від-

⁷⁴ Веденеев Д. Одиссея Василя Кука... – С. 84; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 113.

новлення незалежності України в усіх регіонах і підтримати створення місцевих органів влади⁷⁵. У членів ОУН були сподівання, що німці не будуть проти відновлення української державності. Планувалося проводити активну агітацію ідей ОУН серед місцевого населення. З початком війни до Дніпропетровська мала дістатися третя (так вона іменується у звітах) похідна група ОУН, яку очолював Зиновій Матла – «Дніпровий», а заступником був Тиміш Семчишин – «Річка». Збереглися початкові звіти цієї групи, всього в ній було 286 членів, з них 217 членів ОУН з Кракова і Сянока. Вціліли і прізвиська деяких підпільників. Безпосередньо до Дніпропетровська йшли Осип Росіл, Іван Лозицький, група Федора Кожана (4 особи) і ще кілька роїв, зокрема – Михайла Левицького⁷⁶. Здебільшого це були молоді люди, сповнені ентузіазму юнаки, часто без належного життєвого досвіду.

У Дніпропетровськ члени похідної групи ОУН увійшли тоді, коли біля міста ще точилися бої. Не гаючи часу, зразу ж взялися до запровадження адміністрації (управи) і міліції, які успішно почали діяти. Німецькі військові ставилися до членів похідних груп з більшою чи меншою приязню, бо хотіли мати на місцях цивільну адміністрацію з українців – так було простіше вирішувати питання. До того ж вони нерідко вважали, що членам похідних груп сприяє німецька влада. Однак одразу ж з приходом на територію німецької цивільної поліції і гестапо ситуація змінилася. Після того, як німці на початку липня 1941 р. арештували Я. Стецька і С. Бандеру, не визнали Акт відновлення Української Держави, проголошений у Львові 30 червня 1941 р., стало зрозуміло, що вони не будуть підтримувати ідею відновлення української державності і створення органів влади. Гестапо розцінювало діяльність ОУН як ворожу німецьким інтересам і тому розпочало арешти⁷⁷.

У липні-серпні 1941 р. представники німецької влади дійшли до думки, що діяльність ОУН «гостро небезпечна для німецьких інтересів тепер і в майбутньому». Німці відчували, що ОУН ставала силою, яка намагається постати між окупаційною адміністрацією і місцевим населенням, маючи на меті привернути симпатії людей до себе. Все це суперечило німецьким інтересам про перетворення України в сировинний придаток Німеччини. Зважаючи на це, 5–15 вересня 1941 р. німецька поліція безпеки (СД), гестапо, військова секретна поліція, Абвер провели масові арешти членів ОУН по всій території України. До концтаборів потрапили сотні активістів (точна їх кількість до сьогодні невідома), всі, кого підозрювали у політичній діяльності на боці ОУН. Очевидно, саме тоді А. Гітлер остаточно визначився щодо подальшої долі України: на ланці 19 вересня 1941 р. за участю міністра Ламмерса і рейхскомісара Е. Коха він відкинув ідею відновлення незалежності України і заявив що «слов'яни нездатні до державного

⁷⁵ Дет. див.: Русначенко А. Народ збурений... – С. 24–34; Патриляк І. «Встань і борись...» – С. 108–156.

⁷⁶ Русначенко А. Народ збурений... – С. 24; Патриляк І. «Встань і борись...» – С. 118–122.

⁷⁷ Русначенко А. Народ збурений... – С. 25.

управління»⁷⁸. Всі члени ОУН, які уникнули арешту, негайно припинили публічну діяльність і перейшли у підпілля.

Зважаючи на масові арешти, у вересні 1941 р. на нараді Південного проводу ОУН було прийнято рішення припинити діяльність похідних груп ОУН і перейти до створення підпільної організації. Її метою мало стати проведення широкої роз'яснювальної роботи, щоб вилучити маси з-під впливу більшовизму і водночас повертати їх проти німецького імперіалізму. Крім того, планувались акції оборонного характеру для захисту мас від терору і визиску німців, і щоб таким чином поступово втягнути народ у боротьбу з ними. За короткий час було налагоджено контакти з Проводом ОУН в Україні, з керівництвом сусідніх ланок ОУН (на Кіровоградщині, Одещині, Миколаївщині, Донеччині), створено охоронну боївку. В Дніпропетровській області діяли Криво-різка, Кам'янська (Дніпродзержинська), Нікопольська, Новомосковська і Синельниківська округи ОУН з поділом на відповідні райони. Значні осередки ОУН існували в Кривому Розі (керували С. Шерстюк, а потім – М. Кривошапка), Нижньодніпровську (там діяла молодіжна націоналістична організація), Дніпродзержинську (похідна група на чолі з С. Держком організувала ряд гуртків у школах, в театрі, на заводах, в адміністрації) та в інших містах і селах. Завдяки старанням підпільників видавалися газети: «Вільна Україна» – в Дніпропетровську, «Дзвін» – у Кривому Розі, «Промінь» – у Нікополі, «Кам'янські вісті» – в Дніпродзержинську. Також свої ідеї підпілля поширювало через товариство «Просвіта», поки німці не заборонили його⁷⁹.

Треба сказати, що до листопада 1941 р. частина членів ОУН все ще діяла легально: в Дніпропетровську було створено місцеву адміністрацію – обласну управу, яку очолив П. Олійниченко, а його заступником був В. Регей. Німецький комендант Дніпропетровська підтримував управу, але СД виявило незадоволення цією установою, бо вважало, що управа повинна займатися лише практичними (тобто господарськими) справами, а не політикою. Між тим на печатці управи був напис: «Українська Держава – територіальна адміністрація Дніпропетровська», і вона намагалася позиціонувати себе як українська влада. Закінчилося все прогнозовано: на початку листопада 1941 р. В. Регей і ще близько 10 членів управи були заарештовані німцями⁸⁰.

Судячи зі звітів, з осені 1941 р. підпілля ОУН було одним із серйозних противників німецького окупаційного режиму в Україні. 25 листопада 1941 р. наказами по айнзацгрупах поліції безпеки і СД до всіх постів від Рівного до Дніпропетровська вказувалося, що «всі активісти руху Бандери повинні бути негайно заарештовані і після ґрунтового допиту таємно знищені, як грабінжники»⁸¹. На кінець 1941 р. німецька поліція безпеки і СД

⁷⁸ Русначенко А. Народ збурений... – С. 29.

⁷⁹ Русначенко А. Народ збурений... – С. 30–31.

⁸⁰ Русначенко А. Народ збурений... – С. 30.

⁸¹ Русначенко А. Народ збурений... – С. 32.

констатували, що «крім групи Бандери в Україні не існує жодної організації опору, яка була б здатна становити серйозну небезпеку»⁸².

В період німецької окупації діяльність ОУН на Наддніпрянщині повинна була сприяти згуртуванню провідного активу та творення організаційної мережі підпілля, виховній роботі серед населення, прищеплення йому української національної ідеї, на поглиблення зв'язків заходу і сходу України, опанування міст, особливо робітництва. Також слід було боротися проти більшовицьких впливів. Зрозуміло, що перейти до відкритої збройної боротьби проти німців і навіть до партизанських дій український рух в 1942 р. був ще не в змозі, адже регіон ще слід було опанувати⁸³.

Досить швидко в керівництві підпілля в Дніпропетровську відбулись зміни. У лютому 1942 р. Т. Семчишина заарештували німці, а в травні того ж року З. Матла виїхав у Галичину. Замість нього Південний крайовий провід ОУН очолив В. Кук – «Леміш», до складу Проводу увійшли О. Логуш, П. Дужий, І. Павлович, «Гриб» та інші. Вони добре розуміли, що ОУН слід пристосовуватися до нових реалій, робити зміни в ідеології та практиці руху. Розроблені ще до початку радянсько-німецької війни інструкції і програми ОУН далеко не завжди були придатні до поточної роботи. Ідеологію ОУН слід було наблизити до практики повсякденної політичної боротьби на Наддніпрянщині. Саме це зрозумів і спробував зробити В. Кук: він провів наради з відомими місцевими українцями (професорами Б. Андрієвським, А. Рябишенком, М. Олексієвим) та активістами (К. Мешко-Логуш, І. Павловичем, В. Мокренком і іншими), обговоривши поточні соціальні і політичні проблеми України та подальші напрямки можливої роботи визвольного руху. За результатами розмов було підготовлено відповідні пропозиції і документи⁸⁴. Все це свідчило про готовність ОУН враховувати реалії становища на Наддніпрянщині і діяти відповідно до ситуації, щоб залучити до боротьби за відновлення незалежності України якомога більше місцевого населення.

Членами ОУН в основному ставала сільська інтелігенція – вчителі, агрономи тощо. Після німецьких репресій в ОУН пішла також і молодь. Підпілля проводило акції проти виїзду населення на примусові роботи в Німеччину, агітували проти здачі селянами контингенту німцям, засуджували донощицтво. Не обходилось і без бойових акцій. Прикладом може бути те, як в 1943 р. І. Білик – «Костя» організував групу з молодих місцевих українців, які звільнили арештованих німцями підпілників ОУН у Маріуполі, Мелітополі і Кривому Розі, а також покарали на смерть деяких німців і шуцманів в Синельниківському районі. Але все ж

⁸² Гунчак Т. ОУН і нацистська Німеччина: між колабораціонізмом і резистансом // Український визвольний рух. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, ЦДВР, 2007. – Зб. 11. – С. 61–80; Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Л.; Париж; Нью-Йорк: НТШ, 1993. – С. 150.

⁸³ Русначенко А. Народ збурений... – С. 40.

⁸⁴ Там само – С. 43.

підпілля на Дніпропетровщині зустрічалося з невеликими труднощами. В одному з віцільних звітів ОУН зазначалося, що «наші люди – патріотичні читачі літератури, в підпілля й УПА йти не хочуть, бо в них, бачте, сім'ї, майно і т. п. Але від того ж підпілля вимагають з наближенням фронту паспорти, перепустки, посвідки»⁸⁵.

Гестапо у 1942–43 рр. було відомо про діяльність ОУН, тому воно і активно полювало за членами підпілля. До того ж з німцями співпрацювали чимало місцевих мешканців, що полегшувало завдання з виявлення членів ОУН. У грудні 1941 р. було проведено арешти в Дніпропетровську, у травні 1942 р. німці остаточно ліквідували обласну управу, ввівши її як адміністративний відділ до Дніпропетровського генерального комісаріату. Ліквідовано було українську народну міліцію, припинено випуск газети «Вільна Україна». Замість неї стала виходити «Дніпропетровська газета», редактор якої – Островський активно виступав проти самостійників. Репресії відбувалися й в інших містах, а також у сусідніх областях⁸⁶. До прикладу, у грудні 1942 р. німці арештували членів районного проводу ОУН, який базувався в селах Діївка (тоді передмістя Дніпропетровська, тепер вул. Луначарського) М. Белецького і А. Горбенка. Але підпілля продовжувало діяти. Зокрема, у 1942–43 рр. в Нижньодніпровську відбувались військові і політичні вишколи, працювала організаційна друкарня, тут часто переховувався В. Кук⁸⁷.

Південний крайовий провід ОУН протягом 1941–1943 рр. зумів налагодити видання підпільної літератури і проведення пропаганди. Друку і поширенню листівок та літератури підпілля завжди приділяло посилену увагу, щоб донести свої ідеї до всіх прошарків українського населення. До сьогодні збереглися детально розроблені інструкції ГОСП ОУН щодо пропагандистської роботи на Наддніпрянщині. Дослідниця О. Стасюк зазначає, що, прибувши на Дніпропетровщину, підпільники мали до своїх послуг лише друкарські машинки, на яких за редакцією О. Логуша друкували періодичні видання «Вісті» (або ж «Вісті Дніпропетровська») та «Визвольна боротьба», а газету «Молода Україна», призначену для широких верств населення регіону, вимушені були друкувати у підпільній друкарні на Волині (про що домовились з Д. Клячківським). Навесні 1942 р. в населених пунктах біля Дніпропетровська розпочали роботу кілька підпільних друкарень, підпорядкованих В. Куку. Вони не відзначалися потужністю, але діяли доволі результативно. Невелика підпільна друкарня з травня 1942 р. діяла у будинку П. Дворніка у селі Діївка-2, звідки листівки йшли до сусідніх населених пунктів. Ще одну друкарню облаштували в м. Нижньодніпровськ на квартирі Ю. Харченка. Згодом

⁸⁵ Русначенко А. Народ збурений... – С. 49–51.

⁸⁶ Дет. про діяльність ОУН і репресії німців див.: Ковальчук В. ОУН в Центральній, Південній та Східній Україні... – С. 21–22; Патриляк І. «Встань і борись...» – С. 157–196; Щур Ю. «На грані двох світів»... – С. 118–135.

⁸⁷ Дет. див.: Русначенко А. Народ збурений... – С. 48–49.

було облаштовано друкарню в м. Новоукраїнка, де на склографі друкували газету «За соборну Україну». Ховаючись від німецького переслідування, працівники друкарні кілька разів змінювали місце її розташування, певний час базувалися в Кіровограді, останнім місцем роботи стало м. Бобринець. Крім того, підпільну літературу переписували і передруковували, за висловом З. Матли, «ледь чи не в кожній хаті» (це, мабуть, перебільшення, але все ж попит на неї серед населення був значний). На території області поширювались листівки «За що бореться УПА», «Український народ!»; комунікати Проводу ОУН про загибель М. Лемика, Д. Мирона, карикатури, матеріали до Свята Зброї, листівки до молоді, робітників, інтелігенції, брошури на різні актуальні теми тощо. На південь від м. Дніпродзержинськ в с. Тритузне було побудовано криївку і придбано друкарський шрифт, але наближення фронту в 1943 р. спричинило припинення робіт і змусило підпільників ОУН податися на Захід⁸⁸.

Як видно з наведених вище фактів, упродовж 1941–43 рр. підпілля ОУН на Дніпропетровщині зуміло розбудувати широку організаційну мережу і виконало значний обсяг робіт з поширення ідей українського визвольного руху, залучаючи в підпілля місцевих людей. На жаль, загальна чисельність підпілля ОУН на Дніпропетровщині досі не встановлена. Л. Шанковський, який використовував підпільні звіти, називав цифру до 5 тисяч підпільників⁸⁹. У довідці УНКВС по Дніпропетровській області від 17.10.1944 р. йдеться про 282 виявлених членів ОУН⁹⁰. Згодом чекістами на оперативний облік було поставлено ще 1455 членів ОУН. А. Русначенко схильний вважати, що мова йде про членів ОУН(б) і ОУН(м), а також їхніх прихильників та симпатиків⁹¹.

Однією з нових учасниць підпілля ОУН у 1941 р. стала У. Крюченко. Згідно зі свідченнями на слідстві, вона встановила з підпільниками зв'язок, адже їй було цікаво, які ідеї сповідує ОУН. Наприкінці літа або на початку осені 1941 р. в с. Оленівка прибула група націоналістів з західних областей, яку очолював підпільник «Степовий». В складі цієї групи було близько 20 осіб, з яких У. Крюченко на допитах назвала лише «Ігоря», «Сколовського» та «Нюшку». Ця група мала на меті створити в Дніпропетровській області мережу ОУН, щоб згодом брати участь в організації місцевих органів влади. Однак цього їм не вдалося зробити, бо німці влітку-восени 1941 р. стали переслідувати членів ОУН за підозрою в антинімецькій діяльності. Підпільники одразу ж почали переховуватися.

Упродовж осені 1941 р. та початку 1942 р. У. Крюченко спілкувалася з членами групи «Степового» і, за її словами, у якійсь мірі перейняла від них націоналістичний світогляд. Саме це, мабуть, спонукало її до активної участі в подальшій діяльності ОУН.

⁸⁸ Стасюк О. Підпільні друкарні ОУН (1941–1953 рр.). – Львів, 2011. – С. 26–27; Русначенко А. Народ збурений... – С. 48–49.

⁸⁹ Шанковський Л. Похідні групи ОУН. – Мюнхен, 1958. – С. 152, 158.

⁹⁰ Слободянюк М., Шахрайчук І. Рух опору на Дніпропетровщині... – С. 57.

⁹¹ Русначенко А. Народ збурений... – С. 51.

Навесні 1942 р. У. Крюченко з сестрою приїхала у Дніпропетровськ з метою продовжити навчання та поселилася на квартирі у вдови колишнього професора університету Фальбовського – Фальбовської Олександри Якимівни, з сином якої раніше вчилася в інституті.

Невдовзі до неї прийшов підпільник «Гор» з групи «Степового» з проханням використовувати її можливості у підпільній роботі. Зокрема, коли У. Крюченко винайняла окреме помешкання на вулиці Комсомольській, б. 35, кв. 31, ця квартира використовувалася для потреб ОУН як явочна⁹². Цікаво, що коли О. Фальбовська дізналася про зв'язок У. Крюченко з підпіллям ОУН, то попереджала її про небезпеку такої роботи, вважаючи, що цим займатися не варто. В подальшому квартиру на вулиці Комсомольській відвідувало багато підпільників ОУН, значна частина яких приїжджали із Західної України, жили там по кілька днів та організовували зустрічі з потрібними їм людьми для вирішення організаційних питань.

Саме на цій квартирі влітку 1942 р. відбулася перша зустріч між У. Крюченко та В. Куком, де вони познайомилися. В цей час У. Крюченко, за її словами, ще не була членом ОУН, але вважалася у підпільників «своєю людиною».

За свідченнями У. Крюченко, В. Кук у 1942–1943 рр. жив у Дніпропетровську в будинку на куті вулиць Мопр та Свердловської, біля макаронної фабрики. Він видавав себе за німця, бо добре володів німецькою мовою та мав фіктивні німецькі документи⁹³. Дослідник А. Русначенко відшукав інформацію, що В. Кук часто переховувався в м. Нижньодніпровськ⁹⁴.

У. Крюченко пригадувала, що до підпільної діяльності в ОУН її залучила Катерина Мешко (згодом Логуш) – «Верещака», яка постійно опрацьовувала з нею підпільну літературу. Незадовго до появи В. Кука у Дніпропетровську, Мешко запропонувала їй вступити до ОУН, повідомивши, що назад шляху вже немає. Крюченко відповіла, що вона достатньо обдумала свою долю і хоче пов'язати її з діяльністю в підпіллі ОУН⁹⁵. Судячи з усього, в той час вона вже брала активну участь у боротьбі за створення незалежної Української держави і була готова продовжувати цю боротьбу. До осені 1942 р. вона проживала легально. Підпільники ОУН називали її тоді Юля – скорочено від Уляна, використовували її житло для зустрічей, зберігання літератури та інших потреб організації. Однак восени 1942 р. німці дізналися, що квартира на вулиці Комсомольській, 35 є явочною квартирою ОУН, тому залишатися там далі стало небезпечно. Як тільки це стало відомо, У. Крюченко за вказівкою В. Кука залишила квартиру та виїхала в м. Новомосковськ для створення там підпілля ОУН. З того часу вона почала жити нелегально.

⁹² Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 113–114; Т. 3. – Арк. 94–95.

⁹³ Там само. – Т. 1. – Арк. 181.

⁹⁴ Русначенко А. Народ збурений... – С. 48.

⁹⁵ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 115.

У подальшій роботі в підпіллі У. Крюченко підпорядковувалася керівнику Дніпропетровського обласного проводу ОУН Ю. Федоруку – «Лемку»⁹⁶. У Новомосковську вона виконувала обов'язки керівника районного проводу ОУН і створила низку підпільних ланок, зокрема в м. Новомосковськ (8 осіб), с. Знаменівка (3 особи), с. Підпільне (5 осіб), с. Піщанка (1 особа)⁹⁷. Думаємо, що ці ланки насправді були більшими, просто У. Крюченко не хотіла називати на слідстві прізвища всіх підпільників, не бажаючи видавати їх органам радянської держбезпеки.

У подальшому вона вважалася одним з керівників підпілля в Дніпропетровській області. На тогочасних нарадах керівництва йшлося про її призначення на посаду окружного керівника, однак офіційно на цю посаду її так і не призначили. В лютому–березні 1943 р. Крюченко вимушена була повернутися з Новомосковська в Дніпропетровськ, бо німці поранили та заарештували зв'язкового ОУН «Горя», який добре її знав та міг розповісти про підпілля в Новомосковському районі. В Дніпропетровську вона зустрілася з В. Куком та «Лемком», які наказали їй не появлятися більше в Новомосковську, щоб уникнути арешту.

До червня 1943 р. У. Крюченко не працювала і переховувалась у своєї сестри Любові, яка жила на вул. Робочій і вчилася в Дніпропетровському медичному технікумі. Люба Крюченко також активно допомагала підпіллю і саме тоді одружилася з членом ОУН Іваном Іллічем Демчуком – «Василь», «Гриць», «Старий». В 1943 р. у них народився син⁹⁸.

Тим часом В. Кук не міг постійно перебувати в Дніпропетровську поряд з У. Крюченко. Він дотримувався суворих правил конспірації, їздив по території, час від часу виїжджав у Західну Україну для зустрічей з керівництвом підпілля, для звітування і отримання вказівок, брав участь в нарадах членів Проводу ОУН. Зокрема, в квітні 1943 р. В. Кук був учасником засідання, на якому після тривалої дискусії Р. Шухевич замінив М. Лебеда на посаді провідника ОУН. Тоді ж В. Кук підтримав М. Степаняка щодо необхідності внесення змін до статуту ОУН, а також обрання замість урядуючого провідника Бюро Проводу ОУН. В результаті до нього увійшли Роман Шухевич, Дмитро Маївський – «Тарас» та Зиновій Матла – «Дніпровий». Тоді ж було ухвалене рішення про скликання в серпні 1943 р. Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН. На нього В. Кук не зміг поїхати особисто, але відрядив з підготованими задалегідь пропозиціями Омеляна Логуша – «Іваніва»⁹⁹.

⁹⁶ Федорук Юрій-Костянтин – «Лемко», організаційний референт Дніпропетровського обласного проводу ОУН, крайовий референт Юнацтва ОУН ПСУЗ в 1943–44 рр.

⁹⁷ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 117–119.

⁹⁸ Там само. – Арк. 132.

⁹⁹ Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950) / Під заг. ред. Сергійчука В. І. – К., 2007. – Т. 1. – С. 309–317, 319–327.

ПІДПІЛЬНА РОБОТА У КРИВОМУ РОЗІ ТА УМАНІ

У червні 1943 р. В. Кук скерував У. Крюченко для підпільної роботи в м. Кривий Ріг. Керівник Криворізького окружного проводу ОУН Василь Гайдар – «Олесь», «Юрко»¹⁰⁰ призначив її на посаду референта молоді. На пропозицію В. Гайдара, У. Крюченко обрала собі підпільне псевдо «Оксана», яким користувалася до 1949 року¹⁰¹.

У Кривому Розі У. Крюченко перебувала до 8 вересня 1943 р. Там вона займалася ідейним вихованням членів ОУН, яких у той час залучив до Організації В. Гайдар. Виховання здійснювалося переважно за допомогою вивчення підпільної літератури та дискусій.

8 (або 9) вересня 1943 р. У. Крюченко була заарештована німцями і понад місяць, аж до дня вступу у Кривий Ріг Червоної армії, перебувала у в'язниці. Німці кілька разів допитували її та вимагали розповіді про місце перебування одного з місцевих керівників СБ ОУН «Костя Півторака». Крюченко бачила його раніше в Дніпропетровську, про що і повідомила слідчим. Німці були б раді арештувати його там, але місто на той час вже було захоплене Червоною армією. Тоді вони кілька разів виводили У. Крюченко на вулиці Кривого Рогу з метою виявити та арештувати «Костя Півторака», що також не дало результату.

В момент відступу німців з Кривого Рогу У. Крюченко зуміла уникнути розстрілу та вийти з ув'язнення. Подробиці того, як це сталося, невідомі. Опинившись на волі, вона дізналася про переїзд керівників Південного крайового проводу ОУН з Дніпропетровська в Умань, і тому одразу ж поїхала туди. На той час там перебував і В. Кук¹⁰².

В Умані У. Крюченко жила нелегально, перебувала в розпорядженні керівників підпілля та виконувала різні доручення. В кінці листопада 1943 р. її під час розповсюдження листівок заарештували німці та протримали у в'язниці 5–6 днів, після чого разом з іншими заарештованими дівчатами примусили працювати в офіцерській їдальні, яка знаходилася неподалік у лісі. На допитах вона назвала фіктивним прізвищем, сказала, що листівки їй вручили невідомі люди, і взагалі заперечувала участь в ОУН¹⁰³.

Скориставшись відсутністю належної охорони, У. Крюченко втекла звідти назад у м. Умань, де зв'язалася з керівником місцевого проводу ОУН Осипом Безпальком – «Остапом». У грудні 1943 р. вона виконувала його доручення та готувалася до переїзду на Волинь, куди ще раніше виїхав В. Кук.

¹⁰⁰ А. Русначенко пише на с. 50 у книзі «Народ збурений», що прізвище «Юрка» – Гадада.

¹⁰¹ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 132.

¹⁰² Там само. – Т. 1. – Арк. 133; Т. 2. – Арк. 125–126.

¹⁰³ Там само. – Т. 2. – Арк. 126.

ПЕРЕБУВАННЯ НА ВОЛИНІ

Зважаючи на швидкий наступ Червоної армії і відступ німців, чимало членів ОУН вирішили залишити підпільну роботу в Східній Україні та перейти в Західну Україну. Частина підпільників влилася до відділів УПА, інші поповнили місцеві клітини ОУН¹⁰⁴. Серед значної частини членів ОУН переважала думка, що оскільки діяльність Організації на Наддніпрянщині не отримала такої підтримки населення, як в Західній Україні, то слід зосередити більшість сил там, де було більше шансів організувати потужний опір радянській владі. У багатьох людей була мрія, що збройний конфлікт великих світових держав врешті може призвести до їх ослаблення і здобуття незалежності України.

У кінці грудня 1943 р. О. Безпалько відправив Крюченко на Волинь. 1 січня 1944 р. вона прибула в с. Ільпінь Здолбунівського району Рівненської області до зв'язкового підпілля Гордієнка, який підтримував зв'язок з В. Куком. 7 січня 1944 р. Гордієнко відвіз У. Крюченко в містечко Дермань Рівненської області, де вона зустрілася з Куком¹⁰⁵.

На цьому підпільна робота У. Крюченко в східних областях України завершилася. Далі аж до 1954 р. вона перебувала в західних областях України. Лише двічі, у квітні та травні 1944 р., з дозволу В. Кука з'їздила у м. Дніпропетровськ та м. Кривий Ріг з метою розвідати, яка там склалася ситуація після вигнання німців, хто залишився з підпілля, які заходи здійснює радянська влада тощо. Головною метою поїздок було розвідати та вивчити можливості розгортання діяльності ОУН на сході України. Крюченко сподівалася виїхати на Схід з Куком, хоча сам він до цього ставився скептично. Під час поїздки вона відвідала кількох колишніх підпільників, дізналася, що сталося з іншими. Внаслідок поїздки в неї склалася думка, що можна було продовжувати підпільну роботу на Сході, відновити деякі зв'язки, і вона перед Куком наполягала на поверненні у Дніпропетровськ.

Однак В. Кук вважав по-іншому. Він міркував, що з ідеями ОУН у той час працювати в східних областях України було неможливо, оскільки населення перебувало під впливом перемог Червоної армії, і тому воно не тільки не буде підтримувати підпільників, а навіть боротиметься з ними. Кук був прихильником того, щоб дещо зачекати з розгортанням активної діяльності ОУН на сході України, зберігаючи вцілілі зв'язки. Однак він не заперечував проти повернення Крюченко в Дніпропетровськ, бо бачив, що вона хоче бути саме там¹⁰⁶. Врешті у зв'язку з просуванням Червоної армії на захід все вирішилось так, що вона все ж до Дніпропетровська не повернулася.

¹⁰⁴ Дет. див.: Куделя Д. Дніпропетровці в УПА // Український визвольний рух. – Львів, 2003. – Зб. 1. – С. 87–96; Щур Ю. Незнані герої. Учасники ОУН і УПА з Дніпропетровщини // Шлях перемоги. – Ч. 4 (2542). – 22.01.2003. – С. 8.

¹⁰⁵ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 134, 196.

¹⁰⁶ Там само. – Т. 1. – Арк. 196–199.

На слідстві в КДБ УРСР Крюченко розповіла, що у 1944–1945 рр. скерувала для роботи у східні області кількох людей. За її дорученням у Донбас поїхала Гейко Ірина Антонівна – «Леся», досвідчена підпільниця, з якою вона була знайома ще з часу перебування в Умані в 1943 р. Гейко попередньо вивчила умови для підпільної роботи в Донбасі¹⁰⁷.

В кінці 1944 р. або на початку 1945 р. Крюченко послала в Кривий Ріг підпільницю «Галину» із завданням відвідати колишніх членів ОУН та з'ясувати, чи є можливість продовжувати там підпільну роботу. Через певний час «Галина» повернулася та повідомила, що зустрілася з кількома людьми, які її переконували, що підпілля ОУН у той час ще не було виявлене органами держбезпеки, тому є можливості продовжувати роботу¹⁰⁸.

Взимку 1944–1945 рр. У. Крюченко за допомогою І. Гейко відправила у м. Вінниця Галину Свірську – дружину командира УПА, яка працювала вчителькою в одному з сіл Галичини. Її чоловік загинув у боях з НКВС. Переїжджаючи у Вінницю, Г. Свірська отримала від підпілля фіктивні документи і пообіцяла докласти там зусиль для створення ланок ОУН¹⁰⁹.

У 1944 р. У. Крюченко познайомилася з «Лідою», яка прибула на Волинь з Кіровоградської області для встановлення контакту з ОУН. Підпільники не мали можливості перевірити її надійність і боялися, щоб це не була провокація органів НКДБ. Повертаючись на Кіровоградщину, «Ліда» отримала від Крюченко підпільні брошури та передала лист до керівників місцевого підпілля з проханням приїхати для зв'язку. Однак, за словами Крюченко, звідти ніхто так і не приїхав¹¹⁰. Більше в східні області України Крюченко, за її словами, нікого не посилала.

Перебуваючи на Волині у 1944 р., У. Крюченко, згідно її свідчень, ніяких посад в підпіллі не займала та жодної практичної роботи не виконувала. Подібні свідчення про неї дав і В. Кук. Проте, на нашу думку, це не зовсім так, оскільки в це важко повірити. Взимку і навесні 1944 р. У. Крюченко певний час жила разом з В. Куком в Дермані в будинку Архипа Бухала і його сестри Дори. Імовірно, вона в цей час надавала допомогу В. Куку, виконуючи його доручення.

Інформація про цей період життя В. Кука і У. Крюченко далеко неповна. Тим більше, що Кук, як один з керівників підпілля, постійно був у роз'їздах. Заарештована чекістами Бухало Теодора Трифонівна на допиті 21.12.1944 р. розповіла слідчим НКВС, що в грудні 1943 р. до її хати завітали троє підпільників, озброєних автоматами. Один із них назвав себе «Юрком» (В. Кук) і сказав, що зупиниться в її хаті на кілька днів. Йому було виділено окрему кімнату, де він жив і працював. До нього приходили інші підпільники: «Сергій» (Михайло Степаняк), «Горбенко» (Рос-

¹⁰⁷ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 6; Т. 2. – Арк. 223.

¹⁰⁸ Там само. – Т. 2. – Арк. 7.

¹⁰⁹ Там само. – Т. 2. – Арк. 8; Т. 2. – Арк. 95–96.

¹¹⁰ Там само. – Т. 2. – Арк. 8.

тислав Волошин), Г. Кучерук – «Буйний» з Дерманя Першого, а також молода дівчина на ім'я Софія (це і була У. Крюченко, яка конспірувалася і не називала своє справжнє прізвище місцевим мешканцям). Згодом Бухало підтвердила, що Софія мешкала у них постійно, приблизно до березня 1944 р. Щодо Кука, то він через певний час виїхав з хати, а востаннє завітав у квітні 1944 р., щоб забрати свої речі¹¹¹.

За спогадами члена ОУН Дмитра Штикала, на Водохреща 1944 р. в Дермані у хаті Архипа Бухала зібрались: член Проводу ОУН і командир УПА-Південь В. Кук, Йосип Позичанюк – «Шаблюк», Омелян Логуш – «Іванів» та комендант запілля ОУН на ПЗУЗ Ростислав Волошин – «Павленко». Вони обговорювали ситуацію, пов'язану з наближенням фронту і майбутніми діями ОУН і УПА після приходу радянської влади. Штикало пригадує, що атмосфера панувала святкова, щира і невимушена. Вранці всі рушили до криниці біля Дерманського монастиря, де зібралось кілька тисяч людей і відділи УПА, чекаючи на освячення води. В кінці урочистої Служби Божої почесний відділ дав залп вгору, потім були вітання і святковий обід.

22 січня 1944 р. у хаті А. Бухала знову зібрались В. Кук, Р. Волошин, Д. Штикало, а також троє молодих дівчат: Теодора Бухало – «Дора», «Наталка» (справжнє прізвище не встановлено) та Уляна Крюченко, яку на Волині ще ніхто не знав як наречену Кука. Дмитро Штикало згадував, що вони непогано провели час, і Уляна заспівала всім відому пісню «В степу над Херсоном». Пісня навіяла присутнім тривожні думки про майбутнє, було чутно звуки канонади. Ставало зрозуміло, що зовсім скоро через Дермань пройде фронт, і встановиться радянська влада. Підпілля ОУН і загони УПА мали намір дати змогу фронтові перейти далі, а вже потім відновити активнішу діяльність¹¹².

Судячи з тогочасної ситуації та постійних сутичок між загонами УПА й частинами ВВ НКВС, У. Крюченко не могла постійно перебувати з Куком. Навесні 1944 р. постійно жила в містечку Дермань, а з Куком час від часу зустрічалась у селі Майдан і навіть в Гурбенському лісі до або після спецоперації НКВС проти загонів УПА в кінці квітня 1944 року. Бій під Гурбами сучасні історики вважають чи не найбільшою битвою відділів УПА з військами НКВС. В ньому брали участь приблизно 5 000 повстанців і орієнтовно 30 000 бійців ВВ НКВС, у боях з обох боків загинули сотні людей, а ще більше було поранено¹¹³.

У 1944 р. У. Крюченко одружилася з В. Куком, після чого він вжив заходів, аби вона залишила роботу в підпіллі ОУН та стала жити легально. Згодом, аж до 1949 р., У. Крюченко жила за різними фіктивними доку-

¹¹¹ Жив'юк А., Марчук І. Від «Дерманської республіки» до «Дерманської трагедії»... – С. 75–76.

¹¹² Штикало Д. Свята на «Запоріжжі» // Шлях перемоги. – 1964. – Ч. 1–2. – С. 8; Жив'юк А., Марчук І. Від «Дерманської республіки» до «Дерманської трагедії»... – С. 74–75.

¹¹³ Дет. див.: Марчук І., Тищенко О. Гурби. Квітень 1944-го. – Рівне, 2007. – 200 с.; Вовк О. До питання про найбільшу битву УПА під Гурбами // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2002. – С. 127–134.

ментами в різних містах і селах Західної України, не займаючи жодної посади в ОУН, час від часу зустрічаючись з Куком¹¹⁴. Між тим В. Кук, як член Проводу ОУН і командир УПА-Південь, і до, і після Гурбенського бою був заклопотаний організаційною працею в підпіллі. Зокрема, 17–18 липня 1944 р. він разом з М. Степаняком, політичним референтом проводу ОУН на ПЗУЗ Я. Буслом, командиром групи УПА «Богун» П. Олійником та іншими підпільниками (всього – до 10 осіб) взяв участь в установчому з'їзді Народно-визвольної революційної організації (НВРО)¹¹⁵.

На нашу суб'єктивну думку, хоча У. Крюченко не брала участі в установчому з'їзді НВРО, але, безсумнівно, питання про зміну програми ОУН і її адаптацію до умов Наддніпрянщини вона не раз мала нагоду обговорювати з В. Куком, а тому на його позицію могли впливати і її думки та спостереження. Тим більше, що вона, як і він, добре знала особливості умов роботи ОУН на Наддніпрянщині в 1941–43 рр. До того ж залучення мешканців цієї території до визвольного руху Провід ОУН вважав одним з найважливіших завдань.

У перший день з'їзду В. Кук виголосив доповідь, після чого відбулось активне обговорення тез щодо формування нової організації. На другий день виступив М. Степаняк, який хоч і не встиг підготувати весь текст статуту і програми НВРО, але написав короткі й чіткі тези. Учасники конференції вирішили взяти їх за основу майбутніх статутних документів НВРО і доручили М. Степаняку, Я. Буслу та В. Куку укласти текст тимчасових резолюцій установчого з'їзду НВРО та розмножити їх для ознайомлення з ними кадрів підпілля. Основну частину роботи мав виконати М. Степаняк, який в той час був найменш завантажений організаційною роботою, а В. Кук та Я. Бусел мали намір переглянути підготовлені ним документи та при потребі внести у них доповнення та виправлення¹¹⁶.

Рішення щодо НВРО було прийняте на нараді Проводу ОУН у криївці Р. Кравчука – «Петра» біля с. Волуйки Олеського району Львівської області в кінці жовтня – на початку листопада 1944 р. Участь у нараді брали члени Проводу ОУН Р. Шухевич, Р. Кравчук, В. Кук, Я. Бусел, Д. Грицай та Д. Клячківський. Під час дискусій Кук роз'яснив, що виникнення НВРО зумовлене особливостями праці ОУН на території Наддніпрянщини, менталітетом місцевого населення, відмінним від західноукраїнського. Оскільки там були закиди проти ОУН, то було прийнято рішення про зміну назви організації. З цим погоджувався і Р. Шухевич,

¹¹⁴ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБУ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 135, 196, 209–210.

¹¹⁵ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4... – С. 296–300; Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)... – Т. 1. – С. 327–328.

¹¹⁶ Жив'юк А., Марчук І. Від «Дерманської республіки» до «Дерманської трагедії»... – С. 79; Марчук І. Командир УПА-Північ Дмитро Клячківський – «Клим Савур». – Рівне, 2009. – С. 115–120; Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)... – Т. 1. – С. 327–328.

який зазначив: «Я свідомий, що на Сході під назвою ОУН роботи розгортати не можна, що мусимо в цьому напрямку підготуватися»¹¹⁷.

У СЕЛІ БОЖИКІВ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Восени 1944 р. В. Кук з великою кількістю вояків УПА перейшов у Бережанський район Тернопільської області. В січні 1945 р. він прислав за У. Крюченко в Дермань своїх бойовиків. Вони приїхали на конях та забрали її. Шлях виявився довгим, з кінця січня аж до березня 1945 р. Крюченко поступово конспіративно пересувалася лінією підпільних зв'язків. Подробиць на слідстві вона не розповіла. У березні 1945 р. за вказівкою Кука вона оселилася в с. Божиків тодішнього Підгаєцького району Тернопільської області, де жила відкрито без будь-яких документів до осені 1945 року. В перші дні вона проживала в Онуфрія Скасківа, а з квітня по серпень 1945 р. – у місцевій мешканки Бубличихи (мабуть, вуличне прізвисько)¹¹⁸.

В березні 1945 р. В. Кук зустрівся з У. Крюченко, а згодом виділив для неї спеціальну зв'язку. «Тьотя», «Цеця» (Катерина Поляна) постійно допомагала їм контактувати між собою, організовувала зустрічі. З її допомогою вони час від часу зустрічалися у місцевих лісах. Влітку 1945 р. Крюченко отримала від керівника Юнацтва ОУН Бережанського окружного проводу ОУН Галини Григорівни Скасків – «Уляни» довідку про закінчення семилітньої школи. За цим документом в Божиківській сільраді їй видали довідку про те, що вона є мешканкою села.

Слід зазначити, що між В. Куком та Г. Скасків у 1945 р. певний час існували не лише ділові контакти в підпіллі, але й інтимні стосунки, про що невдовзі дізналася і У. Крюченко. Не дивно, що взаємовідносини між У. Крюченко та Г. Скасків, які були дружніми (Скасків спочатку навіть не знала, що Кук одружений, оскільки він це старанно конспірував навіть перед підпільниками), згодом не були позбавлені суперництва¹¹⁹.

Опісля на слідстві в МДБ УРСР Г. Скасків розповідала, що близько познайомилася з В. Куком в січні 1945 р. під час його перебування на Бережанщині. Він проводив перевірку Бережанського окружного проводу ОУН, розмовляв з усіма керівниками поодиноці. У Скасків склалося про Кука позитивне враження, оскільки мова його була розумна, одягнений він був скромно, не протиставляв себе підлеглим, мав значний життєвий досвід, в т. ч. роботи на сході України. Протягом двох місяців В. Кук часто зустрічався з Г. Скасків, допомагав їй порадами у роботі з виховання молоді¹²⁰.

¹¹⁷ Дзьобак В. Конфлікти в ОУН(б)... – С. 250–260.

¹¹⁸ Протокол допиту У. Крюченко /ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 210–212.

¹¹⁹ Манзуренко В., Ішук О. Василь Кук – Головний командир УПА... – С. 50; Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 415–416.

¹²⁰ Ішук О. Підпільниця ОУН із Дніпропетровщини Уляна Крюченко... – С. 123–129.

Підпільники з оточення В. Кука та керівники Бережанського окружного проводу ОУН також дуже позитивно охарактеризували його, вважаючи, що він мав непересічний талант провідника та конспіратора, врівноважений характер та вміння здобувати прихильність зовсім незнайомих людей і вирішувати найскладніші питання. Однак, на їхню думку, він мав одну слабкість – до жінок.

Незважаючи на такі обставини, і Г. Скасків, і У. Крюченко певний час продовжували разом працювати в підпіллі, навіть спільно провели два зібрання юнаків Бережанського району. 25 квітня 1945 р. Г. Скасків була заарештована органами НКДБ, але потім випущена на волю зі завданням допомогти розшукати В. Кука та інших керівників підпілля. СБ ОУН зазідала їй у зраді, а тому проводилося відповідне слідство, і їй загрожувала кара смерті. Г. Скасків просила у В. Кука взяти розслідування її справи під особистий контроль, однак він їй не відповів. Г. Скасків невдовзі мала зустріч з У. Крюченко, яка повідомила, що В. Кук не може зустрітись, бо розслідування СБ ще не завершено. У зв'язку з ситуацією, що склалася, В. Кук через зв'язкових порадив Г. Скасків переїхати до м. Львова і там влаштуватися на навчання. Скасків передала через Крюченко записку для В. Кука, однак невдовзі від знайомих підпільників дізналася, що та записку начебто спалила¹²¹.

Щодо подальших подій літа 1945 р., то Крюченко неодноразово відвідувала м. Львів, а в серпні 1945 р. переїхала туди і перебувала до початку квітня 1946 р.¹²²

НЕДОВГЕ ПЕРЕБУВАННЯ У ЛЬВОВІ

У Львові Крюченко зупинилася у сестри чоловіка – Єви Кук, яка жила в районі Богданівка. Вона допомогла влаштувати її на проживання у Івана Дем'яновича Сірка, працівника овочевого складу. Там вона прожила до грудня 1945 р. Періодично їздила в с. Божиків на зустрічі до В. Кука, а до неї у Львів приїжджала мати Кука – Параска Кук¹²³.

Влітку 1945 р. У. Крюченко спробувала вступити на навчання у Львівський фінансово-економічний технікум, щоб в подальшому отримати прописку та закріпитися на легальному становищі. Однак це їй не вдалося. Тому Кук забезпечив її двома комплектами фіктивних документів. Окрім того, Крюченко, за її словами, сама купила через Марію Іванівну Сірко (доньку господаря) за 5 тисяч карбованців документи на ім'я переселенки з Польщі Левиць Катерини, 1922 р.н. За цими фіктивними документами вона в кінці лютого 1946 р. оформила собі паспорт у місцевому відділенні міліції¹²⁴.

¹²¹ Манзуренко В., Ішук О. Василь Кук – Головний командир УПА... – С. 50–51; Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 415–416.

¹²² Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 212.

¹²³ Там само. – Арк. 213, 218.

¹²⁴ Там само. – Т. 1. – Арк. 213–214; Т. 2. – Арк. 169–171.

У грудні 1945 р. У. Крюченко перейшла з квартири І. Сірка на квартиру іншої знайомої Єви Кук – Білої, яка мешкала на вулиці Замковій. Там вона жила до початку березня 1946 р., налагодила письмовий контакт зі сестрою Любою в Дніпропетровську, отримувала від неї листи, надсилала гроші. Але кореспонденцію в ті роки ретельно переглядали співробітники МДБ, для цього існували відділи перлюстрації, які відстежували всі антирадянські настрої. Не дивно, що досить скоро Біла була заарештована органами держбезпеки¹²⁵.

Однак У. Крюченко в той час в неї вже не проживала, бо коли отримала паспорт, то змінила квартиру і мешкала у одного поляка, недалеко від кінцевої зупинки трамваю № 5 (у кого саме – на слідстві не сказала). У березні 1946 р. вона влаштувалася на роботу в артіль імені Лесі Українки, де виконувала роботу вишивальниці надомницею. Спочатку взагалі не вміла вишивати, але згодом її цього навчила Єва Кук, яка певний час виконувала за неї всю роботу¹²⁶.

В ПІДГАЙЦЯХ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

У кінці квітня 1946 р. У. Крюченко дізналася про арешт Білої органами держбезпеки. Зважаючи на це, вона разом із зв'язковою «Цецею» негайно виїхала зі Львова у Підгаєцькі ліси до В. Кука, з яким невдовзі зустрілася. В цей час Крюченко була на 8-му місяці вагітності. Кук дав відповідні розпорядження своєму бойовику «Тарасу» (справжнє ім'я та прізвище невідомі), який влаштував її на проживання до своєї знайомої Михайлини Михайлівни Кармелюк в м. Підгайці Тернопільської області. В її будинку вона винайняла дві кімнати і невдовзі народила сина Юрія¹²⁷.

В цей час радянські органи держбезпеки активно розшукували керівників ОУН і УПА, тому зустрічі між В. Куком та його дружиною не могли бути частими, їх організовували ретельно, щоб не допустити провалу. Після народження сина Юрія 26 травня 1946 р. Крюченко побачила Кука майже через рік, у квітні 1947 р. Принаймні так вона свідчила на слідстві чекістам. В той час він переховувався у Мужилівському лісі. Щоправда, бойовик В. Кука – «Тарас» періодично приносив їй його листи, а також продукти¹²⁸.

В будинку М. Кармелюк у Підгайцях Крюченко прожила до кінця червня 1947 р. Невдовзі постало питання про її перехід на іншу конспіративну квартиру, оскільки після її зустрічі з В. Куком у сутічці з співробітниками МДБ неподалік Підгайців загинуло кілька підпільників, і через це він змінив місце свого перебування, перейшовши на Золочівщину. До того ж вона жила тривалий час без прописки, а це могло привернути увагу представників радянської влади¹²⁹.

¹²⁵ Протокол допиту У. Крюченко /ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 214.

¹²⁶ Там само. – Арк. 215.

¹²⁷ Там само. – Арк. 216.

¹²⁸ Там само. – Арк. 216.

¹²⁹ Там само. – Арк. 217.

Відходячи на Золочівщину, Кук доручив бойовику «Тарасу» тримати зв'язок з Крюченко і у випадку необхідності забезпечити їй та сину надійне укриття. Після цього У. Крюченко відвезла сина та всі свої речі до містечка Красне і віддала їх матері – Парасці Кук, а сама повернулася у Підгайці і чекала на «Тараса», який в той час підшукував їй нову підпільну квартиру¹³⁰.

Через кілька днів прийшов «Тарас» та запропонував їй змінити місце перебування. Він повідомив, що чекатиме в умовленому місці. Туди треба було їхати потягом до залізничної станції Пługів, а потім йти 7–8 кілометрів пішки до пункту зустрічі, розташованого на узліссі Ярославського лісу з боку с. Нище тодішнього Заложцівського району Тернопільської області, біля джерела. У липні 1947 р. вона виїхала у вказаному напрямку, зустрілася з «Тарасом», який привів її до сховища В. Кука в лісі біля с. Пługів Золочівського району Львівської області¹³¹.

У. Крюченко перебувала у нього лише один день. Підпільники виготовили для неї фіктивну довідку на ім'я Євгенії Макарин, переселенки з с. Угринів Грубешівського повіту (Польща). З цим документом вона поїхала на хутір Попільна біля с. Тростянець Золочівського району Львівської області і за задалегідь умовленою рекомендацією підпільників поселилася у переселенців з Закерзоння Ірини Олександрівни та Івана Леонтійовича Андрущаків.

НА ЗОЛОЧІВЩИНІ

Хата Андрущаків виявилася гарно законспірованим місцем. Уляна Крюченко прожила тут до кінця червня 1949 р., до того ж час від часу до неї з лісу приходив В. Кук, якому вона готувала їжу, постачала одяг та інші необхідні речі. Для зв'язку між собою у лісі вони узгодила «мертвий пункт» зв'язку, на якому залишали записки один для одного з новинами. Крім цього, У. Крюченко виконувала різні господарчі доручення підпільників, мала можливість виїжджати з хутору в сусідні населені пункти¹³².

Зиму 1948–1949 рр. У. Крюченко провела у Стефанії Ковалик, мешканки с. Фільварків біля м. Золочів, куди її порекомендував бойовик В. Кука – «Чабан» (справжні прізвище та ім'я невідомі). Ковалик була тісно зв'язана з підпіллям, зокрема, шила одяг. Вона знала, що Крюченко є дружиною значного керівника ОУН. Час від часу вона зустрічалася з матір'ю В. Кука – Параскою на золочівському базарі. В цей час періодично бувала в с. Угорці тодішнього Поморянського району Львівської області, сподіваючись підшукати там надійне місце укриття. Однак в тих місцях часто проводилися облави, і була небезпека бути розконспірованою¹³³.

¹³⁰ Протокол допиту У. Крюченко /ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 5 1896-ФП. – Т. 1. – Арк. 218.

¹³¹ Там само. – Арк. 219.

¹³² Там само – Т. 1. – Арк. 236–237; Т. 3. – Арк. 57–91.

¹³³ Там само. – Т. 1. – Арк. 238, 240.

Навесні 1949 р. Крюченко пішла від С. Ковалик та знову переховувалася у хаті Андрущаків. Здавалося, що вона повністю «легалізувалася» і могла з оптимізмом дивитись на майбутнє: батьки В. Кука і його брати залишилися на волі, у них жив її син Юрій. За умов дотримання конспірації був шанс уникнути арештів.

ЗАТРИМАННЯ СПІВРОБІТНИКАМИ МДБ

У кінці червня (за іншими даними – 4 чи 7 липня) 1949 р. У. Крюченко була виявлена та затримана співробітниками МДБ, які на той час вже добре знали, хто вона така і, очевидно, уважно стежили за нею¹³⁴. Операція із затримання була проведена професійно, тому підпілля ОУН про арешт спочатку нічого не знало. Переодягнені чекісти під виглядом організаторів колгоспу завітали до хати Андрущаків, ізолювали всю родину, на місці допитали У. Крюченко, а потім запропонували їй допомогти вивести з повинюю до органів радянської влади В. Кука, взамін пообіцявши їм обом та їхньому синові помилування. Фактично доля всієї родини Куків опинилася в її руках. У будинку І. Андрущака постійно чергували кілька оперативних працівників, які очікували на рішення У. Крюченко та пильнували за нею й іншими мешканцями хати. Вона перебувала під пильною охороною на хуторі с. Тростянець протягом приблизно одного місяця. Вона пообіцяла чекістам допомогти захопити В. Кука, однак насправді так і не повірила їхніми обіцянкам про помилування і вирішила втекти при нагоді.

Треба зазначити, що господиня будинку – Ірина Андрущак, проявивши неабияку винахідливість, зуміла відлучитися з хати та попередити підпілля ОУН про арешт У. Крюченко і у відповідь отримала пораду – негайно втікати при найменшій можливості. Втечу, яку жінки ретельно готували кілька днів, вдалося успішно здійснити вранці 4 серпня 1949 р.¹³⁵ Після втечі приблизно тиждень У. Крюченко переховувалася в різних населених пунктах (Лукавець, Жарків та Угорці). На її розшуки були кинуті значні сили МДБ, які прочісували місцевість. Сумнівно, чи вона зуміла б сама впоратися в цій ситуації. Однак, дізнавшись про її становище, допомогли люди, пов'язані з місцевим підпіллям ОУН – Максим Григорович Загоруйко, Андрій Ілліч Довгань та інші. Саме з їхньою допомогою вона встановила зв'язок з бойовиками «Чабаном» та «Тарасом», які допомогли переховуватися і опісля, в серпні 1949 р., привели її до В. Кука в Бережанський ліс біля сіл Урмань та Поточани Бережанського району Тернопільської області¹³⁶.

¹³⁴ В документах та в спогадах називається й іншу, більш точну дату – 4 липня 1949 р.

¹³⁵ Щодо дати втечі у архівних документах є певні розбіжності. Крюченко на слідстві заявила, що втекла в кінці липня або на початку серпня 1949 р. Іван Андрущак під час його допиту органами МДБ 6 серпня 1949 р. повідомив, що втеча відбулася 4 серпня до 10 години ранку. Ми схильні більше вірити І. Андрущаку, тим більше, що цю ж дату згодом називав і В. Кук.

¹³⁶ Протокол допиту У. Крюченко /ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 239, 247–249; Т. 2. – Арк. 152–154, 161–163.

В. Кука в цей час у таборі не було, тому їм втрюх довелося його почекати. Коли він повернувся, попросив У. Крюченко детально розповісти всі подробиці про її затримання органами МДБ. Вислухавши розповідь, він в цілому схвалив її втечу, бо вважав обіцянки МДБ про помилування нерезальними. В цей час він був впевнений, що його за участь в діяльності ОУН та УПА обов'язково засудять до смертної кари і розстріляють¹³⁷. Щодо сина Юрія, то у батьків залишалася надія, що він або залишиться у родичів, або ж у разі репресій проти них опиниться в дитячому будинку, де його згодом можна буде розшукати.

Крім того, В. Кук вирішив, що У. Крюченко вже не можна жити легально або напівлегально, і їй необхідно залишитися з ним у підпіллі¹³⁸. Зважаючи на умови діяльності підпілля, такі рішення не було найсуворішим. Крім цього, В. Кук вважав, що потрібно розповісти про випадок затримання У. Крюченко іншим керівникам підпілля, щоб потім не виникло підозр і запитань щодо можливого її використання чекістами.

Невдовзі, у серпні 1949 р., В. Кук у розложеному листі до керівника Проводу ОУН Р. Шухевича № 5/49 надав пояснення щодо арешту своєї дружини, переказавши все, що вона йому розповіла. Цей лист чекісти вилучили у заарештованого кур'єра Проводу ОУН П. Тихоліса – «Дуная» 09.09.1949 р. у Рогатинському районі Станіславської (тепер Івано-Франківської) області, і він зберігся в «спецхранах» КДБ УРСР.

В. Кук повідомляв Р. Шухевича, що співробітники МДБ знову з'ясували про його місце перебування на терені Золочівщини. У зв'язку з цим пояснював, що він одружений і має трирічного сина, а його дружина – колишня студентка Транспортного інституту в Дніпропетровську. Характерно, що лише у 1949 р., тобто через 5 років, Р. Шухевич дізнався про те, що його заступник одружений – настільки суворим конспіратором він був, не довіряв навіть найближчому оточенню в підпіллі. Він переказав Р. Шухевичу коротку біографію У. Крюченко: «За німецької окупації дружина працювала в Організації на становищі члена окружного проводу, виконувала різні організаційні доручення. З приходом більшовиків перебувала на Волині без ніякої організаційної праці, а від 1945 р. жила в Галичині. Стягати дружину в підпілля я не хотів і робив заходи, щоб її злегалізувати. Врешті, вдалось мені примістити її, як переселенку, при одній переселеній родині у Золочівщині. Так жила вона два роки і зовсім закліматизувалася. Дитину примістила при моїх родичах, які нею опікувалися. Декілька разів їздила додому до дитини»¹³⁹.

Далі В. Кук пояснював Р. Шухевичу: «Звідки наступила всипа, важко мені устійнити, але є безсумнівним, що тільки на основі конкретної всипи дня 7.07.49 р. прийшло МГБ на хату нібито організувати колгосп, вбрані по-цивільному і військовому, і заарештували. Сам арешт відбувся так, що несподівано один вхопив за руки, а інший за горло і

¹³⁷ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 239–240.

¹³⁸ Там само. – Т. 1. – Арк. 248.

¹³⁹ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. Волинь і Полісся... – С. 267.

шоки – йшло їм про те, щоб арештована не могла втроїтись. На місці був лікар, який постійно міряв биття серця, і жінка, яка зробила особистий обшук. Відразу заявили їй, що вона дружина Леміша, що дитина є вже у їх руках і т. ін., так що викручуватися не було змислу»¹⁴⁰.

Він описав Р. Шухевичу, як вона призналася чекістам, що дійсно є дружиною «Леміша», і що він приходив до її хати. Але де Кук перебуває, вона не знала, і також нічого серйозного не знала про діяльність ОУН, бо з 1945 р. ніякої участі в її роботі не брала. Кук зазначав, що загалом чекісти поводитися чемно і всіляко схиляли У. Крюченко до того, щоб вона видала його органам радянської влади. Запевняли її, що його не вб'ють, а хочуть мати живого і домовитися з ним. На другий день у хату конспіративно приходив генерал, який у січні 1949 р. розмовляв з затриманою у Львові М. Савчин про видачу живим В. Галаси¹⁴¹, і давав такі ж самі запевнення від імені уряду. Чекістам сприяло те, що господарство, де жила У. Крюченко, знаходилося на хуторі, близьких сусідів не було, і це давало змогу конспіративно утримувати засідку, щоб ніхто з сторонніх навіть не здогадувався про це¹⁴². Як аргумент, щоб У. Крюченко видала чоловіка, чекісти говорили, що: «Колись його СБ ОУН і так розстріляє за те, що веде політику, незгідну з головною лінією ОУН, а саме – що він бунтує за колгоспи, відстоює занадто схід і східняків і т. п.»¹⁴³.

Далі В. Кук писав: «Дружина була певна, що на хату ніхто не прийде від мене, бо хоч раніше я і приходив, то вже від весни цього року на хату ніхто не заходив з конспіративних причин. З дружиною я зустрівся поза хатою на домовленім місці зустрічі, а також у домовленім місці я залишав через хлопців записки. 14.07. я був на пункті зустрічі і ждав на дружину, але нікого не було. Крім того, про засідку дружина повідомила іншу хату, де часами хлопці заходили, і через цю хату хлопці 16.07. довідалися про ситуацію і повідомили мене».

Ретельну підготовку спецоперації і конспіративність чекістів В. Кук описав так: «На господарстві сиділи більшовики конспіративно 4 тижні. Уночі – в хаті, в печі і в шафі, а днем на стриху стайні; господарям, а часом і арештованій дозволяли свобідно ходити по подвір'ю і розмовляти з людьми, які приходили». Все це наводило В. Кука на думку, що головним завданням чекістів було за допомогою його дружини спробувати захопити його живого, а далі – спробувати використати для боротьби з підпіллям. Він писав Р. Шухевичу: «Більше йшлося про зловлення мене живим. Дружина, знаючи місце стрічі, могла це зробити зовсім легко. Нічого більше вона їм дати не могла, бо я її держав обйоронь будь-якої організаційної роботи, вона навіть не знала моїх бойовиків усіх по псевдах. Сипати вона навіть коли б хотіла, нічого не могла, бо

¹⁴⁰ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. Волинь і Полісся... – С. 267.

¹⁴¹ Ним, скоріш за все, міг бути В. Дроздов – генерал-майор, заступник міністра держбезпеки УРСР і куратор управління 2-Н МДБ УРСР.

¹⁴² Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. Волинь і Полісся... – С. 268.

¹⁴³ Там само. – С. 270.

в ніякі організаційні справи я її не втаємничував, ніякої організаційної роботи не доручував, ні з ким організаційно не пов'язував»¹⁴⁴.

Проте чекісти прорахувалися. Можливо, їм здавалося, що вони достатньо залякали У. Крюченко, і тому вона побоїться від них тікати. Крім цього, в їх руках був Юрій Кук, а це мало би стримати жінку від необачних кроків. Але склалося інакше. В. Кук пояснював Р. Шухевичу: «Вже в перший день приходу більшовиків втекла хатня дівчина (донька господарів). А 04.08. втекла дружина з тіткою (господинею). На основі мого аналізу цієї історії, я переконаний, що тут немає ніякої агентурності у втечі дружини, тітки і доньки. Втекти було цілком легко, до того ж чуйність більшовиків з часом трохи притупилася, коли йшло про втечу хатніх»¹⁴⁵.

Щоб зорієнтувати Р. Шухевича, В. Кук подав у листі найбільш цікаві питання, які чекісти ставили його затриманій дружині. Серед них: чи знає вона Р. Шухевича, Романа Кравчука – «Петра», «Вуйка»; чи знає родину Кравчуків; чи знає когось за кордоном; чи виїхала Катерина Логуш – «Верещак» за кордон; чи висилав В. Кук людей за кордон, як вони туди йшли і чи вже повернулись; чи мав В. Кук зв'язки із Закарпаттям; чи приходив до В. Кука на зустріч М. Козак – «Смок», чи, може, навпаки, В. Кук ходив до нього; чи їздив В. Кук до Львова (і взагалі про Львів випитували дуже детально); чи не їздила У. Крюченко у Рогатин (навіть підкидали квиток до Рогатина і питали – чий він); чи не ходив В. Кук на «балак» (нараду керівництва ОУН); чи носить В. Кук з собою кашу у зв'язку з хворобою шлунку і частими загостреннями; цікавились станом здоров'я В. Кука; питали, кого В. Кук посилає на закупівлю їжі і необхідних товарів; як В. Кук озброєний, чи має він пістолети, гранати – все випитували до найменших дрібниць¹⁴⁶.

Відповіді на більшість питань У. Крюченко, звісно, не могла, бо їй про ці речі нічого не було відомо. Але сам перелік питань свідчить, наскільки ретельно оперативники МДБ УРСР вивчали підпілля і його керівників, звертаючи увагу на найменші деталі, які могли б допомогти у виявленні місць їх перебування.

В кінці листа до Р. Шухевича В. Кук написав: «Сподіваюсь, що Вас може здивує відомість про те, що я одружений та й до того маю ще й сина, але я про свої суто особисті справи ніколи не мав звички говорити – тому і не говорив. Хоч друзі, які були зі мною на Сході, знали про те... Зараз я про те пишу до Вас, бо не хочу, щоб часами повставали з конспірацією мого одруження будь-які сумніви, до того коли МГБ хотіло через дружину усно сховати»¹⁴⁷. Очевидно, докладніше про затримання дружини В. Кук мав намір розповісти Р. Шухевичу на особистій зустрічі.

¹⁴⁴ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. Волинь і Полісся... – С. 268–269.

¹⁴⁵ Там само. – С. 268–269.

¹⁴⁶ Там само. – С. 269–270.

¹⁴⁷ Там само. – С. 270.

У ПІДПІЛЛІ З ВАСИЛЕМ КУКОМ

Для У. Крюченко рішення про постійне перебування в підпіллі виявилось дуже болючим. Адже, хоча вона з В. Куком зуміла уникнути арешту, але в руках чекістів залишився їхній син Юрій, якому на той час було лише три роки. Вони, перебуваючи в складних умовах життя, практично не мали можливості особисто займатися його вихованням. Тому Ю. Кук у 1947–1949 рр. перебував у діда і бабці, Степана і Параски Кук, дядька Івана Кука. Мабуть, на той час це було оптимальним рішенням. Але така ситуація протривала недовго. Після того, як влітку 1949 року У. Крюченко не захотіла допомогти органам держбезпеки вивести з підпілля ОУН В. Кука з повинною, керівництво МДБ УРСР прийняло рішення щодо арешту родичів Василя Кука. Збереглися цікаві фотографії Ю. Кука, датовані 1949 р., на яких він сфотографований з оперативними працівниками МДБ УРСР, які займалися розшуком В. Кука.

Згідно з тодішнім законодавством СРСР, батьки В. Кука та його брат Іван, як родичі підпільника ОУН та УПА, у 1949–50 р. були заарештовані та засуджені до тривалого ув'язнення (10 років) і відправлені у віддалені райони СРСР. Юрія Кука чекісти помістили до дитячого будинку в м. Жданов (тепер Маріуполь) і утримували під зміненим прізвищем Юрій Чоботар, уродженець м. Сталіно (тепер Донецьк). За свідченнями вихователів, він непогано вчився, проявляв інтерес до знань.

Ось як Юрій Кук згадував про своє дитинство у 2008 р. в інтерв'ю журналістці М. Римар: «Мені виповнилося 14 років, вчився у сьомому класі, коли вперше побачив батька. Доти я зростав у дитбудинку, бо КДБ відібрало мене у батьків. Народився я 1947 року у селі Підгайцях. Батько на той час був заступником Романа Шухевича, жив у підпіллі разом з матір'ю. Щоб уберегти дитину від можливої небезпеки, мене у дворічному віці віддали на виховання бабусі з дідусем. Для кращої конспірації вигадали, нібито я позашлюбний син батькового брата Івана. Проте всюдисуще око КДБ довідалося, що я син Василя Кука. За спробу приховати сина «ворога народу» мої дід, бабуся, дядьки Іван та Филімон отримали по 10 років заслання до Сибіру та повністю відбули строк ув'язнення. Тим часом мене помістили до дитбудинку міста Сталіно (Донецьк), а згодом Жданова (Маріуполь). Мої дитячі спогади – це вокзали, де багато народу, всі кудись біжать. Це було босяцьке життя: ми, хлопчак, їздили на виступах трамваїв, клали гвіздочки на залізничні колії, «гостювали» в чужих садках, влітку купалися в Азовському морі, що мені подобалося найбільше. Нас усіх, і мене зокрема, виховували російською мовою. Казали, буцімто мій батько – видатний діяч, загинув десь у Греції. Тоді мода існувала на героїчні легенди...»¹⁴⁸

Зважаючи на ставлення влади СРСР до дітей підпільників, цілком ймовірно припустити, що якби В. Кук та У. Крюченко загинули, то їхній

¹⁴⁸ Римар М. Командуючому виповнилося б 95... // Сайт «Аратта-Україна». – 16.01.2008.

син ніколи б не дізнався, ким насправді були його батьки. Але доля вирішила інакше. З санкції КДБ УРСР Юрій Кук, будучи вже підлітком, познайомився з батьками після їхнього помилування Верховною Радою УРСР у 1960 р. та згодом став проживати разом з ними.

Щодо подальших подій серпня 1949 р., то на наступний день після приходу У. Крюченко В. Кук мав зустріч із керівником Подільського крайового проводу ОУН Василем Беєм – «Уласом» та керівником пропаганди цього проводу Іваном Прокопишиним – «Бурланом», яким представив У. Крюченко як свою дружину. Конспірація в підпіллі дотримувалася настільки строго, що до цього часу вони навіть не знали, що В. Кук одружений¹⁴⁹.

Влітку 1949 р. В. Кук перебував на Бережанщині і базувався в місцевій боївці підпільника «Липи», який мав двох бойовиків – «Чорного» та «Грубого» (справжні імена та прізвища цих людей поки що не встановлені). Саме з ними В. Кук та У. Крюченко переховувалися протягом літа та осені 1949 року. Періодично вони виходили на зустріч до керівника зв'язків В. Кука – Василя Порплиці – «Байди», який зі своєю боївкою перебував у лісі біля с. Конохи тодішнього Бережанського району Тернопільської області. Іноді вони залишалися у В. Порплиці на кілька днів, і Кук обговорював з ним питання облаштування зв'язку. У. Крюченко, за її словами, набагато більше подобалося бути саме там, а не у «Липи»¹⁵⁰.

До грудня 1949 р. В. Кук та У. Крюченко перебували в лісі, а потім перейшли переховуватись у бункер в с. Лісники біля м. Бережани Тернопільської області. Бункер викопали місцеві члени підпілля ОУН – «Орест», «Юрко» та інші (справжні прізвища не встановлені). Він був влаштований під землею в дворі у господарстві поляка, який займався виготовленням ковбаси. Упродовж зими 1949–1950 рр. В. Кук, У. Крюченко та бойовик «Тарас» перебували в цьому бункері і виходили з нього лише для того, щоб подихати свіжим повітрям. За словами У. Крюченко, В. Кук сам взимку не ходив на зустрічі¹⁵¹.

Навесні 1950 р. (приблизно в березні) в с. Лісники війська МДБ проводили облаву. Вони обшукували подвір'я, на якому був бункер, однак не знайшли його. Це переконало В. Кука у необхідності змінити місце перебування. Згодом, коли підпільники залишили сховище, воно за вказівкою В. Кука було засипане землею. Проте через певний час співробітники МДБ виявили його, а утримувачі бункера були виселені. Про це В. Кук згодом дізнався від місцевих мешканців¹⁵².

¹⁴⁹ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 249.

¹⁵⁰ Ішук О. Життя та доля Уляни Крюченко... – С. 14; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 248–249.

¹⁵¹ Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 418; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 249.

¹⁵² Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 249–250.

Після виходу з бункера навесні 1950 р. В. Кук та У. Крюченко спочатку переховувалися в лісі біля с. Лісники. Там вони зустрілись з І. Прокопишиним – «Бурланом» та його бойовиками і пішли на зустріч з керівником куца ОУН «Охом» (справжні ім'я та прізвище не встановлені), керівником пункту зв'язку між В. Куком, «Липою» та «Орестом». Певний час вони перебували в його укритті недалеко від м. Бережани Тернопільської області¹⁵³.

Опинившись у підпіллі ОУН з В. Куком, У. Крюченко протягом тривалого часу допомагала йому у підпільній роботі, по суті – жила з ним спільним підпільним життям, була в курсі його задумів та дій. Після арешту чекісти на допитах запитали її – в чому саме вона допомагала В. Куку. У. Крюченко відповіла, що друкувала деякі матеріали для В. Кука, здійснювала узагальнення окремих документів та звітів підпілля, які приходили з різних територій від місцевих керівників. Окрім цього, вона передруковувала різні літературні твори. Всі ці матеріали згодом надсилалися підпільною поштою до керівників ОУН різного рівня для ознайомлення та врахування в роботі. Щодо інструкцій та листів В. Кука, то він особисто писав їх, зазвичай олівцем на цигарковому папері, і відсилав ці штафети керівникам підпілля¹⁵⁴.

Цікаво, що В. Кук не повідомляв У. Крюченко конкретики та подробиць своїх вказівок, і вона, як і кожен підпільник, знала лише загальні напрями підпільної роботи, які відображалися у підпільних інструкціях, як от: виховання молоді, поширення пропагандистських матеріалів, збереження кадрів, матеріальне забезпечення, дотримання конспірації, безпека ліній зв'язку і т. п.¹⁵⁵. Якщо В. Кук ходив на зустрічі з іншими провідниками підпілля, то брав зі собою бойовиків, а У. Крюченко лишалася в криївці. Та все ж, на нашу думку, У. Крюченко приховала від слідства досить багато фактів зі своєї підпільної діяльності, свідомо применшуючи її. Вона не захотіла розповідати слідству про подробиці її життя у 1949–1954 рр. спільно з В. Куком, щоб не обтяжувати і без того важку ситуацію, в якій вона опинилася після арешту. На допитах вона досить часто лише підтверджувала те, що і так було відомо чекістам. Саме тому у протоколах її допитів відсутня детальна інформація про її перебування в підпіллі з В. Куком упродовж 1950–1954 рр.

В червні-липні 1950 р. на Бережанщині відбулася нарада керівників ОУН, у якій взяли участь В. Кук, Р. Кравчук та інші. Було прийнято чимало важливих рішень: оформлено зміни в керівництві підпілля,

¹⁵³ Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 418; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 250.

¹⁵⁴ Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 418–419; Ішук О. Життя та доля Уляни Крюченко... – С. 15; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 269–270.

¹⁵⁵ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 271–272.

проаналізовано становище в Україні, СРСР та світі, вироблено доповнення до програми ОУН. Зважаючи на загибель 5 березня 1950 р. Р. Шухевича, на цій нараді В. Кук був призначений керівником Проводу ОУН в Україні та Головним командиром УПА (під псевдом «Василь Коваль»). Рішенням УГВР йому було присвоєно звання полковника УПА. Його заступником в Проводі ОУН став довголітній друг – Роман Кравчук – «Петро». У складі керівництва УГВР помітну роль стали відігравати представники молодшого покоління українського визвольного руху – П. Федун, О. Дяків, В. Бей і В. Галаса¹⁵⁶.

Значні зміни відбулися у тактиці підпілля. За вказівкою В. Кука було до мінімуму зведено бойові акції ОУН, зате зроблено особливий акцент на збереженні досвідчених кадрів, вихованні української молоді, підготовці підпільних видань, спробах поширити діяльність ОУН на Наддніпрянщину¹⁵⁷. Після припинення масової збройної боротьби у підпільників залишалася надія ідейно вплинути на молоде покоління, яке могло б повести боротьбу проти радянського режиму іншими методами, поступово проникаючи на навчання до університетів й інститутів, також на роботу в радянські установи. Залишалася надія згодом поступово змінити систему еволюційним шляхом.

Протягом 1950 р. В. Кук та У. Крюченко продовжували переховуватися у селах на межі Тернопільської та Львівської областей. У цей час підпілля діяло ще досить активно, тому В. Кук мав багато контактів з керівниками ОУН різного рівня.

1951 ТА 1952 РОКИ

Влітку 1951 р. до В. Кука підпільним зв'язком прийшов член Закордонного представництва УГВР Василь Охримович – «Грузин»¹⁵⁸. Він був скинутий в Україну з групою представників ЗП УГВР у травні 1951 р. за

¹⁵⁶ Русначенко А. Народ збурений... – С. 368–369; Патриляк І. «Встань і борись...» – С. 536.

¹⁵⁷ Мова йде про виконання підпільних програм: «Орлик», «Дажбог» і «Олег». Ці програми розробили в 1945–1946 рр. чільні діячі ОУН. «Дажбог» – тактична схема, що визначала дії підпілля ОУН в умовах підрадянської дійсності і була спрямована на збереження кадрів ОУН шляхом їхньої легалізації та мінімізації відкритих виступів проти більшовиків, створення легальних позицій у радянських органах влади, управління та правоохоронній системі, підготовки до можливого захоплення влади, посилення конспірації, дезінформування противника щодо реальної чисельності та планів підпілля. Програма «Орлик» («Харків») передбачала поширення впливу ОУН на центральні-східні та південні області України. Засобами її реалізації виступали: створення організаційної мережі та кадрового резерву ОУН на сході України, розгортання там пропагандистської та розвідувальної роботи, проведення опитувальної роботи з вихідцями зі Сходу, що працювали у західних областях. Тактична схема «Олег» була спрямована на виховання та підготовку до антирадянської боротьби молоді та як основне джерело поповнення підпілля.

¹⁵⁸ Дет. про нього див.: Камінський А. Василь Охримович. Біографічний нарис / Вст. ст. М. Прокопа. – Торонто–Нью-Йорк–Лондон, 1999. – 152 с.

допомогою американських спецслужб, які надали для цього літак. В. Кук та В. Охримович обмінялися враженнями та думками про становище в Україні і за кордоном. В. Охримович привіз В. Куку чимало закордонної преси та видань, які давали досить повне уявлення про діяльність української еміграції. Важливу роль в місії Охримовича зіграло політичне протистояння між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР, яке з кінця 1940-х рр. дедалі більше загострювалось. Обидві сторони намагалися подати себе як вповноважених закордонних представників підпілля в Україні і не жаліли лайливих епітетів один проти одного. Згодом В. Кук та В. Галаса згадували, що вони були вражені не стільки серйозними протиріччями між цими двома організаціями і їхньою взаємною боротьбою, що було звичайним явищем у стосунках політичних сил, скільки проявами цієї боротьби (зокрема, публічним поливанням один одного брудом на сторінках преси). Виходило так, що в той час, коли в Україні в боротьбі з чекістами гинули тисячі підпільників, різні українські політичні сили за кордоном замість активної допомоги підпіллю займалися взаємною боротьбою і компрометацією один одного. Все це, на думку В. Кука, послаблювало спільний фронт боротьби проти ворогів української державності.

Дослідник Д. Веденеєв вважає, що В. Охримович, як член ЗП УГВР, прибув в Україну з завданням схилити В. Кука до підтримки цієї організації, як представника воюючої України за кордоном, на противагу ЗЧ ОУН¹⁵⁹. В еміграції добре розуміли, що фактично від того, кого підтримує Край (тобто Провід ОУН в Україні) залежить авторитет політичної сили за кордоном. Саме тому майже водночас з В. Охримовичем в Україну в травні 1951 р. прибув і уповноважений представник від ЗЧ ОУН – Мирон Матвієйко. Однак він разом з своїми бойовиками майже одразу був заарештований чекістами і з Куком зустрітися не встиг.

Обговоривши з В. Охримовичем ситуацію в українській діаспорі, В. Кук був більше схильний до того, аби підтримати позицію ЗП УГВР. Було підготовлено відповідні послання, але повністю поінформувати про свою позицію ЗЧ ОУН і ЗП УГВР В. Кук так і не зумів, бо зв'язок з закордоном був непостійним. Невдовзі всі радисти ОУН разом з радіопередавачами, які мали підтримувати контакт з еміграцією, були затримані чи зліквідовані чекістами. Частина з них було засуджено, а частину залучено до співпраці з МДБ УРСР. З їхньою допомогою від імені Проводу ОУН в Україні чекісти відправляли дезінформуючі повідомлення, які мали намір посилити розкол серед українських політичних організацій в діаспорі. Треба сказати, що частково їм це вдалося: повідомлення певний час сприймалися як справжні і ще більше посилити конфронтацію між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР¹⁶⁰.

Зиму 1951–1952 рр. В. Кук, У. Крюченко та В. Охримович провели у бункері в с. Курники Іванчівській¹⁶¹ Тернопільської області. Підземний бункер був двокімнатний, відносно просторий і гарно замаскований. Як і

¹⁵⁹ Веденеєв Д. Одиссея Василя Кука... – С. 156–158.

¹⁶⁰ Манзуренко В., Іщук О. Василь Кук... – С. 30.

¹⁶¹ Так в тексті документів. Має бути Курники Іванчанські (Зарічне).

раніше, підпільники не втрачали часу даремно: читали літературу, підвищуючи освітній рівень, писали власні твори, вивчали звіти, слухали радіопередачі та записували з них інформацію для підготовки видань, планували подальшу роботу, обговорювали всі поточні питання тощо.

Взимку 1951–52 рр. разом з В. Куком або неподалік від нього перебував Василь Бей – «Улас», колишній керівник Подільського крайового проводу ОУН, а в період 1950–51 рр. – керівник підпілля ОУН на ОСУЗ (він розбудовував підпілля на Хмельниччині і Вінниччині, посилав членів ОУН закріпитись у Київську, Кіровоградську та інші області). 8 лютого 1951 р. В. Бея затримали чекісти у Вінниці, але згодом звільнили його в обмін на обіцянку вбити В. Кука. Але В. Бей повернувся до Кука і розповів йому про все, що сталося. Ось як описує у своїх спогадах Василь Галаса цю історію: ««Леміш» розповів про трагічну долю мого земляка Василя Бея – «Уласа», провідника Подільського краю[...] З «Уласом» ми познайомилися ще на Бережанщині. Він був відданий революціонер і талановитий публіцист. Написав ряд статей і брошур, редагував періодичні журнали на СУЗ «Революціонер-пропагандист», «До волі», «Подільський інформатор». Випускав листівки, звернені до українського населення на СУЗ з приводу різних большевицьких акцій[...] У лютому 1951 р. його підступно схопило МГБ в магазині (у Вінниці), де той купував канцелярське приладдя. Коли «Улас» хотів узяти у продавця пакунок із закупленим товаром, двоє емгебістів схопили його за руки і повалили додолу. Підпільникові запропонували убити «Леміша» і цим купити собі прощення і життя. «Улас» усвідомлював, що МГБ з допомогою своєї агентури буде старатись реалізувати свої плани і без нього. Аби врятувати товариша, «Улас» погодився на співпрацю, подався до «Леміша» і все йому розповів. Той залишив його біля себе у криївці, де вони разом працювали[...] Остання його праця «Перспективи розвитку національно-визвольної боротьби в Східній Україні»* була написана у 1952 р.»¹⁶².

Судячи з усього, про цю історію добре знала і У. Крюченко, яка постійно перебувала поруч з В. Куком. Від В. Бея підпільники дізналися про нові методи роботи чекістів: застосування отрути, снодійних засобів, а також про захоплення членів ОУН живими і їх «перевиховання» та використання з метою проникнення всередину підпілля, щоб руйнувати його зсередини. Про нові методи МДБ В. Кук листами повідомив інших підпільників. Але хоча В. Бей і зумів одного разу вирватися з рук чекістів, його доля все одно склалася трагічно. Чекісти ще в кінці 1951 р. з вилучених листів і документів підпільників на Тернопільщині дізналися про те, що він знову перейшов у підпілля, і тому посилено розшукували його. У травні 1952 р. В. Бей з групою підпільників, яку йому виділив В. Кук, повертався у свій терен (очевидно на Хмельниччину або Вінниччину), але до місця призначення не дійшов. На одному з постів у лісі біля с. Чер-

* Див. цю працю: Літопис УПА. Нова серія. – Т. 18... – С. 775–853.
¹⁶² Галаса В. Наше життя і боротьба... – С. 186.

нихів Великоглибочецького району на Тернопільщині 23 травня 1952 р. опергрупа МДБ оточила їх, і всі вони загинули¹⁶³.

Влітку 1952 р. В. Кук призначив В. Охримовича на посаду в. о. керівника Карпатського КП ОУН, після чого останній відійшов у Калуський район Станіславської області¹⁶⁴. Щоправда, Карпатський крайовий провід, як самостійна структура ОУН, на цей час вже практично припинив своє існування. Більшість підпільників цього проводу до цього часу вже загинули або ж були заарештовані чекістами, на волі залишалися лише окремі розрізнені групи. З членів проводу живим був тільки Микола Твердохліб – «Грім», який переховувався глибоко в Карпатських горах. Завданням В. Охримовича була спроба об'єднати розрізнені сили підпілля, яке у 1950–1951 рр. зазнало значних втрат у боях з чекістами. Як виявилось згодом, зробити це було нерелевно.

Упродовж 1951–1952 рр. В. Кук завершив писати свою книгу «Колгоспне рабство», в підборі матеріалів до якої йому допомагала Уляна Крюченко¹⁶⁵. Для написання цієї праці Василь Кук використовував два головних джерела, які опрацьовував не один рік. З одного боку – офіційні радянські публікації в пресі про стан колгоспів, а також різного роду пропагандистська література. З другого боку – звіти підпілля ОУН та свідчення селян, що надходили організаційною поштою від керівників різного рівня, в яких окреслювався стан в українських селах, зафіксований підпільниками. Порівняння цих двох різних джерел дозволило йому скласти власне уявлення про ситуацію в колгоспах і дійти до висновку, що колгоспи – це форма державного рабства. Ця праця стала найбільш повною з усіх, виданих на цю тему в підпіллі. У 2005 р. її було знову перевидано, до того ж з передмовою автора¹⁶⁶. На сьогодні «Колгоспне рабство» слід вважати цікавою історіографічною пам'яткою, однією з перших серйозних праць, в яких робилася спроба розглянути досвід утворення і роботи колгоспів та дати їм об'єктивну і неупереджену оцінку.

З отриманих звітів та інформації від населення В. Кук бачив, що підпілля ОУН поступово втрачає силу, все більше підпільників гинуть. У 1952 р. йому довелося написати некрологи на Р. Кравчука, П. Федуну і В. Бея, біографічні дані яких він мав як їх провідник. Однак Василь Кук все ж сподівався зберегти живим актив Організації, пересидіти непрості часи і дочекатись змін всередині СРСР, які дозволили б активізувати боротьбу за відновлення незалежності України. Незважаючи на втрати,

¹⁶³ Русначенко А. Народ збурений... – С. 377; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 18... – С. 199.

¹⁶⁴ Ішук О. Життя і доля Уляни Крюченко... – С. 16; Ільницький В. Провід ОУН Карпатського краю. – Торонто–Львів: «Літопис УПА», 2012 (серія «Події і люди», кн. 21). – С. 37.

¹⁶⁵ Оригінал праці зберігся в ГДА СБУ, Ф. 13, Спр. 376, Т. 40 і у 2005 р. його копія була видана автору.

¹⁶⁶ Див.: Кук В. Колгоспне рабство / Передм. В. В'ятровича. – Львів, 2005.

В. Кук вживав заходів для підтримання контактів з живими керівниками підпілля. У вересні 1952 р. в криївці в лісі біля с. Кругів Золочівського району Львівської області відбулася зустріч між В. Куком та керівником Проводу ОУН на Північно-західних українських землях (ПЗУЗ) Василем Галасою. Лише вони вдвох з членів Проводу ОУН залишалися живими. Зустріч тривала два тижні. На ній В. Галаса детально прозвітував про роботу крайового проводу ОУН на ПЗУЗ, розповів про проведені акції, про загиблих підпільників, продемонстрував останні друковані видання¹⁶⁷. Зі свого боку, В. Кук ознайомив В. Галасу зі своєю книгою «Колгоспне рабство», статтями У. Крюченко, документами, які привіз з-за кордону В. Охримович, розповів про загальну ситуацію в підпіллі. Обидва провідники обговорили всі поточні справи. На цій зустрічі В. Кук призначив В. Галасу своїм заступником замість загиблого в грудні 1951 р. Р. Кравчука. Також було обумовлено способи зв'язку, в т. ч. «мертві пункти», де можна було не зустрічатися особисто, а залишати пошту один для одного. Після завершення зустрічі В. Галаса повернувся на Волинь, а В. Кук до свого бункера¹⁶⁸.

Ось як В. Галаса згодом згадував про зустріч з В. Куком у своїх спогадах: «Був, очевидно, кінець серпня або початок вересня 1952 року. З Кременеччини я попрямував зв'язком на південь і через кілька нічних переходів опинився в лісовій криївці, до якої пізніше прибув провідник «Леміш». Ми не бачились упродовж чотирьох років, важких років нашої визвольної боротьби. Я відзвітував про невтішний стан справ на ПЗУЗ, про великі жертви в рядах підпілля. Така ж ситуація була і в Галичині. Усе ж ми не опускали рук і, поки живі, обмірковували можливості дальшої роботи, хоч вони були надто обмежені»¹⁶⁹.

Зустрівшись після довгої розлуки, В. Кук і В. Галаса перебирали в пам'яті імена їхніх друзів, які загинули в боях з чекістами упродовж останніх чотирьох років. Також на зустрічі В. Кук і В. Галаса детально обговорювали міжнародне становище, внутрішню ситуацію в Україні та в СРСР і знаходили мало втішного для справи відновлення незалежності України. Щодо зовнішньополітичного становища В. Галаса у спогадах занотував: «Правда, відносини між ССРСР та західними країнами були напруженими. У Корей палала війна, у якій були заангажовані обидва табори. Ми враховували можливість збройного протистояння ССРСР та Заходу, але «холодна війна» могла тривати роками, десятиліттями. Українці мали бути готовими до обох варіантів розвитку світових подій. У боротьбі проти російсько-більшевицького імперіялізму в нас поки що не було відвертих союзників. Та вони могли появитися при подаль-

¹⁶⁷ Про матеріали, якими Галаса звітував Куку у 1952 р., див.: Ішук О. С. Діяльність Проводу ОУН(б) на Північно-західних українських землях у 1948–1952 роках. – К., 2009.

¹⁶⁸ Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 144–145.

¹⁶⁹ Галаса В. Наше життя і боротьба... – С. 180–181.

шому загостренні суперечностей і наростанні загрози з боку Москви. Останнє було можливе за наявності протибольшевицької боротьби українського народу за свою державність»¹⁷⁰.

Кук детально розповів Галасі про рейд відділів УПА за кордон у 1947 р.; про існуючі серйозні конфлікти в українській еміграції; показував В. Галасі матеріали з-за кордону, які йому передали у 1951 р.; розповідав про долю підпільників із Закарзоння, які після 1947 р. стали працювати в Україні і майже всі загинули; детально повідомив обставини загибелі В. Бея – «Уласа» у травні 1952 р. на Тернопільщині. У зв'язку зі смертю В. Бея В. Кук передав під керівництвом В. Галаси Вінницьку та Кам'янець-Подільську області. Живучи в кривіці Кука, В. Галаса прочитав його працю «Колгоспне рабство», а також отримав нову літературу для читання і тиражування, в т. ч. і брошури У. Крюченко.

Під час нарад В. Кук і В. Галаса особливо детально обговорювали питання конфлікту між ЗЧ ОУН і ЗП УГВР і невдовзі виробили пропозиції щодо припинення ворожнечі між ними. Їх обох дуже турбували питання про те, як виглядає діяльність українських організацій за кордоном і як вони там представляють воюючу Україну. У спогадах В. Галаса написав: «На жаль, добігав кінця 1952 рік, а конфлікт на еміграції не тільки не вгасав, а ще більше розгорявся. Ми з «Лемішем» сприймали це з болем і обуренням. Невже друзі за кордоном не розуміли, яку шкоду оцими чварами вони заподіюють нашій визвольній справі?!»¹⁷¹.

Кук, щоб вирішити справу, пропонував: 1) припинити в пресі, в публічних виступах і в приватних розмовах будь-яке взаємне поборювання; 2) провести спільну нараду представників ЗЧ ОУН і опозиції (ЗП УГВР) з метою полагодження всіх спірних питань ідеологічно-програмового порядку на платформі постанов III-го НВЗ ОУН і «Становища до актуальних або спірних питань», які В. Кук і В. Галаса готові були вислати за кордон, та погодження всіх спірних питань практичної політики на внутрішньоукраїнському і закордонному відтинках також на базі цього становища; 3) у непогоджених питаннях зачекати на вирішення чергового Великого Збору ОУН або погодитися на вирішення цих питань Проводом ОУН на Землях; 4) у випадку, коли б, незважаючи на все, до злагоди не дійшло, вислати керівних діячів як представників від обох сторін в Україну для точного в'яснення всіх справ, щоб ОУН на Українських Землях могла прийняти в цих справах відповідні рішення. До остаточного вирішення конфлікту всіх друзів, яких Провід ОУН на Землях вислав за кордон для політичної боротьби як своїх представників до ЗП УГВР, Кук пропонував вважати далі членами ОУН і представниками ОУН у ЗП УГВР. Кук і Галаса були твердо переконані, що при добрій волі з обох сторін мало дійти до згоди, і не бачили ніяких серйозних розходжень, яких не можна було б поладити»¹⁷².

¹⁷⁰ Галаса В. Наше життя і боротьба... – С. 181.

¹⁷¹ Там само. – С. 183.

¹⁷² Там само. – С. 182–183.

В. Галаса так підсумував зустріч з В. Куком: «Із кожною зустрічню зростала моя повага до «Леміша» як до одного з найвидатніших лідерів українського визвольного руху. Його вказівки і накази були доцільні, розумні, політично виважені і завжди конкретні. Хворий на виразку шлунка, яку нажив у нелегких умовах підпільного побуту, він безперечно працював. Незважаючи на болючі проблеми, які ми обговорювали, я повертався на Волинь з приємним почуттям від спілкування з такою доброю, повністю відданою нашій справі людиною»¹⁷³.

У. Крюченко зі слів В. Кука добре знала про теми, які обговорювались на зустрічі з В. Галасою, хоч і не була на ній присутня. Вона і бойовики В. Кука з цікавістю переглядали отримані від В. Галаси листівки та брошури з Волині, в т. ч. ілюстровані Н. Хасевичем – «Беем». Скориставшись нагодою, У. Крюченко через В. Кука подала деякі письмові зауваження до видань, які друкував Провід ОУН на ПЗУЗ.

Після арешту У. Крюченко розповіла на слідстві чекістам, що на неї та В. Кука сильне враження справили жовтневі операції МДБ у 1952 р., про справжні причини яких вони лише здогадувалися. Дослідники Д. Веденев та Г. Биструхін вказують, що 6 жовтня 1952 р. після арешту В. Охримовича в руках співробітників МДБ опинилися дані про місця перебування бойовиків і кур'єрів В. Кука, кількох його бункерів та архіву. Та й сам В. Охримович, не витримавши тиску слідчих, вказав місцезнаходження кількох криївок. У результаті вміло організованих чекістсько-військових операцій було вбито кілька багаторічних довірених осіб В. Кука – підпільників «Тараса», «Чубатого», «Вишневого», «Ілька», «Андрія», «Миколу», які забезпечували його всім необхідним, також виявлено значну частину його архівів та кілька запасних бункерів. Це погіршило і без того непросту ситуацію, оскільки В. Кук не мав нормальних умов для роботи¹⁷⁴.

Зиму 1952–1953 рр. В. Кук, У. Крюченко та В. Порплиця – «Байда» провели в бункері в господарстві селянина Ткачука в с. Пліхів¹⁷⁵. За іншими даними, В. Порплиця зимував сам в окремому бункері. Як завжди, взимку підпільники читали літературу, а також робили власні нотатки щодо перспектив подальшої роботи, причому В. Кук поступово узагальнював і систематизував інформацію про діяльність ОУН у 1929–52 рр.

В РОГАТИНСЬКОМУ РАЙОНІ (1953–1954 рр.)

Навесні 1953 р. В. Кук, У. Крюченко та В. Порплиця після виходу з бункера попрямували на зустріч до керівника Рогатинського надрайонного проводу ОУН Олексія Демського – «Шувара»¹⁷⁶. Він у 1944–1950 рр.

¹⁷³ Детальніше про зустріч див.: Галаса В. Наше життя і боротьба... – С. 180–187.

¹⁷⁴ Веденев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 169.

¹⁷⁵ Протокол допиту У. Крюченко /ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 116.

¹⁷⁶ Іщук О. Життя та доля Уляни Крюченко... – С. 17.

був одним з найбільш довірених підпільників ОУН, наближених до керівництва підпілля, постійно допомагав членам Проводу ОУН Р. Шухевичу та Р. Кравчуку, криївки яких знаходилися на Рогатинщині. Спроби зв'язатися з ним у кінці березня та на початку квітня 1953 р. виявилися невдалими. Однак з третього разу їм вдалося зустрітися неподалік с. Стратин Рогатинського району Станіславської області з бойовиками О. Демського – «Лесем», «Сірком» та «Солов'єм». Бойовики привели В. Кука та У. Крюченко до О. Демського у ліс, який знаходився біля Стратина¹⁷⁷. Там вони пробули протягом двох тижнів, очікуючи зв'язку з керівником Букачівського районного проводу ОУН «Данилом», який ще раніше повідомив про наявність пошти від керівника Карпатського КП ОУН Василя Охримовича та матеріалів з-за кордону для В. Кука¹⁷⁸. Проте, що В. Охримович був заарештований органами МДБ-МВС, В. Кук тоді ще не знав.

Зустріч з «Данилом» та його бойовиками «Орестом», «Назаром» та «Дубком» відбулася в середині травня 1953 р. приблизно за 5 км від місця укриття О. Демського. «Данило» повідомив В. Кука про зустріч з бойовиками В. Охримовича. Після цього В. Кук з У. Крюченко залишилися на базі «Данила» і переховувалися в бункері місцевої мешканки Нюшки (справжнє ім'я та прізвище не встановлені) в одному з навколишніх сіл, а О. Демський повернувся до місця свого укриття. В бункері у Нюшки, яка, як помітила У. Крюченко, дуже симпатизувала «Данилу», підпільники пробули два дні¹⁷⁹.

Від Нюшки В. Кук та У. Крюченко пішли на зустріч з бойовиками Охримовича у ліс біля с. Вишнів Рогатинського району. Дорога зайняла цілий день. Саме у цьому лісі 21 грудня 1951 р. загинув член Проводу ОУН Роман Кравчук – «Максим». Зустріч відбулася в останніх числах травня 1953 р., причому спочатку контакт встановлювали «Данило» та «Дубок», а вже потім на зустріч вийшов В. Кук. Він представився представником Проводу ОУН в Україні та наполягав на терміновій зустрічі з В. Охримовичем¹⁸⁰.

Згодом виявилось, що такі заходи безпеки були марними: зв'язкові В. Охримовича на той час вже були залучені до співпраці з органами МВС УРСР і діяли під їхнім контролем. На цій зустрічі В. Кука занепокоїло те, що В. Охримович сам не вийшов на зустріч, а просив передати зв'язковим, що знаходиться в Карпатах. Співробітники МВС на той час діяли згідно інструкцій, щоб захопити В. Кука живим, тому спроб вбити його на цій зустрічі не робили.

¹⁷⁷ Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 419–420.

¹⁷⁸ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 290–292.

¹⁷⁹ Ішук О. Життя та доля Уляни Крюченко... – С. 17; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 292–293.

¹⁸⁰ Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 419–420; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 1. – Арк. 294.

Перебуваючи на Рогатинщині, В. Кук мав можливість переговорити з бойовиком В. Охримовича «Петром», який 6 жовтня 1952 р. втік від переслідування чекістів, і запідозрив, що В. Охримович був тоді заарештований, хоча точних даних про це підпілля не мало. Бойовики В. Кука ще кілька разів виходили на зустріч з бойовиками В. Охримовича, передавали їм листи Кука та отримували відповіді. Ці «відповіді» під контролем чекістів В. Охримович писав в київській тюрмі. Згодом В. Кук розповідав, що стиль написання листів В. Охримовича дав йому підстави вважати, що листи писалися з участю чекістів. Також досвідченого конспіратора Кука насторожило, що Охримович протягом місяця так і не з'явився на зустріч. Співставивши всі відомі йому факти, В. Кук вже влітку 1953 р. дійшов до висновку, що В. Охримович перебуває під контролем органів МВС УРСР. І дійсно, перебуваючи у внутрішній тюрмі МВС УРСР, В. Охримович, незважаючи на активні вмовляння чекістів, так і не погодився особисто вийти на зустріч з В. Куком та допомогти захопити його, а в листах таки зумів вставити окремі слова, які дали зрозуміти Куку про його реальне становище. Поведінка В. Охримовича зривала плани чекістів щодо його використання в іграх з закордонними центрами ОУН та в заходах щодо розшуку В. Кука і У. Крюченко, тому невдовзі керівництво КПУ і МВС УРСР вирішило віддати його під суд¹⁸¹.

Влітку та восени 1953 р. В. Кук та У. Крюченко і далі переховувались на території Рогатинського району Станіславської області, де базувався О. Демський і його бойовики. Тут В. Кук координував роботу нечисленного місцевого підпілля, зустрічався з різними членами ОУН, зокрема з керівником Бурштинського районного проводу Миколою Михайловичем Денегою – «Білим». Згодом на слідстві У. Крюченко, М. Денег та О. Демський (були заарештовані в 1954 р.) вимушені були розповісти подробиці про перебування В. Кука на Рогатинщині, назвати людей, які приймали їх у себе в с. Підкамінь та в інших населених пунктах¹⁸². Незважаючи на всі переслідування з боку комуністичної влади, насильницьке організування колгоспів, постійні погрози, серед населення знаходилися сміливі люди, які надавали притулок підпільникам. Але їх залишилось зовсім небагато, а депортація членів їхніх родин та симпатиків ОУН підірвала базу Організації. Крім цього, репресіями проти одноосібників, заможних, середньозабезпечених та малозабезпечених селян і насильницьким створенням колгоспів влада вибила з-під ніг підпільників їхню основну багаторічну базу підтримки.

¹⁸¹ В. Охримович був відданий чекістами під суд, засуджений до розстрілу 29.03.1954 р. Військовим трибуналом Київського військового округу і розстріляний 18.05.1954 р., про що наступного дня повідомила преса. (Див.: Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 170).

¹⁸² Протоколи допитів У. Крюченко, О. Демського і М. Денег / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 102–106; Т. 3. – Арк. 181–198.

Населення, постійно перебуваючи в атмосфері арештів і примусових заходів влади, в більшості вже боялося надавати підтримку підпіллю. В таких умовах проводити активну роботу було практично нереально.

У. Крюченко постійно турбувала доля В. Кука. Вона бачила, що його підлеглі гинуть один за одним, і така сама доля невдовзі може спіткати і його. Варто зазначити, що у 1944 р. в безпосередньому розпорядженні В. Кука, як одного з керівників ОУН і УПА, було понад 100 зв'язкових та довірених осіб, а в 1953 р. – лише кілька.

ЗИМА 1953–1954 РОКІВ

Зиму 1953–1954 рр. В. Кук та У. Крюченко разом з бойовиками Михайлом Феніним – «Назаром» та Володимиром Задвірним – «Довбушем» провели у бункері в с. Пліхів. Про його існування знали лише бойовики В. Кука – Василь Порплиця – «Байда», Василь Кузів – «Орач» та Михайло Заєць – «Зенко». Однак два останніх загинули 3 грудня 1952 р. під час проведення чекістсько-військової операції в с. Конюхи Козівського району Тернопільської області, а В. Порплиця – у липні 1953 р. біля с. Травотолоки Зборівського р-ну¹⁸³.

Взимку В. Кук та У. Крюченко разом з бойовиками читали різноманітну літературу – як радянську так і підпільну. За допомогою словника вивчали англійську мову. Крім цього, В. Кук займався складанням заміток з історії ОУН, а У. Крюченко написала кілька невеликих оповідань: «Їхня молодість», «Євген Мужній», «Мати-повстанка» та інші¹⁸⁴.

На слідстві в КДБ УРСР У. Крюченко розповіла слідчим, що взимку 1953–1954 рр. прочитала книги Льва Толстого «Анна Кареніна», «Війна і мир», «Севастопольські оповідання», В. Гюґо «Собор Паризької Богоматері», М. Горького «Дитинство», «В людях», «Мої університети», а також різні оповідання В. Белінського, Ф. Достоєвського, М. Бажана та інших письменників. Деякі з цих книг прочитали також В. Кук та його бойовики. Вказану літературу на прохання підпільників приносила з бібліотеки у Поморянах донька утримувача бункера – Ткачук Марія, а деякі книги ще раніше купив В. Порплиця¹⁸⁵.

В підпіллі ОУН було заведено, що взимку в бункері люди не повинні гайнувати час, а використовувати його для навчання. Бойовики В. Кука впродовж зими займалися під його керівництвом самоосвітою, вивчали історію України, географію й інші предмети. В. Кук та У. Крюченко періодично контролювали їх та з'ясовували, як вони засвоїли прочитаний матеріал¹⁸⁶. Все це сприяло дружній атмосфері у крівиці.

¹⁸³ Ішук О. Життя та доля Уляни Крюченко... – С. 18.

¹⁸⁴ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 116.

¹⁸⁵ Ішук О., Ніколаєва Н. Життєвий шлях Уляни Крюченко... – С. 420–421; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 116–117.

¹⁸⁶ Ішук О. Життя та доля Уляни Крюченко... – С. 19; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 117.

Взимку 1953–1954 рр. за ініціативою У. Крюченко в бункері було організовано святкування 10-ї (або 11-ї) річниці створення УПА, переважно для того, щоб підняти настрій бойовиків. У. Крюченко намалювала на папері герб тризуб, а В. Кук прочитав свій реферат про історію ОУН і УПА. Після цього всі мешканці бункера заспівали кілька пісень, а в кінці – гімн «Ще не вмерла Україна». На цьому святі також були присутні утримувач бункера Василь Ткачук та його сестра Марія, що свідчить про високий рівень довіри підпільників до них¹⁸⁷. Взагалі, за свідченнями У. Крюченко, Марія, Текля, Василь та Костянтин Ткачуки доволі часто бували всередині бункера. Не був там лише їхній батько, оскільки через похилий вік йому важко було туди спуститися¹⁸⁸.

Навесні 1954 р. В. Кук та У. Крюченко вийшли з бункера і згодом пішли на зустріч до бункера І. Демчука – «Старого» у лісі біля с. Кругів Золочівського району Львівської області. У бункері в с. Пліхів залишилися їхні окремі речі: книги, підпільна література, радіоприймач тощо¹⁸⁹. Як виявилось, це була їхня остання подорож перед арештом.

АРЕШТ

Треба сказати, що органи НКВС–НКДБ–МДБ–МВС–КДБ УРСР протягом 1944–1954 рр. активно проводили заходи з розшуку В. Кука та У. Крюченко. На них чекісти завели окремі розшукові справи, а з кінця 1940-х рр. для розшуку було виділено досвідчених співробітників. Розшук безпосередньо контролювали керівники управління 2-Н МДБ УРСР В. Дроздов та І. Шорубалка, міністри держбезпеки УРСР С. Савченко, М. Ковальчук, міністри внутрішніх справ УРСР П. Мешик і Т. Строкач. Але досвід та конспіративність В. Кука дозволяв йому і його дружині тривалий час уникати арешту.

Вже у 1944 р. чекісти зібрали немало інформації про В. Кука. Про контакти з ним під час нарад Проводу ОУН в 1941–43 рр., участь в розробці програми НВРО, спільне перебування на Рівненщині розповідав заарештований чекістами 30 липня 1944 р. колишній член Проводу ОУН М. Степаняк¹⁹⁰. Про арешт В. Кука німцями під Києвом в 1941 р. розповів Ю. Стельмашук. Згодом, у липні 1945 р., його свідчення доповнив ще один заарештований член Проводу ОУН – Олександр Луцький, який знав Кука за псевдами «Медвідь», «Юрко», «Леміш». Йому запам'яталося, як В. Кук звітував перед Р. Шухевичем про роботу Південного крайового проводу ОУН в грудні 1943 р. на засіданні Проводу ОУН. Луцький вважав, що підпільна робота на півдні України створила

¹⁸⁷ Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 117.

¹⁸⁸ Там само. – Арк. 118.

¹⁸⁹ Ішук О. Життя та доля Уляни Крюченко... – С. 19; Протокол допиту У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 107.

¹⁹⁰ Роман Шухевич у документах радянських органів... – Т. 1. – С. 309–328.

В. Куку певний авторитет і повагу серед членів Проводу ОУН, а його особисті якості (енергічність, конспіративність) дозволяли йому бути непоганим керівником¹⁹¹.

Але отримана від затриманих інформація про В. Кука і У. Крюченко багато в чому була неточною, адже у підпільників було заведено у разі арешту не давати відвертих свідчень про членів Організації, особливо про їхні місця перебування. Про це свідчить хоча б довідка 2-го управління НКДБ УРСР від 12.12.1944 р. щодо членів Проводу ОУН і їхні близькі зв'язки, де Кукові було відведено окремий розділ¹⁹². Але навіть справжнє прізвище розшукуваного в тогочасних документах не зазначене! Фігурують лише численні псевда – «Ле», «Леміш», «Юрко», «Іван». Відсутня й інформація про його дружину. Подібне можна побачити і в орієнтуванні НКДБ УРСР на членів Проводу ОУН, розісланому начальникам обласних управлінь 3 лютого 1945 р.¹⁹³ Дещо більш повні дані (вже з прізвищем) можна побачити в орієнтуванні НКДБ УРСР від 13 червня 1945 р., але і в ньому багато неточностей¹⁹⁴.

У подальшому співробітники НКДБ–МДБ–МВС–КДБ збирали та систематизували інформацію про В. Кука, впродовж 1944–1952 рр. неодноразово арештовували його довірених зв'язкових, викривали їхні бункери, конспіративні квартири, бази перебування, вилучали їхні документи, листи, видання, словом, активно працювали¹⁹⁵. Розмах роботи був немалим. Як свідчить довідка від 1 березня 1951 р., складена начальником одного з відділів Управління 2-Н МДБ УРСР майором Богдановим, з 1949 р. для проведення заходів з розшуку В. Кука і його дружини згідно з планом, затвердженим МДБ СРСР і МДБ УРСР, було створено дві спеціальні оперативно-чекістські групи: одна у Львівській області (12 співробітників на чолі з заступником начальника УМДБ полковником Фокінім) та друга – в Тернопільській області (10 співробітників на чолі з заступником начальника УМДБ полковником Хорсуном). По лінії Управління 2-Н МДБ УРСР розшук Василя Кука був покладений на 2 відділення 1 відділу (керівник – капітан Громов). Використовувалось також 5 АБГ та 85 агентів Управління 2-Н МДБ УРСР і УМДБ по Львівській і Тернопільській областях. Можна припустити, що ці цифри далеко неповні. Таким чином, можна впевнено стверджувати, що за останнім Головним командиром УПА полювали сотні чекістів і їхніх інформаторів. Крім того, чекісти ретельно допитували інших заарештованих підпільників і симпатиків, які знали В. Кука і його дружину, –

¹⁹¹ Роман Шухевич у документах радянських органів... – Т. 1. – С. 480–481, 557–562.

¹⁹² Там само. – Т. 1. – С. 387–388.

¹⁹³ Там само. – Т. 1. – С. 401–402.

¹⁹⁴ Там само. – Т. 1. – С. 442–443.

¹⁹⁵ Роман Шухевич у документах радянських органів... – Т. 2. – С. 18, 47–50, 59, 60, 81, 94, 101, 104, 111, 112, 139, 144, 148, 154, 163, 175, 213–216, 227, 262, 315, 325, 342, 343, 356, 358–361, 374, 392, 402, 416, 520, 528–537.

Олексія Осадця – «Аза», Галину Дидик – «Анну», Михайлину Кармелюк, Галину Скасків, Марію Ковбасник та інших¹⁹⁶.

Була в цьому всьому лише одна проблема. Зачепитися за якісь точні дані, щоб провести чекістсько-військову операцію і арештувати або знищити В. Кука і У. Крюченко, у чекістів ніяк не виходило. Здавалося, вони вже все перекерили – а результату все не було. Не допомогло ні затримання У. Крюченко в липні 1949 р., коли вона пообіцяла допомогти захопити В. Кука, але втекла з-під нагляду; ні репресування до 40 родин близьких родичів Кука в Краснянському районі Львівської області; ні арешт його батьків, брата і сина в 1950 р.; ні арешт взимку 1951 р. Любові Крюченко і її чоловіка та близьких родичів у Дніпропетровській області. Отож, інформації ставало дедалі більше, а результат був той самий: чекісти продовжували кожного року регулярно отримувати «розноси», стусани та догани від партійного керівництва за нездатність знайти В. Кука і У. Крюченко.

Подробиці завершального етапу операції із захоплення чекістами останнього Головного командира УПА і його дружини детально дослідили Д. Веденєєв і Г. Биструхін. У 1952–1954 рр. оперативний захід зі затримання В. Кука і У. Крюченко під назвою «Западня» організував 1 відділ 4 управління КДБ УРСР на чолі з його начальником П. Свердловим та його заступником Г. Клименком¹⁹⁷.

Розшуку В. Кука і його оточення приділялася велика увага з боку керівництва ЦК КПУ і МДБ УРСР. Вся отримана інформація про пересування В. Кука, його дружини і бойовиків ретельно аналізувалася, постійно розроблялися нові заходи щодо його розшуку. Отже, рівень чекістської роботи постійно зростає, і слід визнати, що за таких умов затримання В. Кука і У. Крюченко було лише питанням часу. Інша справа, що розшук, вочевидь, не міг дати швидких результатів, що призводило до неминучих «розборів польотів» і критики чекістів з боку партійних органів. Зокрема, у доповідній записці МДБ УРСР в ЦК КПУ «Про стан і заходи по посиленню боротьби з залишками бандоунівського підпілля у західних областях УРСР» від 23.04.1952 р. за підписом М. Ковальчука зазначалося, що ситуація в регіоні продовжувала залишатися напруженою, а заходи МДБ з розшуку підпільників було визнано недостатніми і незадовільними. Окремо наголошувалося на малоактивній роботі з розшуку керівників підпілля, слабкості проведених заходів, показано статистику про кількість виявлених підпільників і тих, які ще залишалися на волі. Ретельно аналізувалися причини, через які чекістам не вдавалося виявити і арештувати підпільників. У зв'язку з такою ситуацією МДБ УРСР розробило план заходів, яким передбачалося вжити рішучих заходів щодо розшуку або ліквідації членів Проводу ОУН в Україні – В. Кука, В. Галаси і В. Охримовича. Для досягнення цієї мети

¹⁹⁶ Роман Шухевич у документах радянських органів... – Т. 2. – С. 528–537.

¹⁹⁷ Веденєєв Д. Одиссея Василя Кука... – С. 163.

було сформовано спеціальні оперативні групи з найкращих співробітників на чолі з начальниками та заступниками управлінь МДБ. Ці групи було забезпечено транспортом, необхідними технічними засобами та військами¹⁹⁸. Завдяки цьому було створено усі умови, щоб розшукати Василя Кука і Уляну Крюченко. Чекісти намагалися виявити і перекрити всі відомі їм зв'язки В. Кука, адже рано чи пізно він повинен був проявити себе, і тоді його можна було б спіймати.

Як вже зазначалося вище, у 1953 р. чекісти намагалися виманити В. Кука на зустріч за допомогою листів, написаних під диктовку арештованим В. Охримовичем, але цього їм досягти не вдалося.

Можливо, що на організацію розшуку В. Кука і У. Крюченко певною мірою впливали і політичні зміни всередині СРСР після смерті Й. Сталіна 5 березня 1953 р. Нове керівництво МВС УРСР на чолі з Павлом Мешиком, яке фактично було поставлене Лаврентієм Берією (протрималося з березня по червень 1953 р., поки Берію не арештували у Москві прямо на пленумі ЦК КПРС), фактично заборонило проведення збройних акцій проти підпілля і вимагало від співробітників організувати їхнє захоплення живими. Це викликало значне обурення оперативних працівників, адже ніхто не хотів підставляти себе під кулі. П. Мешик наблизив до себе раніше опального, але дуже досвідченого І. Шорубалку, який готував доповіді з основних питань, вчив нового міністра української мови. Мешик майже щоденно проводив наради з керівництвом, уважно вивчав основні справи, особливо в управлінні 2-Н, яке розшукувало членів ОУН. Безсумнівно, що справи В. Кука і В. Галаси перебували під особистим контролем нового міністра. Але як свідчили дані з областей, у результаті вказівки Мешика про захоплення членів ОУН лише живими рештки підпілля значно активізувалися, що викликало невдоволення працівників радянських спецслужб¹⁹⁹.

Після арешту 30 червня 1953 р. П. Мешика новим міністром внутрішніх справ УРСР став Т. Строкач. Знову було дозволено проведення чекістсько-військових операцій з ліквідації членів ОУН, що дозволило чекістам знищити деякі підпільні боївки. Але В. Кук і У. Крюченко й далі залишалися невловимими.

Зважаючи на відсутність результатів з безпосереднього розшуку В. Кука, а також небажання В. Охримовича особисто виходити з ним на зустріч, чекісти спробували підібратися до керівника Проводу ОУН з іншого боку. 11 липня 1953 р. в лісі біля с. Лепесівка Білогірського району Кам'янець-Подільської області були заарештовані керівник ОУН на ПЗУЗ В. Галаса і його дружина М. Савчин. Їхній арешт став наслідком тривалих агентурно-пошукових заходів чекістів, які виманили Галасу в Хмельницьку область за допомогою агентури. Після цього радянські органи безпеки отримали нові реальні можливості для виявлення місця перебування Василя Кука, адже Василь Галаса назвав місцезнаходження майже 50-

¹⁹⁸ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 3... – С. 454–460.

¹⁹⁹ Санников Г. Большая охота... – С. 134–136, 148–150.

ти різних бункерів, розповів про місця перебування деяких підпільників. З листування В. Галаси і В. Кука стало відомо, що останній з дружиною може погодитись перебратися на Хмельниччину. В серпні 1953 р. В. Галаса під тиском чекістів написав своє бачення можливостей щодо захоплення В. Кука живим. Восени 1953 р. чекісти за допомогою В. Галаси виявили один з важливих бункерів Василя Кука, який знаходився у лісі біля с. Кругів на Золочівщині. В ньому він періодично перебував у 1947–1952 рр., і тут також зустрічався з В. Галасою в 1952 р. В цьому бункері під час чекістської операції загинув 6 листопада 1953 р. І. Демчук – «Старий», а один із зв'язкових Кука «Юрко» був затриманий живим. Згодом він погодився на співпрацю з чекістами. Цей зв'язковий повідомив, що наступна зустріч з В. Куком була призначена навесні 1954 р., вказав місця зберігання організаційних грошей ОУН (понад 75000 крб.) і 7 бідонів з архівними документами підпілля. Фактично успіх операції КДБ з захоплення В. Кука повністю залежав від нього та ще двох добре вишколених спецагентів КДБ, яких чекісти готували до спецоперації кілька місяців – взимку та навесні 1954 р.²⁰⁰.

Але не все йшло так добре, як планувалося. Невловимість В. Кука викликала посилену нервозність і невдоволення у керівництва КП(б)У в Києві і у ще більш високого керівництва в Москві. Останні постійно нагадували київським очільникам про необхідність арештувати В. Кука і його дружину, вказували їм на недоліки у роботі, активно вишукуючи в ній провали. Показовою є історія з листом начальника УМВС Хмельницької області М. Руденка до Москви, в якому він називав причини провалу операцій з затримання В. Кука у 1953 р. Збережені документи демонструють відсутність злагодженої роботи з розшуку В. Кука в системі МВС УРСР, а також певні особисті конфлікти і непорозуміння між чекістами. Це питання стало предметом окремого розгляду в МВС СРСР, тому на ньому слід зупинитися детальніше.

11 березня 1954 р. начальник УМВС Хмельницької області полковник М. Руденко надіслав доповідну записку № 243 секретарю Хмельницького обкому КПУ В. Бегмі та секретарю ЦК КПУ О. Кириченку про причини провалу операції з захоплення Василя Кука і його дружини у 1953 р.²⁰¹. Він детально написав про операцію, яку в 1952–53 рр. проводило УМДБ Кам'янець-Подільської області, внаслідок чого легендарним чекістами підпіллям в липні 1953 р. з Волині на територію Хмельницької області був виманений і заарештований В. Галаса, його дружина та бойовик М. Приймас – «Чумак». Далі поділився своїми міркуваннями про те, що керівництво МДБ–МВС УРСР в Києві не змогло правильно розпорядитися можливостями, щоб затримати В. Кука і його дружину ще в 1953 р. Очевидно, М. Руденко був невдоволений

²⁰⁰ Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно, і відважно...» – С. 146, 171–172; В'ятрович В. Історія з грифом «секретно». Нові сюжети... – С. 169–170.

²⁰¹ Літопис УПА. Нова серія. Том 7... – С. 509–517.

тим, що вже 12 липня 1953 р. за вказівкою міністра внутрішніх справ УРСР Т. Строкача його заступник Поперека прилетів у Хмельницький і забрав до Києва В. Галасу, М. Савчин, а «Чумака», який при затриманні був поранений, відвезли машиною до Києва. 18 липня Т. Строкачу було відправлено всі матеріали про затримання В. Галаси, з яких випливало, що В. Кука також може погодитись прийти на територію Кам'янець-Подільської області вслід за В. Галасою, що робило його арешт цілком реальним. У той самий день М. Руденко написав Т. Строкачу листа, в якому просив дозволити співробітникам УМВС Кам'янець-Подільської області продовжити роботу з затримання В. Кука, пообіцявши зробити для досягнення цієї мети все необхідне, але відповіді так і не отримав. Невдовзі з УМВС Кам'янець-Подільської області до Києва було забрано всіх агентів, які брали участь в затриманні В. Галаси, і МВС УРСР самостійно приступило до планування заходів із затримання В. Кука²⁰².

М. Руденко в той час вважав, що МВС УРСР має досвідченіші кадри і більші можливості, щоб спіймати В. Кука і У. Крюченко. Окрім того, до справи розшуку В. Кука підключився і генерал-лейтенант Жуков з МВС СРСР. Руденко журився тим, що УМВС Кам'янець-Подільської області після проведення операції з затримання В. Галаси було відсторонено від цієї справи. Водночас він вважав, що «хто б не спіймав «Леміша» – аби спіймати». У вересні–жовтні 1953 р. М. Руденко написав Т. Строкачу про відомі йому факти, що агентура, яка захоплювала В. Галасу, стала поводитися неконспіративно: пиячить, переходить від одного оперативного співробітника до іншого, «морально розкладається», а це могло негативно вплинути на розшук В. Кука²⁰³.

В січні 1954 р. М. Руденко отримав рішення ЦК КПУ та колегії МВС СРСР про факти незадовільної роботи МВС УРСР проти підпілля ОУН і дізнався, що Василь Кук так і не спійманий. 13 січня 1954 р. М. Руденко усно звернувся з пропозиціями про покращення розшуку В. Кука в Хмельницький обком КПУ до В. Бегми, який відтак поінформував про це ЦК КПУ²⁰⁴.

У лютому 1954 р. Т. Строкач видав наказ МВС УРСР про погану роботу з розшуку В. Кука, яким покарав частину оперативних співробітників за пияцтво і провали в роботі. Спостережливий М. Руденко помітив, що цим наказом були покарані в основному ті співробітники, які ніякого відношення до розшуку В. Кука не мали, а ще раніше скомпрометували себе і органи МВС перед населенням. Фактично виходило так, що Строкач правильно покарав деяких співробітників, але винні у провалі розшуку В. Кука ніякого покарання не отримали. М. Руденко вважав, що через це «зазначений наказ не став мобілізуючим засобом для співробітників МВС УРСР, дійсно працюючих з розшуку В. Кука». Саме тому 6 лютого 1954 р. М. Руденко письмово звернувся до Т. Строкача

²⁰² Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7... – С. 509–510.

²⁰³ Там само. – Т. 7... – С. 510.

²⁰⁴ Там само. – Т. 7... – С. 511.

з проханням ознайомитися з матеріалами про В. Галасу і М. Савчин, забораними в Київ після їх затримання, а також з їхніми свідченнями, щоб скласти план роботи УМВС Хмельницької області із затримання Василя Кука. На це звернення він ніякої відповіді не отримав²⁰⁵.

Втрапивши надію, що Т. Строкач прислухається до його думки, М. Руденко 16 лютого 1954 р. написав заяву на ім'я Голови Ради Міністрів СРСР Г. Маленкова, в якій виклав всі свої міркування про те, чому провалена операція з затримання В. Кука. 27 лютого 1954 р. Т. Строкачу і М. Руденку зателефонував заступник міністра внутрішніх справ СРСР К. Лунев, який наказав їм прибути у Москву для детального розбору заяви про провал заходів щодо розшуку В. Кука, поданої М. Руденком на ім'я Г. Маленкова.

1 березня 1954 р. Т. Строкач зателефонував М. Руденку, розпитав його про причини їхнього виклику у Москву, після чого запропонував виїжджати в Київ, звідки разом летіти літаком у Москву. Строкач, очевидно, як і кожен український керівник високого рівня, не любив пробачати факти заяв «через свою голову» в Москву. Як тільки М. Руденко виїхав в Москву, до нього в УМВС Хмельницької області завітала комісія з перевірки роботи, починаючи з 1944 р.²⁰⁶

Розгляд заяви М. Руденка в Москві відбувався в його присутності за участі заступника міністра внутрішніх справ СРСР К. Лунева, начальника 4 управління МВС СРСР генерал-лейтенанта Харитоновна, міністра внутрішніх справ УРСР Т. Строкача, генерал-майора Попереки, полковника Хамазюка і капітана П. Свердлова (останній на той час безпосередньо організував розшук В. Кука і У. Крюченко). Незважаючи на те, що всі названі чекісти намагалися довести, що розшук В. Кука проводився правильно, К. Лунев підтримав думку М. Руденка. Він зробив висновок, що факти, викладені в його заяві, повністю підтвердились, а тому, якби УМВС Хмельницької області не було відсторонене від розшуку В. Кука, то його результати могли би бути іншими. Такий самий висновок 6 березня 1954 р. зробив і генерал І. Серов, через кілька днів призначений Головою новоствореного КДБ СРСР²⁰⁷.

У своїй доповідній записці в ЦК КПУ М. Руденко детально описав ті причини, які, на його думку, призвели до провалу операції з розшуку В. Кука. Серед них була і відсутність скоординованості дій чекістів, і знищення кількох зв'язкових В. Кука, що обривало зв'язки з ним, і непродуманість деяких оперативних заходів. Навів він і деякі факти про високопоставлених співробітників МВС, зокрема Данілова, начальника 4 управління МВС УРСР Р. Сараєва і його заступника Майструка, які, на думку М. Руденка, вносили дезорганізацію в роботу чекістів. Наводив факти неправильного використання затриманого В. Галаси, про арешт якого повідомили всіх оперативних співробітників, а ще без

²⁰⁵ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7... – С. 511.

²⁰⁶ Там само. – Т. 7... – С. 511–512.

²⁰⁷ Там само. – Т. 7... – С. 512.

зайвої потреби познайомили з затриманим бойовиком В. Кука «Юрком», який ще «не був перевірений в практичній роботі». З цього всього М. Руденко зробив невтішні для чекістів висновки: «Враховуючи, що до операції з розшуку «Леміша» залучались тисячі солдатів, офіцерів, багато транспорту і інших засобів, а також невміло використовувалась агентура УМВС по Хмельницькій області в західних областях, крім цього, без потреби були знищені зв'язки «Леміша», можна зробити висновок, що операція остаточно провалена. Я вважаю, що низку моментів, вказаних мною в заяві, МВС УРСР від ЦК приховало. Що я власне цим хочу сказати. Мені хотілося б, щоб провал операції з розшуку «Леміша» був відомий комуністам, які працюють в МВС УРСР і на периферії з тим розрахунком, щоб навесні 1954 року мобілізувати всіх чекістів на знищення оунівського підпілля в Україні і в першу чергу на затримання керівника ОУН «Леміша». Адже це питання піднімалося на партійному комітеті МВС УРСР, але його заглушили товариші Строкач та Сараєв. І не дали можливості його обнародувати»²⁰⁸.

15 березня 1954 р. Політбюро ЦК КПУ прийняло Постанову № 23/3-з «Про доповідну записку начальника УМВС по Хмельницькій області т. Руденка». Нею членам Політбюро О. Кириченку, М. Підгорному, Д. Коротченку та І. Назаренку було доручено розглянути доповідну записку начальника УМВС Хмельницької області М. Руденка щодо причини провалу операції з захоплення В. Кука і подати пропозиції Президії ЦК КПУ до 1 квітня 1954 р.²⁰⁹.

5 квітня 1954 р. члени комісії Президії ЦК КПУ Підгорний, Тарасов і Нікітченко доповіли О. Кириченку наступне: «За дорученням Президії ЦК КП України проведено перевірку фактів, вказаних в заяві начальника УМВС по Хмельницькій області тов. Руденка, про неправильні дії МВС УРСР із захоплення «Леміша». Перевірка показала, що МВС УРСР дійсно допустило помилку в тому, що передчасно ліквідувало основні зв'язки з «Лемішем» і не залучило тов. Руденка до укладання планів і проведення операцій зі знищення «Леміша». Але не встановлено, що ці операції були зірвані навмисно, можна вважати, що помилки при їхньому проведенні були допущені в результаті поспіху та непродуманості з боку окремих керівників МВС УРСР. Крім того вважаємо, що в інтересах оперативної роботи не слід було розголошувати на нараді співробітників УМВС по Львівській області про затримання «Орлана» і проводити очну ставку між «Орланом» та «Юрком». У своїй заяві тов. Руденко вказує, що після подачі ним заяви на ім'я товариша Маленкова Г. М. про неправильні дії МВС УРСР з затримання «Леміша» тов. Строкач послав комісію для перевірки роботи УМВС по Хмельницькій області. Тов. Руденко, в присутності якого дав пояснення тов. Строкач з цього питання, сам не наполягає на тому, що комісія була послана з метою

²⁰⁸ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7... – С. 513–517.

²⁰⁹ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 3... – С. 536; Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно... – С. 165.

ущемлення його по роботі. Тов. Строкач визнав, що він припустився помилки, не відповівши тов. Руденку на його доповідні записки з питань проведення операцій із захоплення «Леміша». Товариші Строкач і Руденко з висновками комісії згодні»²¹⁰.

Таким чином, розгляд заяви М. Руденка в найвищих партійних і урядових колах призвів до того, що було визнано правоту його міркувань щодо організації розшуку В. Кука, виявлено немало прорахунків Т. Строкача і підпорядкованих йому чекістів. Зазначені документи на явню демонструють те, що розшук В. Кука був не простою справою і вимагав від співробітників МДБ–МВС–КДБ УРСР максимальної розумової та фізичної напруги.

Після таких серйозних «розборів польотів» операцію з розшуку і затримання В. Кука навесні 1954 р. чекісти готували дуже ретельно. Дослідники Д. Веденєєв та Г. Биструхін вважають, що було враховано весь попередній досвід їхньої роботи, зроблено все, щоб уникнути провалу. Співробітники КДБ відновили напівзруйнований бункер у лісі біля с. Кругів, куди очікувався прихід В. Кука, надали йому житлового вигляду, детально відтворили внутрішню обстановку і в ніч з 20 на 21 квітня 1954 р. поселили в нього трьох спецагентів КДБ. Останні стали жити там, щоб бункер виглядав обжитим і не викликав жодної підозри у досвідченого конспіратора Кука. Більше місяця агенти чекали на прихід В. Кука, живучи, як справжні підпілники. З ними постійно підтримували контакт чекісти.

Вночі 23 травня 1954 р. «Юрко» (колишній зв'язковий Кука), вийшовши подихати свіжим повітрям, почув з кущів умовлений сигнал «чи-чи-чи», який імітував клекіт лісового птаха. Це був сигнал про прихід В. Кука, У. Крюченко та їхніх бойовиків – Володимира Задвірного – «Довбуша» та Михайла Феніна – «Назара». Після взаємного опізнання і вітань В. Кук детально розпитав про поточний стан справ, а потім наказав дістатися з бункера рушники і зав'язати ними очі бойовикам та відвести їх на ночівлю на певну відстань від криївки, а сам з дружиною попрямував до бункера²¹¹.

У бункері втомлені важкою дорогою В. Кук і У. Крюченко з'їли приготовану їм їжу, лягли відпочити та майже одразу заснули. Згодом, на слідстві, В. Кук сказав слідчим, що під час розмов з агентами він помітив тремтіння рук у одного з них, а також наявність в бункері деяких радянських речей, які рідко мали підпілники. Але все ж він був сильно втомлений дорогою і, очевидно, мав довіру до бойовиків, а тому ліг відпочивати. Агенти КДБ троху вичекали, поки втомлені дорогою гості заснуть, потім тихо забрали їхню зброю – автомат В. Кука і пістолет «ТТ» У. Крюченко, після чого обох зв'язали і викликали за допомогою радіосигналізаційного апарату «Тривога» опергрупу. Куку вони оголосили, що він заарештований за розпорядженням провідника «Орлана»

²¹⁰ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7... – С. 517–518.

²¹¹ Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно... – С. 172.

(В. Галаси). Проте зрозуміло, що Кук одразу ж здогадався, хто його захопив. Поки опергрупа їхала, В. Кук намагався умовити агентів відпустити його, пропонував гроші і цінності, але марно. Невдовзі на виклик приїхали оперативники Г. Клименко, В. Агєєв та Кирилюк. Чекісти обшукали затриманих, причому в жакеті У. Крюченко виявили і вилучили отруту. Цікавим способом були заарештовані бойовики В. Кука, яким В. Агєєв, видавши себе за провідника СБ, оголосив, що вони заарештовані за наказом провідника. Бойовики, які добре знали суворі правила підпілля і дотримувалися їх, не вчинили жодного спротиву²¹².

Після завершення спецоперації В. Кука, У. Крюченко та їхніх бойовиків В. Задвірного – «Довбуша» та М. Феніна – «Назара» чекісти разом з вилученими речами на машині «Газ-67» відвезли до Львова, звідки літаком доставили у внутрішню тюрму КДБ УРСР в м. Києві. У тюрмі чекісти зашифрували подружжя під цифровими псевдами 300 («трьохсотий») та 88 («вісімдесят восьма»). Про їхнє затримання знало дуже обмежене коло людей – кілька чекістів і керівництво КПУ. Певний час навіть продовжувалися операції з їх розшуку, щоб у всіх співробітників КДБ склалось враження, що їх шукають. Чекісти шифрували арешт, сподіваючись, що зможуть обох затриманих «перевиховати», залучити на свій бік і використати вже як легендарних підпільників для боротьби з іншими підпільниками, які ще були на волі, а також у своїх оперативних іграх з ЗЧ ОУН та ЗП УГВР з метою поглиблення розколу та суперечок серед політичних організацій в українській діаспорі²¹³. Звісно, що головну роль у цих задумах чекісти відводили В. Куку, але і його дружина мала в їхніх планах певне значення, адже вони знали його прив'язаність до У. Крюченко, тому сподівалися через неї схилити Кука до співпраці.

У ТЮРМІ КДБ УРСР

Після арешту В. Кук і У. Крюченко пройшли через тривалі допити. Їх розпитували буквально про все – юність, молодість, вступ в ОУН, діяльність у підпіллі, а особливо про досі живих підпільників. Чекісти намагалися переконати В. Кука, що найкращий вихід для нього – це активна співпраця з КДБ УРСР в боротьбі проти решток підпілля в Україні та в справі блокування активної діяльності українських закордонних політичних центрів, особливо ЗЧ ОУН і ЗП УГВР.

В цілому у в'язниці з В. Куком та У. Крюченко поводитися досить чемно. Співробітник КДБ Георгій Санніков, який був одним з тих, хто опікувався ними, відзначав, що керівництво КДБ УРСР намагалось не робити поспішних рішень та не допустити страти В. Кука та У. Крюченко, а використати їх для підготовки виступів і друкованих матеріалів з метою компрометації ідей ОУН і УПА. Щодо В. Кука, то про його діяль-

²¹² Манзуренко В., Іщук О. Василь Кук... – С. 18–19.

²¹³ Дет. див.: Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно... – С. 172–175; Манзуренко В., Іщук О. Василь Кук... – С. 18–23.

ність чекістам було відомо досить багато, і тому на допитах він часто лише повторював або ж доповнював слідчим вже відомі факти. Йому довелося розповідати про подробиці організаційної роботи підпілля, архіви, підпільну касу, своїх довірених бойовиків (які майже всі до того часу вже загинули), про роботу в Проводі ОУН, особисті стосунки провідників, їхні біографії, окремі бойові акції, видання і т. п. Протоколів допитів В. Кука назбиралося аж на 4 томи, в них є також його власноручні свідчення. Частина свідчень Кука записувала У. Крюченко. Зібрана і систематизована у протоколах допитів доволі повна інформація про діяльність В. Кука в підпіллі ОУН у 1939–1954 рр. могла знадобитися чекістам згодом, якщо б виникла потреба у проведенні відкритого судового процесу проти нього²¹⁴.

Щодо У. Крюченко, то її спочатку утримували окремо від чоловіка, і допитували її інші слідчі. На які ж питання їй доводилось відповідати у в'язниці? Вони були дуже різні: щодо зв'язків Василя Кука з членами ОУН в Україні і за кордоном; про підпільну діяльність ОУН на Дніпропетровщині у 1941–1943 рр.; щодо підпільних бункерів, які використовував В. Кук у різні роки; щодо матеріальних цінностей та складів підпілля; щодо подробиць втечі від співробітників МДБ у кінці липня 1949 р.; щодо зв'язкових підпілля; щодо підпільних видань і документації й багато іншого.

Слідчі активно цікавилися, чи не знає Уляна Крюченко місць, де зберігаються підпільні каси ОУН та коштовності. У. Крюченко точні місця зберігання не назвала, проте не приховувала, що частина грошей Проводу ОУН зберігалася у керівника Рогатинського надрайонного проводу ОУН Олексія Демського – «Шувара», а інші – у керівника пункту зв'язку Івана Демчука – «Старого»²¹⁵.

Також співробітники КДБ УРСР розпитували, чи не знає У. Крюченко тих людей, які допомагали підпіллю. Крюченко під тиском слідства вимушена була назвати кількох людей. Однак в цілому матеріали її справи свідчать про те, що вона з усіх сил намагалася поменше розповідати про вцілілих прихильників ОУН, щоб не допустити їхнього арешту органами державної безпеки. Типовими її відповідями були: «не пам'ятаю», «не знаю», «забула». Щоправда, точно відому чекістам інформацію заперечувати не вдавалося, доводилося підтверджувати.

Слідчі цікавилися, чи не збирався В. Кук утекти з України за кордон. На слідстві У. Крюченко розповіла, що у 1953 р. керівник Букачівського районного проводу ОУН «Данило» розповідав В. Куку про свого знайомого, який буцімто служив у Червоній армії на кордоні СРСР з Афганістаном. Кордон проходив через невелику річку, яку було дуже просто перейти і втекти за кордон. Однак В. Кук, вислухавши «Данила»

²¹⁴ Про основні питання чекістів до В. Кука див.: Манзуренко В., Ішук О. Василь Кук... – С. 22–37.

²¹⁵ Протокол допиту У. Крюченко /ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 100–101.

та переглянувши географічну карту СРСР, зробив висновок, що йому реалізувати такий план втечі було б нереально²¹⁶.

20 червня 1954 р. В. Кук після тривалих допитів і розмов з керівниками КДБ УРСР (зокрема, з начальником 3 відділу 4 управління КДБ УРСР М. Зубатенком, який займався проведенням оперативних ігор з українськими закордонними організаціями) написав міркування щодо нейтралізації залишків підпілля ОУН в Україні. Також Кук занотував свої думки про можливість нейтралізації зусиль розвідок США і Англії, з якими співпрацювали закордонні представництва ОУН і УГВР, про впровадження в закордонні центри «своїх людей» і т. д. На пряму пропозицію про співпрацю з КДБ В. Кук відповів такою ж прямою відмовою. Чекістам було потрібно, щоб В. Кук своїм авторитетом вплинув на відрив рядової маси членів ОУН від закордонних центрів і підштовхнув їх на шлях визнання радянського ладу. Але навіть сама наявність письмових пропозицій від Кука була важливою для чекістів. Складалося враження, що в'язень, аби зберегти собі життя, рано чи пізно може змінити свої погляди і піти на повноцінну співпрацю з КДБ УРСР²¹⁷.

Щоб як слід «прив'язати в'язня» до себе, співробітники КДБ УРСР вимагали від нього подання свідчень про місця перебування ще живих підпільників, а також про повстанські архіви. Зрозуміло, що в такій ситуації В. Кук не міг говорити, що він нічого не знає, повинен був хоч щось розповідати. 26–27 листопада 1954 р. чекісти за участю В. Кука в лісі Рогатинського району Станіславської області викопали 7 бідонів документів ОУН і УПА, в яких містилися звіти, адреси, шифри, коди для листування з українськими закордонними центрами в США, Канаді, Італії, Аргентині, запитальники М. Лебеда для збору інформації про радянський військовий потенціал тощо. Однак ця співпраця не була щирою: В. Кук довго не розкривав чекістам зміст своїх записів, не називав місця укриття ще живих підпільників²¹⁸.

Співробітники КДБ все одно сподівалися, що рано чи пізно В. Кук допоможе їм у боротьбі з підпіллям в Україні і українськими організаціями за кордоном. Здавалося, що іншого виходу в нього просто не було. 8 грудня 1954 р. голова КДБ СРСР І. Серов підписав міркування щодо використання В. Кука з метою «морально-політичного розгрому націоналістичних центрів за кордоном і розкладання оунівських елементів всередині країни». Передбачалося скомпрометувати керівництво закордонних центрів ОУН, їхні зв'язки з іноземними розвідками, загострити ворожнечу між ними. Також за допомогою Кука планувалося налагодити контакти з ЗП УГВР, щоб в подальшому засилати туди перевірену агентуру і перехоплювати можливі канали зв'язку з рештками підпілля ОУН в Україні²¹⁹.

²¹⁶ Протокол допиту У. Крюченко /ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – Арк. 187–188.

²¹⁷ Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 175.

²¹⁸ Там само. – С. 176.

²¹⁹ Там само. – С. 175.

Однак, як вважають Д. Веденєєв та Г. Биструхін, В. Кук не втрачав нагоди пожалітися слідчим на умови утримання: казав, що у в'язниці йому важко писати, і він морально розбитий, просив про поліпшення режиму ув'язнення. У чекістів також виникали побоювання щодо душевного стану У. Крюченко. Стеження за нею в камері показувало, що вона перебувала в депресії, не цікавилась у слідчих долею сина, часто сміялась наодинці з собою. Щоб поліпшити ситуацію, ввечері 20 грудня 1954 р. в адміністративному приміщенні внутрішньої тюрми КДБ УРСР чекісти організували зустріч В. Кука і У. Крюченко, аби відсвяткувати її день народження (звісно, в присутності оперпрацівників). Від КДБ було підготовлено подарунок – коробка цукерок, що зворушило У. Крюченко. Вона раділа зустрічі з чоловіком, хоча скаржилась, що її допитують російською мовою. На думку оперативників, свято в цілому вдалося, по телевізору дивились румунський і японський фільми. Після зустрічі В. Кук у камері не спав до 3 години ночі, був сильно збуджений, що констатувало приховане спостереження²²⁰.

З 8 лютого до 17 березня 1955 р. В. Кук перебував у КДБ СРСР в Москві, де з ним проводили розмови начальник 2 відділу 4 управління КДБ СРСР (боротьба з «буржуазними націоналістами») полковник І. Хамазюк та ще один фахівець з боротьби проти ОУН полковник Л. Бурдін²²¹. Про зміст розмов здогадатися неважко. Очевидно, чекісти пропонували В. Куку співпрацювати з органами КДБ, що могло повернути йому, дружині і сину, а також заарештованим родичам волю²²².

З санкції Генерального прокурора УРСР Романа Руденка з квітня 1955 р. В. Куку і У. Крюченко дозволили проживати разом в одній камері. Але від їхнього прослуховування чекісти не відмовились і фіксували їхні розмови та суперечки. В камері У. Крюченко часто плакала, відмовлялась зректись своїх переконань, а В. Кук вмовляв її поводитись гнучкіше, розсудливіше²²³. Задля конспірації чимало розмов заарештовані проводили під ковдрою, говорили пошепки. Г. Санніков у спогадах свідчив, що внаслідок цього часто розібрати, про що саме говорили Кук і Крюченко, було неможливо, хоча розмови прослуховували досвідчені співробітниця оперативно-технічного управління КДБ УРСР²²⁴.

Аби подати вигляд, що «перевиховання» не минулося даремно, 4 травня 1955 р. В. Кук написав чекістам «Декларацію про політичне визнання радянської влади». Цим він фактично визнавав перемогу

²²⁰ Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 176.

²²¹ Саме вони були авторами підручника про боротьбу з «українськими буржуазними націоналістами», який був виданий в 1955 р. в Москві і призначений для навчання молодих співробітників КДБ.

²²² Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 176.

²²³ Веденєєв Д. Одиссея Василя Кука... – С. 168.

²²⁴ Санніков Г. Большая охота... – С. 469–470.

радянської влади. Після цього ставлення до ув'язнених змінилося на краще. На утримання подружжя було виділено добові і гроші, куплено пристойний одяг, харчування, надано кваліфіковану медичну допомогу. Уляну Крюченко навіть возили за покупками в Дарницький універмаг. Згодом подружжю показували «ідейно витримані» радянські фільми та кінохроніку, водили на екскурсії до музеїв Леніна і Шевченка, в зоопарк. Щоб продемонструвати «докорінні переваги радянського ладу», керівництво КДБ затвердило перелік підприємств та передових колгоспів, куди арештованих возили, щоб показати успіхи в розбудові господарства. Серед них були Харківський тракторний завод, Дніпрогес, шахти в Сталіно (Донецьку), металургійні підприємства Запоріжжя тощо. Також В. Куку і У. Крюченко показали колгоспи Київщини, Києво-Печерську лавру, Софію Київську тощо. Внаслідок тривалих розмов з чекістами В. Кук домігся звільнення з ув'язнення і спецпоселення своїх і дружини родичів²²⁵.

Крім допитів і розмов про можливу співпрацю керівництво КДБ УРСР вирішило виділити для постійних розмов з В. Куком співробітника, який міг би сприяти його «ідейному перевихованню». Ним став випускник юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Шевченка Георгій Санніков, молодий співробітник КДБ УРСР, який у 1953 р. вже встиг побувати в Західній Україні та взяти участь в розшуку одного з провідників ОУН на Дрогобиччині – «Ігоря». Згодом у мемуарах «Большая охота...» («Велике полювання») він детально описав той час, який він присвятив роботі з В. Куком²²⁶. Познайомилися вони випадково: слідчий В. Кука – Борис Птічкін був викликаний до керівництва на доповідь і залишив замість себе в кабінеті з Куком молодого Саннікова. Птічкін записував протоколи допитів В. Кука, намагався дізнатися у нього невідому чекістам інформацію про місцезнаходження ще живих підпільників, складів зі зброєю, симпатиків підпілля, архівів та інші важливі дані. Завданням Г. Саннікова було не втручатися в розмови з арештованим і просто вартувати його, поки не повернеться Б. Птічкін. Але Г. Санніков, який раніше багато чув про В. Кука від колег, не втримався, і, якщо вірити його спогадам, у першій ж розмові втягнувся в серйозну дискусію. Коли до кабінету повернувся Птічкін, та ще й з керівництвом, то вони почули дискусію вже за дверима і увійшли в самий її розпал. Вочевидь, В. Кукові імпонувало розмовляти з молодим чекістом з університетською освітою, і невдовзі він попросив у заступника Голови КДБ УРСР М. Мороза і М. Зубатенка дозволу на продовження розмов з Г. Санніковим. Саме тоді у керівництва КДБ і виникла ідея про те, що Г. Санніков, який сподобався В. Кукові, у розмовах міг би дізнатися дещо нове і водночас «ідеологічно попрацювати» з заарештованим, розповісти йому про переваги

²²⁵ Веденеев Д. Одиссея Василия Кука... – С. 168.

²²⁶ Санніков не називає точну дату початку своєї роботи з Куком. Очевидно, вона відбулася у 1954–55 рр., адже в липні 1956 р. він був запрошений на навчання у розвідувальну школу до Москви.

радянського устрою. Це могло б дозволити реалізувати давній задум керівництва КДБ – поступово, крок за кроком «перевиховати» В. Кука і, наскільки це можливо, залучити його до ідейної співпраці, як це вже раніше сталося з деякими іншими затриманими членами ОУН²²⁷. Сам Г. Санніков був дуже радий важливого дорученню працювати з В. Куком, визнавав, що його «аж розпирало від щастя».

За дорученням М. Мороза і М. Зубатенка, Г. Санніков підготував план «виховної роботи» з В. Куком. Він пригадував, що М. Мороз запропонував, щоб «виділений нами оперативний співробітник щоденно, а якщо потрібно, то взагалі без обмеження у часі зустрічався з Куком і вів з ним відверті розмови. Треба буде, ми підключимося, допоможемо йому. І головне, щоб Кук не помітив і не відчув, що новий співробітник приставлений до нього з метою ідеологічного впливу. Цю роботу треба виконувати тонко, непомітно. Тоді і результати будуть. Будемо продовжувати активну роботу з Куком»²²⁸.

Санніков описав, як з санкції московського керівництва чекісти застосували до В. Кука давно перевірений спосіб впливу. Вони перевели його у простору, облаштовану під житлову кімнату камеру, де він міг перебувати з У. Крюченко, яку не бачив з часу затримання та арешту. М. Зубатенко та Г. Санніков були присутні при їхній першій зустрічі і дали їм можливість побути разом, ніби без свідків. При цьому Г. Санніков пише, що у М. Зубатенка була вказівка керівництва обговорити з арештованими подальші плани. Це було важливо ще й тому, що проведена до цього часу робота з У. Крюченко результатів не дала. На допитах вона відповідала і давала пояснення про вже давно відомі чекістам факти і події, або ж посилалася на чоловіка, або ж взагалі мовчала, не відповідаючи на запитання слідчих. У співробітників КДБ УРСР були сподівання, що якщо арештовані перебуватимуть разом, то, можливо, це вплине на їхню відвертість на слідстві. В подальшому в залежності від задумів чекістів, арештованих то роз'єднували, то знову поселяли в одній камері. Таким чином співробітники КДБ УРСР намагалися зіграти на їхніх людських почуттях²²⁹.

Як згадує Г. Санніков, він провів багато днів у розмовах з В. Куком і У. Крюченко в тюремних камерах. У спогадах він визнавав, що рано зрадів важливого дорученню керівництва. Спочатку Санніков був впевнений, що його університетської та ще й юридичної освіти буде достатньо для ідеологічного впливу на В. Кука. Але відразу після перших ж розмов з Куком, почувши його аргументацію, він дійшов до висновку, що йому треба ще раз перечитати першоджерела, зокрема, твори М. Грушевського, Д. Донцова, В. Винниченка, підпільні видання ОУН, яких у архівах КДБ УРСР за роки боротьби з підпіллям назбиралося чимало. В ті роки подібна література вважалася «контрреволюцій-

²²⁷ Санніков Г. Большая охота... – С. 447–459.

²²⁸ Там само. – С. 460.

²²⁹ Там само. – С. 469–470.

ною», і за її прочитання звичайних громадян могли посадити в тюрму як «антирадянщиків». Зате співробітники КДБ користувалися нею, щоб краще орієнтуватися в ідеології та історії українського визвольного руху. Санніков визнавав, що деякі твори справили на нього велике враження, зокрема «Чорна Рада» Пантелеймона Куліша. Розмови з В. Куком проводились на різні теми, а найбільше – про історію України, про роботи М. Грушевського, про історичні стосунки України і Росії, про життя Богдана Хмельницького, про Київську Русь, про православ'я, про формування української і російської мов, про захоплення більшовиками влади в Україні в 1917–1921 рр., про Голодомор 1932–33 рр. Не забували обговорювати праці В. Леніна, Ф. Енгельса, де йшлося про право нації на самовизначення. Найбільший інтерес у В. Кука викликало селянське питання – він засуджував колективізацію, визнавав створення колгоспів державним рабством. Звісно, у вихованого в радянському дусі Г. Саннікова і у націоналіста В. Кука на всі історичні події були зовсім різні погляди, вони постійно сперечались, і до спільного знаменника вони ніколи не приходили. Санніков вважав, що в бесідах з Куком він знаходив багато спільних точок дотику, але так і не зумів розвинути їх у струнку систему ідеологічного впливу на арештованого²³⁰.

Також Г. Санніков у спогадах написав, що часті зустрічі з Куком упродовж тривалого часу виробили у них обох дещо дивне, як йому тоді здавалося, почуття своєрідної поваги один до одного в людському плані²³¹. Згодом, вже після розпаду СРСР і відновлення незалежності України, Г. Санніков зателефонував В. Куку, і вони зустрілися в квартирі останнього, де їм було про що згадати та порозмовляти.

У тюрмі проявився ще один талант У. Крюченко. Ось як про це згадував Г. Санніков: «Одного разу Уляна попросила достати їй олівці для малювання. Про те, що вона малює і любить цю справу, нам було відомо. Дійсно, через декілька днів вона продемонструвала малюнки, зроблені нею. Краще за все в неї виходили люди, тварини, особливо портрети. Яюсь ми розмовляли з Куком, заговорились, не звертаючи увагу на Уляну, яка сиділа навпроти на ліжку. Розмова з Куком була довга, як завжди в кінці перейшли на безкінечну політичну суперечку, яка перед моїм відходом була перервана Уляною. Вона простягнула намальовані на куску ватмана портрети обох диспутантів. Риси, характерні деталі обличчя і їх вирази були схоплені Уляною точно...». За вказівкою М. Зубатенка, малюнки були долучені до матеріалів про В. Кука²³².

Зустрічі Г. Саннікова з В. Куком і У. Крюченко були перервані вказівкою з Москви, яка «несподівано і як завжди терміново» стала вимагати доставити його справу. Мова йшла про етапування арештованих до Москви, де з ними планувався ряд зустрічей вищих керівників КДБ СРСР або і когось з керівництва ЦК КПРС. Санніков літаком прибув у

²³⁰ Санніков Г. Большая охота... – С. 462–490.

²³¹ Там само. – С. 490.

²³² Там само. – С. 477.

Москву і передав справу В. Кука московським чекістам на Луб'янці. Тоді ж М. Зубатенко повідомив йому, що його робота з Куком закінчена: «Прощатися тобі з ним не варто. Так краще. З ним роботу продовжать москвичі. Можливо, в них це вийде. Ми зробили все від нас залежне. Дякую тобі. Ти теж зробиш все можливе. Москвичі отримали повний матеріал про твої розмови з Куком. В принципі, вони задоволені. У них є чітка картина політичного обличчя Кука...»²³³.

Дослідник Д. Веденеєв пише, що в лютому 1955 р. КДБ УРСР пропонував голові КДБ СРСР І. Серову використати В. Кука з пропагандистською метою, що припинило б розмови про існування в Україні організованого підпілля. Така пропозиція могла бути наслідком відсутності конкретних результатів у використанні В. Кука для виявлення підпільників. Але в Москві цю ініціативу не підтримали. Зате в листопаді 1955 р. від імені В. Кука було направлено через іноземного моряка зашифроване послання видавцеві Івану Тиктору та Миколі Лебедю з метою налагодження листування, контрольованого КДБ УРСР. Листи дійшли до адресатів, згодом було отримано відповіді, але з певними умовностями в тексті, які В. Кук відмовлявся пояснювати, посилаючись на незнання. Це дало підстави керівництву КДБ УРСР вважати, що В. Кук не пішов на повноцінну співпрацю і залишився на позиціях переконаного борця за незалежну Україну²³⁴.

29 жовтня і 2 листопада 1957 р. з В. Куком зустрічався Голова КДБ УРСР В. Нікітченко, який запропонував йому написати книгу викривального змісту про політичну еміграцію. Кук у відповідь вимагав змінити умови утримання і амністію, побоюючись, що його розстріляють одразу ж після виходу книги. Врешті книга так і не з'явилася, хоча камеру Кука обладнали радіоточкою, передплатили чимало газет, створивши йому умови для її написання. Дослідники Д. Веденеєв та Г. Биструхін вважають, що саме виважена позиція КДБ УРСР врятувала В. Кука і його дружину життя, адже Перший секретар ЦК КПУ О. Кириченко під впливом М. Хрущова міг схилитися до того, аби організувати над Куком показовий судовий процес, який мав би завершитись вироком і розстрілом²³⁵. У свою чергу Г. Санніков вважає, що українські чекісти і керівництво ЦК КПУ аргументували перед Москвою недоцільність знищення В. Кука, і таки відстояли цю думку²³⁶. Зрештою, суд так і не відбувся.

Щоб полегшити режим утримання, В. Кука і У. Крюченко в серпні 1959 р. поселили в особняку КДБ у київському районі Нивки у товаристві капітана Павленка. Звісно, за ними продовжували пильно слідкувати. Згодом було озвучено пропозицію про підготовку звернення Кука до української еміграції, в якому він повинен був визнати безнадійність бо-

²³³ Санніков Г. Большая охота... – С. 490–491.

²³⁴ Веденеєв Д. Одиссея Василия Кука... – С. 169–170.

²³⁵ Веденеєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 178–179.

²³⁶ Санніков Г. Большая охота... – С. 442–443, 474.

ротьби підпілля проти радянської влади, засудити свої погляди. У 1960 р. перед помилуванням та звільненням В. Кука примусили написати заяву про засудження своїх поглядів, яка була оприлюднена у радянських засобах масової інформації. 19 вересня 1960 р. Кук зачитав свою заяву по радіо, згодом вона була опублікована в газеті «Вісті з України»²³⁷.

Вирішальне значення для подальшої долі В. Кука та У. Крюченко мало клопотання КДБ УРСР про поширення на них дії Указу Президії Верховної Ради СРСР від 17 вересня 1955 р. «Про амністію радянських громадян, що співпрацювали з окупантами в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років»²³⁸. Той факт, що Кук і Крюченко в 1941–43 рр. перебували в антинімецькому підпіллі на Дніпропетровщині, чекістів цікавив мало. Влітку 1960 р. постановою Президії Верховної Ради СРСР В. Кук і У. Крюченко були помилувані та звільнені від кримінальної відповідальності за свою діяльність у минулому²³⁹. Постановою КДБ при Раді Міністрів УРСР від 21 червня 1960 р. слідча справа на У. Крюченко була припинена та здана до архіву. 21 липня 1960 р. В. Нікітченко підписав постанову про повернення вилучених при арешті В. Кука і У. Крюченко речей і грошей. Невдовзі вони були звільнені з-під варті²⁴⁰. Оскільки суд справ Кука і Крюченко не розглядав, то засуджені вони не були, а отже, на початку 1990-х рр. потреби у їхній реабілітації у органів державної влади України не було. Щодо їхньої історичної реабілітації, то нею можна вважати відновлення незалежності України в 1991 р., адже за цю ідею вони боролися все життя.

Треба сказати, що звільнення В. Кука і В. Крюченко та оприлюднення заяви В. Кука були частиною заздалегідь продуманого плану КДБ і проводилися чекістами разом з іншими важливими заходами, які мали на меті продемонструвати повну перемогу над українським визвольним рухом всередині СРСР. У тому ж 1960 р. близько 200 членів ОУН і УПА виступили з різного роду публічними «покаянними заявами», інспірованими КДБ. Тоді ж КДБ УРСР припинив «політично невідгідні» секретні радіоігри від імені захоплених кур'єрів ЗЧ ОУН і ЗП УГВР з українськими закордонними центрами та англійською і американською розвідками. Чекісти очікували, що ефект від оприлюднення цього факту буже значний, і підірве на Заході довіру до існування в Україні будь-якого спротиву, позаяк реальне підпілля давно знищене, а усі інформації тривалий час були легендовані спецорганами²⁴¹. Все це мало засвідчити «силу, гуманність та міць» радянської влади в Україні.

²³⁷ Веденеев Д. Одиссея Василия Кука... – С. 170.

²³⁸ Веденеев Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно...» – С. 179.

²³⁹ Д. Веденеев посилається на постанову № 139/82 від 14.07.1960 р., але у справі У. Крюченко є згадка, що вона помилувана постановою № 139/33 від 14.06.1960 р.

²⁴⁰ Постанова про звільнення з-під варті У. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 4. – Арк. 195–196.

²⁴¹ Веденеев Д. Одиссея Василия Кука... – С. 170–171; Санников Г. Большая охота... – С. 442–443.

ПІСЛЯ УВ'ЯЗНЕННЯ

Після звільнення з тюрми В. Кук та У. Крюченко за допомогою чекістів отримали квартиру у Києві (в Дарниці на вул. Річицькій, 2, тепер – вул. Чудновської), на облаштування їм виділили 1000 крб. Куку, який мріяв про юридичну освіту, дали змогу закінчити лише історико-філологічний факультет КДУ ім. Т. Шевченка (1964 р.), після чого допомогли влаштуватися на роботу старшим науковим співробітником Центрального державного історичного архіву. У 1969–1972 рр. він працював старшим науковим співробітником відділу історіографії та джерелознавства Інституту історії АН УРСР. В ці роки він підготував цікаві історичні розвідки про українську минувшину, високо оцінені фахівцями²⁴². Уляна Крюченко влаштувалась працювати друкаркою, займалась домашнім господарством. У 1960–61 рр. з в'язниць було звільнено членів Проводу ОУН П. Дужого і М. Степаняка і навіть організовано їм зустріч з В. Куком, про що збереглися фотографії. Часи змінювалися, однак В. Кук та У. Крюченко тривалий час постійно перебували під наглядом співробітників КДБ. Г. Санніков згадував, що його знайомі – оперативники КДБ УРСР – обладнали квартиру В. Кука різними засобами технічного стеження, прослуховували його телефон до останніх років існування СРСР. Більше того – час від часу консультувалися з В. Куком як із знавцем українського визвольного руху²⁴³.

Після звільнення з тюрми У. Крюченко і В. Куку вдалося повернути собі сина Юрія. Ось як згодом Ю. Кук згадував про своє повернення з дитбудинку до батьків у Київ та подальше спільне життя з ними в інтерв'ю журналістці М. Римар: «Пригадую, була спроба мене всиновити. Але «компетентні органи» не дозволили. Тим часом, як я пізніше дізнався, батька разом з матір'ю кадебісти заарештували у кривці 23 травня 1954 року та помістили до тюрми на вулиці Володимирській у Києві. Його протримали в застінках до 1960 року, і він вже не сподівався, що виживе. З роками я зрозумів, що я міг взагалі не народитися, адже батьки постійно перебували на межі життя і смерті... З дитбудинку у Жданові мене забрала мати, а далі під наглядом кадебіста літаком дісталися до Києва, де я вперше потрапив до квартири у Дарниці, в якій живу і зараз. Батько запам'ятався мені низеньким на зріст, у синьому одязі, дуже багато палив (згодом кинув), часто нездужав, бо з тюремних часів мав виразку шлунку. Розмовляв тільки українською мовою, а я – російською. Він потроху почав мене перевчати, навчати кращим, шляхетним звичкам, поведінці, тому що я поводився як «босьяк». Спонукав мене вивчати твори Тараса Шевченка. Сам Василь Кук був високоосвіченою і висококультурною людиною. Після 8 класу я вступив до Київського механічного технікуму на відділення напівпровідникових приладів. Захопився студентськими мандрівками.

²⁴² Веденеев Д. Одиссея Василия Кука... – С. 170–171.

²⁴³ Санников Г. Большая охота... – С. 24–25.

Батько, помітивши це, організовував та очолював студентські турпоходи. Отже, під керівництвом Василя Кука ми разом з друзями обходили пішки всі визначні місця Криму й Кавказу. Він жив з нами у наметах у спартанських умовах. Був прибічником міцної дисципліни... Він приділяв мені велику увагу, присікливо стежив, щоб я зроставав здоровим. Постійно піклувався про мене. Технікум я закінчив з червоним дипломом. Мабуть, передалися батьківські гени. Виявив бажання вступити на механіко-математичний факультет Київського університету. Батько підтримав мій вибір ще й тому, що математика – наука, яка не перетинається з політикою. Згодом я перейшов на факультет кібернетики».

М. Римар запитала Ю. Кука, чи легко було зростати в родині «інакомислячих» українців, і якою була родинна атмосфера. Ю. Кук на це відповів: «Мати і батько любили ходити в театр, в оперу, на балет, у філармонію, драматичний, особливо на мистецькі події, що стосувалися української культурної спадщини, наприклад Тараса Шевченка. Час від часу і я бував з батьками там, де панував український дух. Мати працювала друкаркою у будинку технічної пропаганди і лише 10 років прожила разом з нами: померла 1972 року від раку молочної залози, похована в Києві. Вона була соратником Василя Кука в житті і боротьбі»²⁴⁴.

Наостанок кілька слів про подальше життя Василя і Юрія Куків після 1972 р. З приходом до влади в Україні нового керманіча КПУ В. Щербицького і призначенням Головою КДБ УРСР В. Федорчука для родини Куків настали непрості часи. Чекістам було відомо про його зустрічі з тогочасними дисидентами (зокрема з Василем Стусом), вони з великою підозрою ставились до його наукових праць про українську минувшину. Наукові теми, які розробляв в Інституті історії В. Кук, закрили, а його самого звільнили. Ще раніше підготовлену В. Куком кандидатську дисертацію на тему «Роль селянського післяреформенного банку в проведенні аграрної столипінської реформи в Україні» за вказівкою ЦК КПУ не допустили до захисту, хоча деякі спеціалісти вважали її за рівнем достойною докторського ступеня²⁴⁵.

У 1974 р. В. Федорчук доповідав В. Щербицькому про те, що В. Кук підтримував контакти з дисиденткою О. Мешко, уникав стеження чекістів під час перебування в Ленінграді в 1965 р. і в Москві в 1969 р., та про інші його «гріхи» перед радянською владою. Дослідник В. В'ятрович вважає, що В. Федорчук не просто так турбував керманіча КПУ, а хотів отримати санкцію на скасування помилування В. Кука і проведення над ним відкритого судового процесу. Чому ж так не сталося? Ймовірно поясненням виглядало те, що до «перевиховання Кука», про що не раз доповідалося раніше у Москву, були причетні чимало високопоставлених чекістів, які у випадку суду позбулися б своїх високих посад. Та й часи вже були не сталінські, а брежнєвські, і керівництво СРСР не

²⁴⁴ Римар М. Командуючому виповнилося б 95... // Сайт «Аратта-Україна». – 16.01.2008.

²⁴⁵ Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно і відважно... – С. 182; Санников Г. Большая охота... – С. 23–24.

хотіло через В. Кука псувати і без того «заморожені» холодною війною стосунки з західними державами, де була численна українська еміграція, здатна на масові протести. Судячи з усього, саме названі причини врятували В. Кука від суду і розстрілу. Але життя В. Куку підлегли В. Федорчука все ж добряче попсували. Після всіх переслідувань В. Кук з труднощами влаштувався на роботу простим агентом в «Укрпобутрекламу», де пропрацював до виходу на пенсію в 1986 р.²⁴⁶

Юрій Кук згодом розповідав про те, як на нього вплинули переслідування проти батька: «Коли я закінчив університет, до керівництва в КДБ прийшов такий собі Федорчук. Він вирішив переглянути справу батька, щоб винести Василю Куку смертний вирок. Батька в той час звільнили з роботи, а я заочно вступив до аспірантури та закінчив її. Написав дисертацію, а коли представив її на захист, то одного дня мені вдалося захистити дисертацію, а на другий день за вказівкою спецслужби захист був анульований. Спробував я захиститися в Інституті математики, але й там послалися на «вказівку» та порадили зробити це аж у Литві. Однак і там мені повідомили, що КДБ – проти, щоб я став кандидатом наук. Більше спроб я не робив аж до 1990 року, коли повіяло новими вітрами. Доопрацював дисертацію, знову подав її на захист. Були ті ж самі опоненти, і я нарешті отримав звання кандидата наук. Батько тим часом після звільнення ледве влаштувався простим співробітником Укрпобутреклами, щоб хоч якось утримувати родину»²⁴⁷.

ДОЛЯ ОТОЧЕННЯ І ДРУЗІВ

По-різному склалася доля оточення та друзів У. Крюченко. У архівній кримінальній справі на неї збереглася інформація про репресії щодо деяких підпільників ОУН та їхніх помічників з числа цивільного населення, з якими вона контактувала.

Демчук Іван Ілліч виїхав з Дніпропетровська в 1943 р. і перебував у підпіллі ОУН до 1953 р., виконуючи обов'язки керівника зв'язкового пункту В. Кука та його особливо довіреної особи. Загинув 6 листопада 1953 р. в лісі біля с. Кругів Золочівського району Львівської області під час проведення спецоперації МВС з його захоплення²⁴⁸. Саме в його кривіці 23 травня 1954 р. спецгрупа МДБ УРСР заарештувала В. Кука та У. Крюченко.

Сестра У. Крюченко – Любов Никифорівна Крюченко, після 1943 р. залишилася жити в Дніпропетровську. Час від часу вона підтримувала письмовий контакт з сестрою, про що невдовзі стало відомо співробітникам МДБ. Любов Крюченко була заарештована 20 грудня 1950 р. На той час вона жила в Дніпропетровську на вулиці Запорізькій, 62-а,

²⁴⁶ Веденеев Д. Одиссея Василия Кука... – С. 173–175; В'ятрович В. Історія з грифом «секретно». Нові сюжети... – С. 166–178.

²⁴⁷ Римар М. Кандидуючому виповнилося б 95... // Сайт «Аратта-Україна». – 16.01.2008.

²⁴⁸ ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 70. – Арк. 145.

працювала лаборанткою Дніпропетровської міської санітарно-бактеріологічної станції, в неї було двоє дітей, перший син – від І. Демчука. Чекісти вимагали від неї допомоги у виявленні місця перебування В. Кука та У. Крюченко, однак вона хоч і дала відповідну обіцянку, але допомагати чекістам не захотіла. 18 липня 1951 р. Військовий трибунал військ МДБ Дніпропетровської області засудив Любов Крюченко її та другого чоловіка Гаркушу Олексія Наумовича²⁴⁹ за ст. 54-1 п. «а», 54-10 ч. 2, 54-11 КК УРСР до 25 років виправно-трудоих таборів. Вони були звільнені в середині 1950-х рр., реабілітовані прокуратурою Дніпропетровської області 06 квітня 1992 р.²⁵⁰

Член Криворізької ланки ОУН Кривошапко-Лучко Софія Кузьмівна була заарештована співробітниками МДБ 6 грудня 1943 р. 19 лютого 1947 р. її справу було припинено, і вона звільнена з-під варті²⁵¹.

Члени Криворізької ланки ОУН Кривошапко Людмила Михайлівна, Ганзенко Галина Данилівна, Товстогуб Сергій Федорович та Манько Валентин Григорович були заарештовані співробітниками МДБ в листопаді 1945 р. – лютому 1946 р. 5 квітня 1946 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив їх до 10 років виправно-трудоих таборів²⁵².

Член Криворізької ланки ОУН Мухіна Любов Трохимівна була заарештована співробітниками МДБ 20 вересня 1945 р. 6 червня 1946 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив її до 10 років виправно-трудоих таборів²⁵³.

Член Криворізької ланки ОУН Шишка Надія Миколаївна була заарештована співробітниками МДБ 26 лютого 1944 р. 9 серпня 1944 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив її до 15 років виправно-трудоих таборів. Згодом строк покарання було зменшено до 10 років²⁵⁴.

Член Дніпропетровської ланки ОУН Карпець Ніна Василівна була заарештована співробітниками МДБ 12 квітня 1944 р. 30 вересня 1944 р. Військовий трибунал військ НКВС Дніпропетровської області засудив її до 10 років виправно-трудоих таборів²⁵⁵.

²⁴⁹ Гаркуша Олексій Наумович, 1918 р.н., нар. в с. Сурсько-Литовське біля Дніпропетровська, обліковець автотранспортного цеху Дніпропетровського холодокомбінату, заарештований МДБ УРСР 09.05.1951 р.

²⁵⁰ Архів УСБУ в Дніпропетровській області. – Фонд справ на реабілітованих осіб. – Спр. 25204-п; Довідка про Л. Крюченко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 267–269.

²⁵¹ Довідка про С. Кривошапко-Лучко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 256.

²⁵² Довідка про Л. Кривошапко і інших / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 259–260.

²⁵³ Довідка про Л. Мухіну / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 261–262.

²⁵⁴ Довідка про Н. Шишку / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 280–282.

²⁵⁵ Довідка про Н. Карпець / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 263–264.

Член Дніпропетровської ланки ОУН Дудко Лідія Григорівна була заарештована співробітниками МДБ 20 жовтня 1944 р. 20 лютого 1945 р. її справу припинили, і вона була звільнена з-під варти²⁵⁶.

Член Дніпропетровської ланки ОУН Осадченко Віктор Іванович був заарештований співробітниками МДБ 21 березня 1953 р. 8 лютого 1954 р. ведення його справи припинили, і він був звільнений з-під варти²⁵⁷.

Члени Дніпропетровського підпілля ОУН Хрипко Філіп Іванович, Хрипко Кузьма Іванович, Бобошко Григорій Архипович та Крюченко Федосій Михайлович були заарештовані співробітниками МДБ в період з 6 лютого по 10 травня 1951 р. Військовий трибунал Київського військового округу засудив їх до 25 років виправно-трудова таборів кожного²⁵⁸.

Члени Дніпропетровського підпілля ОУН Доброгорська Марія Савеліївна, Доброгорський Василь Савелійович та Шляхова Олександра Андріївна були заарештовані співробітниками МДБ в 1947 р. Військовий трибунал військ МВС Дніпропетровської області засудив їх до 10 років виправно-трудова таборів кожного²⁵⁹.

Кармелюк Михайлина Михайлівна згідно з рішенням Особливої наради при МДБ СРСР від 24 червня 1950 р. разом з матір'ю Теклею була виселена на спецпоселення під нагляд органів МВС²⁶⁰.

Сірко Марія Іванівна була заарештована співробітниками МДБ 29 травня 1947 р. і 12 серпня 1947 р. засуджена до 5 років виправно-трудова таборів²⁶¹.

Скасків Галина Григорівна була заарештована співробітниками МДБ 8 липня 1948 р. Рішенням Особливої наради при МДБ СРСР від 12 березня 1949 р. була засуджена до 10 років виправно-трудова таборів. 12 травня 1953 р. строк було зменшено до фактично відбутого, і вона була звільнена з ув'язнення²⁶².

Загоруйко Максим Григорович був заарештований співробітниками МДБ 23 серпня 1950 р. Рішенням Особливої наради при МДБ СРСР від 24 лютого 1951 р. був засуджений до 25 років виправно-трудова таборів²⁶³.

²⁵⁶ Довідка про Л. Дудко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 265–266.

²⁵⁷ Довідка про В. Осадченка / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 270–271.

²⁵⁸ Довідка про Ф. Хрипка і інших / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 272–273.

²⁵⁹ Довідка про М. Доброгорську та інших / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 292–295.

²⁶⁰ Довідка про М. Кармелюк / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 276.

²⁶¹ Довідка про М. Сірко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 243–244.

²⁶² Довідка про Г. Скасків / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 249–250.

²⁶³ Довідка про М. Загоруйка / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 251–252.

Довгань Андрій Ілліч за допомогу У. Крюченко та іншим підпільникам ОУН був заарештований органами МДБ у 1950 р. Рішенням Особливої наради при МДБ СРСР від 24 лютого 1951 р. був засуджений до 10 років виправно-трудових таборів²⁶⁴.

Гейко Ірина Антонівна була заарештована співробітниками МДБ 10 серпня 1946 р. 20–21 лютого 1947 р. військовий трибунал військ МВС Київської області засудив її до 10 років позбавлення волі²⁶⁵.

Андрущак Ірина Олексіївна була заарештована співробітниками МДБ 14 липня 1950 р. 23 жовтня 1950 р. її справу було припинено, і вона звільнена з-під варті²⁶⁶.

Ковалик Стефанія Юліївна була виселена співробітниками МДБ на спеціальне поселення в Іркутську область (Росія) згідно з рішенням Особливої наради при МДБ УРСР від 14 квітня 1951 р. як член родини, яка допомагала підпіллю ОУН²⁶⁷.

Після смерті Сталіна частина зазначених людей була достроково звільнена з таборів. Але більшість з них в роки існування СРСР намагалися не розповідати про свою участь в підпіллі ОУН, побоюючись можливих репресій, і мало хто залишив спогади.

В архівній кримінальній справі на У. Крюченко збереглося кілька її власноручних свідчень українською мовою про окремі епізоди життя, написаних у в'язниці за дорученням слідчих простим олівцем на папері. Поруч є їхній переклад російською мовою, зроблений співробітниками КДБ УРСР. Вони краще за все свідчать про становлення ОУН в Дніпропетровську, матеріальне забезпечення підпілля, стосунки між керівниками підпілля, стосунки між В. Куком та У. Крюченко тощо. Документи написані українською мовою і публікуються без скорочень.

ВИСНОВКИ

Уляні Крюченко судилася непроста доля, таке життя не кожен міг би витримати. Вона народилася на Дніпропетровщині, її дитинство припало на голодні повоєнні роки, добу НЕПу та індустріалізації, а також примусової колективізації і Голодомору 1932–33 рр. Виховувалася вона в простій селянській родині, тому добре знала важке тогочасне життя. Водночас, як і більшість молодих українців, з дитинства зростала в радянській системі: закінчила школу, потім підготовчі курси до інституту, зрештою стала студенткою Дніпропетровського транспортного інституту. Коли б не війна між Німеччиною і СРСР, що почалася 22 червня 1941 р., цілком можливо вона б ніколи не потрапила у підпілля ОУН.

²⁶⁴ Довідка про А. Довганя / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 252.

²⁶⁵ Довідка про І. Гейко / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 253–254.

²⁶⁶ Довідка про І. Андрущак / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 257–258.

²⁶⁷ Довідка про С. Ковалик / ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 3. – Арк. 274–275.

Доля розпорядилася так, що після початку війни У. Крюченко познайомилася з підпільниками ОУН, направленими на Наддніпрянщину для формування майбутніх українських органів влади. Вочевидь, ці молоді хлопці і дівчата, які вірили в можливість відновлення незалежності України, сильно вплинули на неї, виховану в родинному національному дусі. Але невдовзі на її очах всі ці мрії були розбиті німцями, які відкинули ідею створення незалежної Української держави і з осені 1941 р. стали переслідувати членів ОУН нарівні з кримінальними злочинцями. Всім членам ОУН довелось перейти у підпілля.

У період з осені 1941 до кінця 1943 р. У. Крюченко брала активну участь в підпільній діяльності ОУН на Дніпропетровщині: надавала власну квартиру для потреб ОУН, була керівником Новомосковського районного проводу ОУН, згодом керувала Юнацтвом у Кривому Розі, співпрацювала з В. Куком та О. Безпальком в Дніпропетровську, Кривому Розі, Умані. Двічі її заарештовували німці, і їй дивом вдалося уникнути розстрілу.

З січня 1944 р. У. Крюченко перебувала на Волині, в містечку Дермань на Рівненщині. Саме тут переждала проходження радянсько-німецького фронту на Захід, одружилася з В. Куком, зустрічалася з відомими керівниками підпілля Р. Волошиним, Я. Буслом, М. Степаняком і іншими. Її мрія про повернення на постійне проживання до Дніпропетровська не здійснилася, адже В. Кук вважав це небезпечним. Зате вона кілька разів направляла на Схід кур'єрів ОУН і сама двічі на короткий час відвідала Дніпропетровщину.

З весни 1945 р. У. Крюченко переховувалась на Тернопільщині як переселенка, послуговуючись фіктивними документами, які їй виготовили підпільники. Хоча це і не була діяльність в підпіллі ОУН, але вона також вимагала конспірації і, відповідно, нервового напруження. Час від часу вона зустрічалась з В. Куком. Згодом У. Крюченко переховувалась в інших містах і селах: в 1945–46 рр. у Львові, потім в м. Підгайці Тернопільської області, де народила сина Юрія, далі – в Золочівському районі Львівської області.

Важким випробуванням для У. Крюченко стало її затримання чекістами в липні-серпні 1949 р. Її вмовляли допомогти вивести з підпілля з повинною В. Кука. Але вона не погодилася на співпрацю з чекістами і втекла з-під варті, відшукала В. Кука і далі стала переховуватись разом з ним. Тим часом її сина Юрія чекісти віддали до дитячого будинку, а батьків і двох братів В. Кука засудили до десятирічного ув'язнення.

Період з серпня 1949 р. до травня 1954 р. У. Крюченко провела разом з В. Куком у підпіллі, розділивши з ним всі радощі і труднощі. В цей час їй довелось спілкуватися з багатьма бойовиками В. Кука і керівниками різного рівня. Вона допомагала В. Куку в роботі, написала кілька брошур, друкувала підпільні документи, взимку в криївках провела навчання бойовиків і сама також навчалася.

З травня 1954 р. до липня 1960 р. В. Кук і У. Крюченко перебували під арештом КДБ УРСР. Спочатку їх тримали в окремих камерах, потім дозволили жити разом. Їхня доля була невизначеною тривалий час. Дехто з радянського керівництва вважав за доцільне провести судовий процес і знищити їх, інші відстоювали необхідність використати їх для боротьби з рештками визвольного руху в Україні і закордонними частинами ОУН. Друга точка зору перемогла, і це врятувало У. Крюченко і В. Куку життя. У 1960 р. чекісти звільнили подружжя з тюрми, допомогли оселитися і працевлаштуватися в Києві, повернули сина Юрія з дитячого будинку, але при цьому все одно тримали під пильним наглядом. Хоча саме період з 1960 р. до 1972 р. був для У. Крюченко, мабуть, найспокійнішим в її непростому житті.

Щодо творів У. Крюченко, то збереглася інформація про її оповідання «Їхня молодість», «Євген Мужній», «Мати-повстанка». У справі на В. Галасу збереглися її зауваження до його творів, датовані 1952 р.²⁶⁸. Ймовірно, що вона була автором брошури «Колгоспники в Україні»²⁶⁹ (під псевдонімом «Уляна Дніпровська», зазначена дата видання брошури – 1945 р., однак дата могла бути фіктивною). До сьогодні збереглася серія її малюнків – автопортрет із сином Юрієм, кілька замальовок різних предметів, копія портрету дівчини-казашки з картини Тараса Шевченка тощо.

Думається, що життєвий шлях Уляни Крюченко, як і багатьох інших українців тої епохи, свідчить, що вони віддали свою молодість, сили та здоров'я боротьбі за створення Української незалежної держави. Чимало їхніх рідних та близьких людей постраждали або і загинули в цій боротьбі. Хотілося б, щоб пам'ятали про таких людей, як У. Крюченко та В. Кук, зберігалася в майбутньому, і наш український народ пам'ятав тих, хто самовіддано, не шкодуючи себе, боровся за незалежність нашої держави. Сподіваємось на те, що їхній життєвий шлях будуть вивчати наступні покоління українських істориків.

²⁶⁸ ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 74914-ФП. – Т. 6 (речові докази).

²⁶⁹ Див. ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 40. – Арк. 253–264.

Хронологія основних подій життя Уляни Крюченко	
19 грудня 1920 р.	Народилася в с. Оленівка Солонянського району Дніпропетровської області в селянській родині
1936 р.	Вступила на навчання на робітничий факультет при Дніпропетровському транспортному інституті
1939 р.	Вступила на навчання до Дніпропетровського транспортного інституту
Осінь 1941 р.	Окупація м. Дніпропетровська і області німцями.
Осінь 1941 р.	Знайомство з підпільниками ОУН, які прибули з Західної України. Поступово стала брати участь у роботі підпілля.
Весна 1942 р.	Організатор конспіративної квартири ОУН в м. Дніпропетровську.
Літо 1942 р.	Познайомилася з В. Куком.
Осінь 1942 р.	У зв'язку з німецькими арештами перейшла на нелегальне становище. Переїхала до м. Новомосковськ.
Осінь 1942 р.	Керівник районного проводу ОУН і організатор підпільної мережі в м. Новомосковськ.
Лютий 1943 р.	У зв'язку з можливістю арешту повернулася до м. Дніпропетровськ. Навчалась у медичному технікумі.
Червень–вересень 1943 р.	Керівник Юнацтва ОУН в м. Кривий Ріг.
8 вересня 1943 р.	Арешт німцями в м. Кривий Ріг.
Жовтень 1943 р.	Втеча з німецької тюрми. Переїзд в м. Умань. Знайомство з О. Безпальком. Участь у роботі місцевого підпілля.
Листопад 1943 р.	Повторний арешт німцями. Примусова праця в німецькій їдальні. Втеча з-під варти, повернення в підпілля.
Грудень 1943 р.	Виїзд з Умані на Волинь.
1 січня 1944 р.	Приїзд на Волинь в с. Ільпінь.
7 січня 1944 р.	Зустріч з В. Куком в містечку Дермань.
Січень–березень 1944 р.	Спільне проживання з В. Куком у хаті Д. Бухало в Дермані.
1944 р.	Проживала в Дермані на Волині (з перервами). Одруження з В. Куком, періодичні зустрічі з ним.
Січень 1945 р.	Виїзд з Дермані на Тернопільщину.
Березень–серпень 1945 р.	Приїзд в с. Божиків Тернопільської області, де проживала в Онуфрія Скасківа, а з квітня по серпень 1945 р. – у Бубличихи. Отримала з підпілля фіктивні документи.

Серпень 1945 р. – квітень 1946 р.	Проживала у м. Львів у Єви Кук та інших людей.
Літо 1945 р.	Спробувала вступити на навчання до Львівського фінансово-економічного технікуму, але це не вдалося.
Лютий 1946 р.	Отримала в міліції радянський паспорт, скориставшись фіктивною посвідкою.
Березень 1946 р.	Влаштувалася на роботу в артіль імені Лесі Українки, де виконувала роботу з вишивальниці-надомниці.
Квітень 1946 р. – червень 1947 р.	У зв'язку з арештами у Львові оселилася у Михайлини Михайлівни Кармелюк в м. Підгайці Тернопільської області, де народила сина – Юрія.
Червень 1947 р.	Виїзд від М. Кармелюк та переїзд до родини Андрущаків в с. Тростянець Золочівського району Львівської області.
Початок липня 1949 р.	Була затримана співробітниками МДБ УРСР, які вмовляли її допомогти вивести з підпілля В. Кука.
4 серпня 1949 р.	Втеча від чекістів у підпілля до В. Кука.
Серпень 1949 р. – 23 травня 1954 р.	Спільне перебування в підпіллі з В. Куком, якому допомагала у його діяльності.
23 травня 1954 р.	Арештована чекістами у криївці в лісі поблизу с. Кругів Золочівського району Львівської області разом з В. Куком і двома бойовиками.
Травень 1954 р. – червень 1960 р.	Утримання під вартою в тюрмі КДБ УРСР.
14 червня 1960 р.	Постановою Президії Верховної Ради СРСР № 139/33 помилувана та звільнена від кримінальної відповідальності.
21 липня 1960 р.	Звільнена з-під варти постановою Голови КДБ УРСР В. Нікітченка.
1960–1972 рр.	Проживала разом з В. Куком і Ю. Куком у Києві. Працювала друкаркою.
18 березня 1972 р.	Померла й похована на Звіринецькому кладовищі у м. Київ.

ДОКУМЕНТИ

Документ № 1

Власноручні свідчення У. Крюченко від 14 липня 1954 р.

Леміш, як керівний член ОУН.

Я з Лемішем познайомилася в 1942 році в Дніпропетровську і відтоді я його знаю як керівну людину організації.

Від інших членів ОУН я тоді ж довідалася, що він на півдні України є краєвим провідником ОУН (він мені сам ніколи цього не говорив, а я від нього не питала).

Я його пізнала як людину, що вміє вірно оцінити ситуацію, в якій знаходиться, і прийняти найрішучіші засоби, щоб розв'язати складні питання.

Приїхав він на південь (у м. Дніпропетровськ), коли там організація майже не було, а вірніше була слаба. І тільки як він приїхав і ще інші члени Проводу, такі, як Граб, Іванів²⁷⁰, Кость Білик, Лемко, а також Катерина Верещак²⁷¹, організацію так-сяк поставили на ноги. Хоч це був надто короткий час для праці, всього неповних два роки.

До приїзду Леміша організація була вже в Кривому Розі, Дніпродзержинську і Дніпропетровську (це було мені відомо).

Перш ніж ставити працю Леміш змінив лінію організації, бо побачив, що стара (західна) до сходу не підходить. Тобто лозунг «Україна для українців, геть чужинців!» він відкинув як заскорузлий і вузьконаціональний та поставив працю на ширших началах, без переслідування нац[іональних] меншин на Україні, а також включення їх у підпільну працю.

Від інших членів ОУН я чула, що на цю тему потім були гострі дискусії в Проводі ОУН. Частина з провідних людей не хотіли підтримати такої думки Леміша.

Думку, що на сході України треба опертися організації на старший елемент і елемент, що знаходиться під впливом старих національно свідомих людей, Леміш також відкинув. Він сказав, що з такими «стариками» ми далеко не заїдемо. Бо життя змінило Україну надто багато за 25 років радянської влади, і опертя треба шукати серед молоді і «нових» людей. Навіть не звертати увагу чи то комуніст, чи комсомолец. Бо люди старих переконань не здібні збагнути, які великі зміни сталися в Україні щодо психіки народу.

Свою працю на півдні він почав від найнижчих клітин. Він насамперед порозсилав людей в терен із завданням творити організаційну сітку, а також вести, по-можливості, пропагандивну роботу.

Постійне місце перебування Леміша було в м. Дніпропетровську. Мені відома його тільки одна конспіративна квартира на вулиці Мопр (ріг Мопр і Свердловської).

В Дніпропетровськ приїздили і зв'язкові із заходу і з терену. В той час зв'язкова хата була в моїй квартирі на вулиці Комсомольській 35. Приїздили такі зв'язкові із заходу, як Орел, Дуб, Голодний, із терену приїздив свідняк (якийсь поет, студент), а також Юрко-Олесь із Дніпродзержинська.

²⁷⁰ Омелян Логуш, один з керівників ОУН в Східній Україні та член Проводу ОУН.

²⁷¹ Катерина Мешко, дружина О. Логуша.

Із заходу привозили друковану літературу. Це були і пропагандивні статті, і художня література західного видання (заборонена в ССРСР). Крім того якісь записки.

В Дніпропетровську Леміш мав машиністку по псевдо Маруся (із заходу), що писала підпільну літературу. Наскільки мені відомо, із підпільної літератури писали листівки, а також реферати.

Також він мав людину, що робила печатки для підроблених документів, якими користувались підпільники. Це був Поет. Його німці арештували в 1943 р. і розстріляли в м. Умані. Леміш жив на підроблені німецькі документи, так як він володіє німецькою мовою.

Леміш мав і свої фінанси, що приходили частково з терену, а частково брали в місті з фабрик. Мені відомо, що з фабрики макаронів брали на підроблені документи товари (масло, тістечка) за домовленістю директора фабрики. З Новомосковського району також брали зерно і корову, мабуть, переводили на гроші (село Знаменівка, за домовленістю голови управи Чорного. Фінансами завідував Василь-Старий²⁷². Чула від Арсена, що з інших теренів присилають гроші.

Ще в Дніпропетровську виникло питання прийняти нову програму ОУН, а також питання т. зв. «об'єднаного фронту всіх поневолених народів ССРСР».

З оповідань інших, Леміш був одним із ініціаторів цього разом із східняками – провідними людьми.

В 1943 році на конференції ОУН (чи на зборі, точно не знаю) прийняли нову програму ОУН.

В 1943 році з відступом німців на захід Леміш з іншим[и] провідними людьми виїхав в м. Умань, де тимчасово перебував, а потім виїхав на Волинь, де вже у цей час діяли відділи УПА.

На Волині він приймав участь у переговорах з мадярською делегацією. Також приймав участь у праці «конференції поневолених народів ССРСР».

На Волині з першого вигляду його приймали за східняка. Там Леміш уже їздив з т. зв. почотом, так як там була складна ситуація (німці робили облави і наскоки на села).

Відступати з німцями за кордони України Леміш не думав. Казав, що зі сходу відступали тому, щоб не було великих провалів організації, а на Волині і Галичині треба перебути фронт і лишитися на Україні.

1944-й рік Леміш перебував у лісах Волині разом з відділами УПА. Цей рік був переходовим роком з-під німецького підпілля під більшовицьке.

На Волині Леміш зустрічався з багатьма керівними людьми ОУН, а також командирами УПА. Деяких з них я знала. До таких належали: Смок²⁷³, Іванів, Позичанюк²⁷⁴, Волошин²⁷⁵, Кропива, Ігор, Сергій²⁷⁶, Верес²⁷⁷, Ясен²⁷⁸.

²⁷² Іван Демчук.

²⁷³ Микола Козак, керівник СБ ОУН на ПЗУЗ у 1944–1945 рр.

²⁷⁴ Йдеться про одного з керівників пропаганди ОУН Йосипа Позичанюка.

²⁷⁵ Йдеться про Ростислава Волошина, керівника підпілля ОУН на Волині у 1943–1944 рр.

²⁷⁶ Імовірно йдеться про Михайла Степаняка.

²⁷⁷ Ярослав Дудар – «Верес», один з керівників підпілля на Волині.

²⁷⁸ Микола Свистун.

В той час на Волині було дуже багато східняків підпільників та цивільних людей, що не встигли або не хотіли виїхати за кордон.

З приходом військ Червоної армії на Волині почалися репресії щодо цивільного населення, членів ОУН, як з боку ОУН(СБ), так і з боку НКВД. Щодня і щоночі горіли хати по селах, стріляли або вішали людей. Вдень НКВД робило облави і арешти, а вночі СБ палило і вішало людей за співпрацю з НКВД. Звичайно, дуже багато гинуло невинних.

Найбільше переслідування впало на східняків, як з боку СБ, так і з боку НКВД. Тоді Леміш наказав повідсилати східняків на схід, щоб не було даремних жертв.

В 194[3] році відбувся 3-й збір ОУН (про який я довідалася пізніше). В роботі збору приймав участь і Леміш, тепер мав якийсь новий пост в організації, але я не знаю який.

На Волині я з Лемешем зустрічалися періодично і тому не знаю докладніше про його роботу.

В кінці 1944 року Леміш виїхав у Галичину. У 1945–46 рр. він перебував у Підгаєччині із своєю боївкою.

В цей час сталися зміни у міжнародній ситуації. Закінчилася війна. Треба було вирішувати, як має поводитися ОУН і УПА. Організація видала наказ переходити у підпілля, так як для УПА не було смислу існувати як армія.

З половини 1945 року я виїхала у Львів і цілком не знаю нічого про роботу Леміша аж до 1949 року, коли я перейшла у підпілля після втечі з-під арешту МГБ.

Тоді я зустрілася з Лемешем у лісах Бережанщини. Я знала, що він є членом Проводу ОУН, але яку функцію виконує, не знала.

Після смерті Чупринки я довідалася, що Леміш став Головним командиром УПА.

В 1950 році весною Леміш залишився у Бережанщині мабуть на якусь нараду (або просто на зустріч з Максимом²⁷⁹), а я відійшла на постійне місце його перебування у Золочівщину до криївки у Ярославському лісі. Коли Леміш повернувся до мене, він не сказав мені, що він став на місце Чупринки²⁸⁰, тільки з часом я довідалася по матеріалах, які він писав і підписував як Коваль В.

В цілому ж у 1950 році я довідалася про існування таких наказів: 1) щоб не брати більше людей у підпілля, крім тих, яким грозить арешт; 2) не розправлятися з цивільним населенням за співпрацю з МГБ, а покращити конспірацію членів ОУН.

Я не знаю, коли вони (ці накази) були видані, але я про них довідалася в 1950 р.

В цей час Леміш стояв на позиції не розширювати організації, а зберегти ті кадри, які є. Він дав наказ кадрам зайнятися самоосвітою, а також щоб не нехтували книжками більшовицького видання.

В цей час тираж підпільної літератури зменшився, бо було заборонено масово розповсюджувати підпільну літературу, а роздавалося тільки серед підпільників та «своїх» людей.

²⁷⁹ Роман Кравчук, член Проводу ОУН.

²⁸⁰ Роман Шухевич, Головний командир УПА в 1943–1950 рр.

Основною силою організації Леміш вважав силу тут, на землях. На закордон він дивився так, що ті люди поневолі вироджуються у зв'язку з чужим неукраїнським оточенням. Це одне. А друге, що ті люди, що довгий час живуть за кордоном не розуміють тих змін, що відбуваються в цей час у краю. І тому, як навіть вони прийдуть на Україну, щоб робити роботу, то їм треба часу на те, поки вони розберуться в обстановці.

І тому Леміш казав, що теперішнім завданням ОУН є зберегти кадри.

В час після 1949 року, коли я постійно перебувала з Лемешем, він зустрічався з такими людьми, як Кравчук²⁸¹, Бурлан²⁸², Улас²⁸³, Дубовий²⁸⁴, Охримович²⁸⁵, а також ходив на зустріч до провідника з Волині (псевдо не знаю, мабуть, Орлана²⁸⁶). Зустрічався з Орестом, тоді як ми зимували в Лісниках на Березанщині, а також з Олесем²⁸⁷ з Тернопільщини, тоді як ми там зимували.

В цей час в нього діяв основний зв'язок з півдня на північ, що йшов через пункти Байди-Вишневого-Дуба.

Побічний зв'язок був на Тернопільщину через Чалого до Олеся, окружного Тернопільщини. Також до Олеся на Золочівщину через Вишневого. Але ці два зв'язки пере[р]валися в 1952 р., коли загинули люди, які тримали зв'язки.

До 1952 р. він діставав пошту як з півдня, так і з півночі. Це були записки, а також підпільна література, яку він казав переписувати на машинці, а деяку відразу віддавав до архіву як непотрібну. Архіви зберігалися в банках у лісі закопані. Я знала про існування банки у Дуба, а також у Вишневого і в Байди. Основною банкою Леміша була банка у Дуба, так як він довіряв Старому. До банок він сам не завжди ходив. Банки час від часу переховувалися в інші місця, щоб не пізнати витовкання трави, або тоді, коли там робили облави, і загрожувало, що знайдуть банку. Гроші йому приходили по зв'язку. Він їх віддавав до банки і тільки частину лишав при собі. Люд[и], що були на зв'язках, діставали від Леміша гроші на убрання і взуття, а також на інші необхідні особисті речі. Харчі організовувалися в терені. Зерно спочатку брали у магазинів колгоспу, а потім, щоб не розконспіруватися, купували. Так само свині. Там, де ми з Лемешем перебували у криївці Вишневого у лісі, він заборонив ходити близько у села, щоб не розконспіруватися.

Пошту він приготував на південь або на північ сам. Записки писав олівцем на папіросному папері, частину шифрував. Приготування однієї пошти у нього забирало кілька днів, часами цілий тиждень. На машинці писалося тільки загальні інструкції, що не підлягали конспірації. Напр., щоб покращити конспірацію; щоб на зиму кожна підпільна група обов'язково робила базу (криївку), а не ходили по стришках цілу зиму, бо це веде до провалу; щоб в криївках не дармували, а вчилися; щоб не ходили без потреби до дівчат у селах, бо це також веде до провалу і т. п.

²⁸¹ Роман Кравчук.

²⁸² Іван Прокопишин, член Подільського крайового проводу ОУН.

²⁸³ Василь Бей, керівник Подільського крайового проводу ОУН у 1947–1951 рр.

²⁸⁴ Іван Литвинчук, керівник крайового проводу ОУН «Москва».

²⁸⁵ Йдеться про Василя Охримовича, члена Проводу ОУН.

²⁸⁶ Василь Галаса, член Проводу ОУН.

²⁸⁷ Керівник Тернопільського окружного проводу ОУН у 1950–1952 рр.

Сам Леміш ніколи не ходив по хатах, крім тих, у яких зимував. На зустрічі також не ходив. А якщо переходив зв'язком, то все рівно на місце зустрічі ніколи не йшов, а посилав бойовиків. Якщо, напр., приходив якийсь провідник (Бурлан найчастіше), то Леміш казав бойовикам відвести його з місця зустрічі набік і там з ним говорив.

Коли прийшов Охримович і приніс закордонні газети, то Леміш не крився перед своїми бойовиками з цим, а давав читати. Але те, чи Охримович відійде знову за кордон, чи лишиться в Україні, Леміш конспірував, а також конспірував те, якими шляхами Охримович прийшов.

Від 1950 року, коли Леміш став Головним командиром УПА, він ніколи не ззивав сходи провідників округ, надрайонів чи районів. Зустрічався він тільки з вищими провідниками і то поодиночі.

В 1950 р. весною я бачила Уласа у Леміша. Ми тоді були в Бережанських лісах. Точно місце не знаю. Я тоді довідалася, що Улас працює на сході України, але де саме, не довідалася. А також пошту ніколи не бачила, що Леміш готував на схід. В підпільній літературі згадувалося про Кам'янець-Подільщину і Житомирщину.

Одного разу я чула таку розмову між Бурланом і Лемішом. Бурлан, прочитавши статтю в закордонній газеті, в якій говорилося про те, що були люди в організації, які хотіли змінити назву організації, хотіли відмовитися від організаційних надбань, а починати все спочатку, від себе він сказав, що натяк на Вас. Леміш відповів, що й далі стоїть на тій позиції, бо ми, як організація вже не подібні до передвоєнної ОУН.

Бурлан був на стороні Леміша.

Від Леміша я чула, що він і Чупринка були різні люди по поглядах, і що треба великої витриманості і доброї волі, щоб полагоджувати одні чи другі справи при різних поглядах. При легших умовах підпільної праці роздори б вийшли наверх, а в таких тяжких умовах об'єднує біда і згладжує роздори.

Так само, як Леміш говорив з Охримовичем про сварки за кордоном, то Леміш сказав: їх сюди треба, то відразу б виликувалися від роздорів.

Про Максима-Кравчука²⁸⁸ Леміш висловлювався добре. Про Полтаву²⁸⁹ і Горнового²⁹⁰ Леміш висловлювався як про здібних людей.

В 1952 році після зустрічі з волинським провідником Леміш мені говорив, що шкодує, що мене з ним не запізнав, так як він товариський і має східняцькі погляди. Тільки що бракує йому серйозної підготовки як для керівника.

Про Леміша переді мною інші висловлювалися добре, але треба брати до уваги, що вони знали, що я його дружина.

Обласний Тернопільщини Олесь до Леміша ставився дуже добре. Переді мною раз висловився так, що він згоден забезпечувати криївками Леміша, щоб тільки він жив і працював без лишньої турботи.

14.7.1954 р.

ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – 33–38 із зв. Оригінал. Рукопис.

²⁸⁸ Йдеться про Романа Кравчука – «Максима», керівника ОУН на ЗУЗ.

²⁸⁹ Йдеться про Петра Федуна – «Полтаву», керівника ГОСП ОУН.

²⁹⁰ Йдеться про Осипа Дякова – «Горнового», керівника Львівського крайового проводу ОУН в 1948–1950 рр.

Документ № 2
Власноручні свідчення У. Крюченко від 16 липня 1954 р.

Леміш як людина

Я познайомилася з Лемешем в 1942 році. Він сам прийшов до мене на квартиру в м. Дніпропетровську на вулиці Комсомольській 35, як на зв'язкову хату. У мене в квартирі він зустрівся з Арсеном і говорили щось у другій кімнаті. І я зорієнтувалася, що він є якийсь провідник. Перше враження він зробив на мене, як людини серйозної.

Після відвідин моєї квартири кілька разів і зустрічі там з такими людьми, як Граб, Верещак Катерина, Іванів, Арсен, Василь-Старий, Леміш почав уникати моєї квартири. Казав, що це для конспірації. Мені зустрічі призначав на вулицях міста.

Зустрінувшись, ми йшли або в парк, або на Дніпро, чи за місто до транспортного інституту і там проводили по кілька годин. Він розказував мені про життя на Західній Україні, вчив любити волю, розказував багато прикладів з революційного життя як українців, так і чужих народів, зокрема, Ірландії, розкривав мізерність життя людини в неволі. А коли ми розходилися, завжди говорив, щоб не забувати про конспірацію, і щоб я перестала ходити до своїх знайомих, щоб не забувала, що в моїй квартирі є зв'язкова хата.

Приклад конспірації показував сам мені, бо ніколи не хотів вертатися у місто разом зі мною.

Після того, як моя квартира розконспірувалася, Леміш запропонував мені від'їхати в терен, зокрема в Новомосковщину. І я восени 1942 р. від'їхала в Новомосковськ. До Дніпропетровська приїжджала майже щомісяця до свого зверхника Лемка, з яким мене Леміш познайомив ще в Дніпропетровську.

Коли я приїжджала в Дніпропетровськ, я зустрічалася з Лемешем або на квартирі в моєї сестри Люби, що тоді мешкала на в[улиці] Короленка у Марка Корсуня, або просто на вулиці через Лемка, або я ходила до нього на квартиру на вулицю Мопра, яку він мені показав сам, щоб коли мені його треба буде відшукати, я нікому не говорила, а приходила сама. Правда, попереджав, щоб не надуживати з ходінням, бо може бути провал. Я на ту хату мало приходила.

В Дніпропетровську він почав учити російську мову. Вона йому давалася тяжко.

Як я приїжджала з Новомосковська і зустрічалася з Лемешем, то він говорив мені багато з історії України і з ідеології націоналізму. Розказував також, яке велике враження на нього зробив схід України. Доки він не був на сході, Україну уявляв таку, про яку пише Кашенко в своїх оповіданнях (садки, млинки, ставки, степи, піски...), а як приїхав і глянув на міста, то зрозумів, що Україна вже не така.

Казав, що на нього велике враження зробили заводи у Дніпропетровську, де чується сила України. Також казав, що не сподівався, щоб на Україні було стільки фахівців різних галузей. Мав уявлення про Україну як про відсталу країну, а зустрівся з іншим. Це на Леміша зробило добре враження.

В розмові зі мною Леміш подивляв жінкам-східнячкам, які так мужньо переносять, здається, непосильні тягарі. Де західнячки вже б плакали,

східнячки усміхаються. Цю розмову визвав такий факт: зимою 1942–3 рік із Донбасу німці евакуювали людей в тил. Серед евакуйованих були самі жінки і діти. Транспортом німці їх не забезпечили, і вони йшли пішки з малими дітьми. Ми бачили, як одна жінка була впряжена у візок, нагружений речами, а зверху сиділо двоє дітей. Жінка змучилася і стала спочивати, витягла з кишені кусок чорного хліба, дала дітям і сама їла і ще всміхалася до прохожих, що клали різні дотепи.

Леміш казав, що тільки люди, які багато пережили і витримали не одну битву у житті з бідною, здібні так поводитися.

В половині 1943 року я виїхала в Кривий Ріг і з Лемешем зовсім не зустрічалася. Зустрілися аж в Умані в листопаді 1943 р. два чи три рази. І Леміш виїхав на Волинь.

З початком 1944 р. я приїхала на Волинь в с. Дермань і зустрілася з Лемешем. Мене привезли зв'язкові на його помешкання до Бухал[о] Дори. Тут я зупинилася.

Тепер ми дали друг другу слово бути назавжди друзями (чоловіком і жінкою). Леміш цю справу не розголошував. Знали тільки Дора, Василь Старий і Ясен як друг Леміша.

Леміша я пізнала як людину сильної волі, енергійну, витривалу і великої конспірації, також як людину простого нраву. Шумного товариства не любить, воно його обтяжує. Але дружню розмову з окремими людьми любив провадити. Шику не любить, але акуратність його питома риса. З грошима був завжди ощадний і вчив ощадності своїх підлеглих. До своїх підлеглих відносився з високою вимогливістю, але по-товариському. Напр., Степовика він один раз висварив за не так зроблену справу, але потім вони мирилися і сідали грати в шахи не як провідник і підлеглий, а як друзі. Любив правдомовність. Якщо завважить, що хтось йому збреше, він ніколи більше до нього не має повного довір'я і відчуває нехіль. Тому серед його підлеглих були люди, до яких він відносився більш формально, а були такі, що він з ними жив як друг.

До перших належали Чабан, Байда, з ними Леміш був більш формальний. А Степовик, Муха, Борис – були його особисті друзі.

Характерною рисою Леміша була та риса, що він ніколи нікому про себе не говорив. Навіть я, як дружина, не знаю його дитинства ані юнацьких років. Я його ніколи не могла викликати на такі розмови. Від нього я про його дім нічого не довідалася. А тільки як познайомилася з його сестрою Євою, я від неї довідалася дещо з його біографії. Стаючи його дружиною, я не знала ні його прізвища, ні ім'я. Тільки від Єви довідалася про такі дрібниці (я його звала Юрком).

В мене про моє дитинство чи юнацькі роки він також ніколи не питав, хіба я сама йому розказувала. А як я йому розказувала, то він говорив, щоб я ніколи ні з ким про своє пережиття не ділилася, бо це негарно. Вчив мене не розкривати своєї душі ні перед ким, бо злі люди можуть насміятися з моїх переживань і цим грубо образити мене.

Конспіратор Леміш був великий. Я, як дружина, ніколи не знала, який пост він має в організації, не говорячи про інше.

Від сестри Єви я довідалася, що Леміш народився в родині Кука Степана в м. Красному на Львівщині в 1912 р. (рік народження він мені сам

казав). Батько був робітником-залізничником, а мати займалася господарством.

Леміш мав 4 брати і одну сестру. Два брати загинули за Польщі, два молодших – Филімон та Іван – були засуджені органами НКВД в 1940 р. Сестра Єва вмерла в Львові в 1946 р.

Леміш скінчив гімназію в м. Золочеві. Чи ще де вчився – не знаю. Ще в гімназії він став приймати участь у революційній роботі серед студентства.

З оповідань Леміша, батьки не хотіли, щоб їхні діти займалися нелегальними справами. Вони забороняли синам виходити з дому без дозволу. Та хлопці тікали від батьків.

Леміш сидів два рази у в'язниці. В яких роках – не знаю. Хотіли його арештувати втретє, та він втік з дому. Арештували молодшого брата і розстріляли.

З оповідань Леміша, а також сестри Єви, він дуже давно порвав з домом. Точно рік не знаю, здається, 1935 чи 1934. І батьки на нього не мали ніякого впливу.

Коли Західна Україна була зайнята радянськими військами, в 1939 р. Леміш виїхав за кордон. Перебував у Кракові. Чи ще де їздив – не знаю.

Від поліції Леміш почав критися ще за польських часів (здається, 1937 рік, точно не знаю), але фактичне його підпілля почалося вже за Другої світової війни (1941 р.).

Його світогляд націоналістичний, але не вузько націоналістичний (не фашистський).

Круг заінтересувань у нього був досить широкий. Він цікавився суспільними науками, літературою, історією, географією, правом. Книжки діставав через підлеглих: чи купував, чи з бібліотек брали.

Від 1949 р., коли я з ним стала постійно перебувати, він вивчав колгоспну систему. Матеріали брав із журналів, газет, а також із звітів окремих колгоспів, що йому діставали підлеглі, крім того з оповідань колгоспників. Його цікавила ця система як нова. Леміш намагався збагнути її недоїмки та переваги над індивідуальною системою.

Думка Леміша про колгоспи була така, що ця система тільки тоді може себе оправдати, коли буде праця 100% механізована.

Крім того, він працював над книжкою «Колгоспне рабство». Скінчив її аж у 1952 р.

Крім того, він писав статті. Я їх назви не пам'ятаю. Одні з них – це були матеріали до 10-ти річчя УПА.

А взагалі він не має великого замилювання до писання.

Зимом він більше читав, любив слухати радіо і спати. Алкоголю не вживав, але курив.

Багато часу в нього відбирала хвороба шлунку. Коли почнеться приступ, він вже не може працювати.

До лікаря не ходив з огляду на конспірацію і обережність. Купив медичні книжки і сам вивчав хвороби шлунку. Згідно з рецептурним справочником замовляв собі ліки в аптеці. Але вони йому мало помагали. А якщо помагало, то тільки тимчасово.

Починаючи від 1950 р., ОУН йшла до упадку. Леміш це бачив. В 1952 р. організація була майже викинчена, і ми з Лемешем zostалися майже без зв'язку, якщо не рахувати Шуvara та Волинь через Старого-Василя.

Ми з Лемешем удвох обговорювали це питання ще в 1950 р.

Я висловила думку, чи не краще, що ще лишилося – вийти за кордон. Леміш сказав, що перехід за кордон є більш ризикований, ніж бути тут.

В 1953 році, коли ми були у Шувара, бойовики казали, що треба йти за кордон, але Леміш сказав, що це в наших теперішніх умовах нездійснен[н]е.

Коли Леміш вже більш-менш зорієнтувався, що Охримович є в руках МГБ і що все сказав слідчим органам, він казав до мене, що Охримовича повинно було МГБ прислати говорити з ним. Дорожити Охримовичем МГБ вже немає чого, якби навіть сподівалося невдачі.

В розмові зі мною Леміш казав, що Охримович певно прийде і скаже все, як є насправді з ним і перекаже, що хоче МГБ від Леміша.

Леміш хотів почути власну думку самого Охримовича як людини мудрої і такої, яка розбирається в справах.

Йти сам на МГБ Леміш не хотів, бо казав, що якщо вони мене хочуть взяти на те тільки, щоб витиснути, як цитрину, а потім розстріляти, то я й тут можу застрелитися.

Не пригадую вже, що викликало в нас таку розмову, але вона мала місце. Я в Леміша запитала, як він пояснює діяльність таких людей, як академіків УССР. Вони ж в УССР, а не виїхали за кордон? Леміш сказав, що на Україні вони хоч небагато, але роблять для українського народу, а за кордоном вони змушені б були розтринькати свій талант на заробіток хліба і для України все рівно нічого не зробили б.

16.7.1954 р.

*ГДА СБ України. – Ф. 6. – Спр. 51896-ФП. – Т. 2. – 47–51 із зв.
Оригінал. Рукопис.*

Короткі біографічні довідки про осіб, згаданих у книзі

У біографіях подано лише основні віхи життя осіб, згаданих у книзі. На жаль, на сьогодні детально біографії більшості з них ще не вивчені. Тому у довідках можуть бути неточності (часто про одну і ту ж саму людину у наукових працях подано різні біографічні дані).

Члени ОУН і УПА

Безпалько Осип (1914–03.08.1947). Підпільні псевда «Андрій», «Задорожний», «Остап» та інші. Народився на Золочівщині. Член ОУН з 1930-х рр., працював спільно з В. Куком і Р. Кравчуком, один з організаторів ОУН на Золочівщині, був переслідуваний польською поліцією. У 1941–43 рр. працював на Наддніпрянщині, зокрема, в Умані, де організував підпілля. У 1946–47 рр. – провідник Подільського крайового проводу ОУН. Загинув у бою з чекістами в Підгаєцькому районі Тернопільської області.

Бей Василь Іванович (1922–23.05.1952). Підпільні псевда «Улас», «Улас Василенко», «Бескид», «Вадим», «Молдаванин», «Г. Гулий» та інші. Народився в с. Литвинів (тепер – Підгаєцького району Тернопільської області). Член ОУН з 1940 р. Провідник Юнацтва ОУН Тернопільщини (1942–1944 рр.). У 1942 р. заарештований німецьким гестапо. Провідник Чортківського окружного проводу ОУН в 1944 р. Референт пропаганди крайового проводу ОУН «Поділля» в 1945–1947 рр., крайовий провідник Подільського краю в серпні 1947 – лютому 1951 рр., скоріше за все – член Проводу ОУН. У 1950–51 рр. переїхав на Вінниччину, намагався розбудувати мережу ОУН у Хмельницькій, Вінницькій, Київській та ін. областях. 08 лютого 1951 р. був затриманий чекістами в м. Вінниці. Його змусили до співпраці, але він повернувся в підпілля і розповів про все В. Куку. За дорученням останнього взимку 1951–52 рр. написав праці «Перспективи розвитку національно-визвольної боротьби в Східній Україні» та «До питання нашої політпропагандивної роботи в східноукраїнському середовищі». Навесні 1952 р. В. Кук дав йому підпільників і дозволив вирушити на Хмельниччину. Загинув в бою з чекістами в лісі біля с. Чернихів Великоглибочецького району Тернопільської області.

Галаса Василь Михайлович (12.11.1920–05.10.2002). Підпільні псевда «Орлан», «О. Левенко», «Д. Стрибун», «Зенон Савченко», «В'юн», «Зенон», «Назар», «В. Назаревич», «Орест», «Щербаченко», «22-44», «33», «97», «155», «449», «1648», «1814», «2736», «55555», «12511», «Біс», «ММП», «ПСЛ», «Рак», «Ятер», «Я», «Орест», «Онуфрій», «К», «Кирило», «Мосейчук» та інші. Народився в с. Білокриниця (нині – Підгаєцького району Тернопільської області) в родині селянина-наймита. Член ОУН з 1937 р. У 1937–40 рр. провідник Юнацтва ОУН Бережанського повіту на Тернопільщині. У травні 1939 р. зарештований польською поліцією, в кінці 1939 р. – органами НКВС. Після травня 1940 р. на нелегальному становищі, пропагандист, з вересня 1941 р. керівник Тернопільського повітового проводу ОУН. В 1942–43 рр. був керівником Чортківського та Бережанського окружних проводів ОУН. З травня 1943 р. керував Перемиським обласним проводом ОУН. З травня 1945 р. – референт пропаганди Закерзонського крайового проводу ОУН, заступник Я. Старуха. У травні 1945 р. одружився з М. Савчин. Діти: Зенон (1946 р.) і Петро (1948 р.). В кін. 1947 р. повернувся на Україну і був призначений Р. Шухевичем керівником Проводу ОУН на ПЗУЗ (кін. 1947–1953 рр.).

Захоплений чекістами 11 липня 1953 р. біля містечка Ямпіль Кам'янець-Подільської області. 10 червня 1958 р. був засуджений ВТ КВО до 10 років ВТТ, 10 червня 1960 р. помилуваний Президією Верховної Ради СРСР. Виступив у ЗМІ УРСР із засудженням своєї діяльності в ОУН. Проживав у м. Київ. Після 1991 р. брав активну участь в громадській і науковій діяльності. Автор спогадів. Помер і похований у м. Київ.

Демський Олексій Михайлович (? – 1954 або 1955). Підпільні псевда «Шувар», «Довбак» та інші. Народився в с. Липівка Рогатинського району Івано-Франківської області. Член ОУН з 1930-х рр. У 1943 р. – провідник Рогатинської округи, у 1944–1954 рр. – провідник Рогатинського повіту, надрайону. Довірена особа Р. Кравчука, В. Кука, Р. Шухевича, постійно організовував криївки членам Проводу ОУН на Рогатинщині, зберігав одну з підпільних кас. Заарештований чекістами в 1954 р., засуджений і розстріляний.

Дужий Петро Опанасович (07.06.1916–24.10.1997). Підпільні псевда «Аркадій», «Арсен Панасенко» та інші. Народився в с. Карів Львівської області. Член ОУН з 1932 р., політв'язень польських тюрем. Навчався в гімназіях у Раві-Руській та у Львові (закінчив в 1937 р.); згодом – в Академії закордонної торгівлі. В ОУН з 1932 р. Часто арештовувався польською поліцією. У 1939–1941 рр. – учитель на Холмщині, член Томашівського повітового проводу ОУН. Член Північної похідної групи, арештований у Василькові, пізніше – у Львові, уникнув розстрілу. Заступник провідника ОУН на ПСУЗ (1942–1943 рр.), референт пропаганди проводу ОУН ЗУЗ, а потім Проводу ОУН (1944–1945 рр.). Автор багатьох брошур, редактор підпільних видань. Був заарештований чекістами 4 червня 1945 р., засуджений 22 березня 1947 р. до розстрілу, згодом вирок замінено на на 25 років ув'язнення. Був звільнений достроково. В часи існування СРСР перебував під наглядом співробітників КДБ, арештований у 1977 р. В 1991–1997 рр. брав активну участь у громадсько-політичному житті. Автор багатьох статей і спогадів. Помер і похований у Львові.

Кравчук Роман Миколайович (06.10.1910–21.12.1951). Підпільні псевда «Петро», «Максим», «Семен», «Степовий», «1718», «1920», «88» та інші. Народився в м. Кам'янка-Бузька Львівської області. Навчався у Золочівській гімназії. Член ОУН з початку 1930-х рр. Був повітовим Золочівської ексекутиви ОУН в 1930-х рр., тісно співпрацював з В. Куком. Неодноразово сидів у польських в'язницях (у 1932 р., 1933 р., 06.1934 – 31.03.1937 р., у 1938–1939 рр.). Член Проводу ОУН на ЗУЗ (1940–1941 рр.), крайовий провідник ОУН на ЗУЗ (грудень 1943 – грудень 1951 рр.), заступник Голови Проводу ОУН в Україні (літо 1950 – грудень 1951 рр.), Голова Президіальної колегії УГВР (1950–1951 рр.). Майор (23.05.1950 р.), полковник УПА (14.10.1951 р.). Загинув у криївці в лісі біля с. Вишнів (тепер – територія на стику Рогатинського району Івано-Франківської обл. та Жидачівського району Львівської обл.) під час бою з чекістами. Похований на території «об'єкту № 39» УМДБ по Львівській обл.

Логуш Омелян (1912 – ?). Підпільні псевда «Євген», «Іванів», «Степанів» та інші. Член Проводу ОУН (з серпня 1943 р.), референт пропаганди (літо 1944 р.), член УГВР (з липня 1944 р.), редактор журналу «Ідея і Чин» (літо 1944 р.). У 1942–43 рр. працював з В. Куком в Дніпропетровську, в 1944 р. – на Волині. Восени 1944 р. за розпорядженням Д. Маївського виїхав на Закарпаття, відтак на еміграцію.

Матвієйко Мирон Васильович (1914–10.05.1984). Підпільні псевда «Див», «Жар», «Рамзес», «Усміх» та інші. Народився в с. Беримівці Тернопільської області в родині греко-католицького священика. Член ОУН з 1930 р. Мав незакінчену вищу медичну освіту. В СБ ОУН з 1941 р., підтримував контакти з Абвером. Під час війни виїхав у Німеччину. З весни 1949 р. – керівник референтури СБ ЗЧ ОУН, один з найбільш наближених осіб до С. Бандери. За кордоном пройшов навчання у спецшколі англійської розвідки. За завданням С. Бандери в ніч з 14 на 15 травня 1951 р. був разом з групою кур'єрів ЗЧ ОУН скинутий з англійського військового літака на Тернопільщині. Повинен був розшукати В. Кука і спробувати підпорядкувати його і інших повстанців керівництву ЗЧ ОУН. Через зраду Кіма Філбі 5 червня 1951 р. був захоплений чекістами. Погодився на співпрацю, брав участь в оперативній грі «Звено», яку МДБ-КДБ УРСР проводило проти англійської і італійської розвідок у 1951–1960 рр., дезінформуючи їх про реальний стан справ в Україні. 19 червня 1958 р. був помилуваний рішенням ВР СРСР. 24 грудня 1960 р. виступив з заявою в ЗМІ УРСР про засудження своєї діяльності в ОУН. Автор брошури «Чорні справи ЗЧ ОУН» (Львів, 1962). В останні роки життя цікавився археологією. Помер в с. Павлів Радохівського району Львівської області.

Матла Зиновій (26.11.1910–23.09.1993). Підпільні псевда «Дніпровий», «Святослав Вовк». Народився в с. Містки Пустомитівського р-ну Львівської обл. Надобласний провідник ОУН (1933–1934 рр.), заарештований польською поліцією восени 1934 р. за участь у вбивстві поліційного агента, засуджений судом 28 листопада 1934 р. до смертної кари, замінені на довічне ув'язнення, вийшов на волю у вересні 1939 р. Учасник II ВЗ ОУН у Кракові (1941 р.), представник Проводу ОУН при Південній похідній групі ОУН (1941 р.), крайовий провідник ОУН ПівдУЗ у Дніпропетровську (09.1941–03.1942 рр.), учасник II Конференції ОУН (04.1942 р.) та III Конференції ОУН (02.1943 р.), політичний референт і член Проводу ОУН (1942–1943 рр.), член Бюро Проводу ОУН (13.05.1943 – 07.1943 рр.). Заарештований гестапо в липні 1943 р., політв'язень німецьких тюрем і концтаборів, вийшов на волю восени 1944 р. Член проводу ЗЧ ОУН, тереновий провідник ОУН у Франції, емігрував до США (1952 р.). Член т. зв. «трійки», уповноваженої реорганізувати ЗЧ ОУН (1953–1954 рр.), член редколегії часопису «Америка» (Філадельфія), головний редактор (1971–1981 рр.). Помер в м. Філадельфія, США.

Охримович Василь Остапович (25.05.1914–18.05.1954). Підпільні псевда «Грузин», «Бард», «Пилип», «Охало» та інші. Народився в с. Дичків Тернопільської області (за іншими даними – у Львові) в родині священика. Навчався в Тернопільській гімназії, став членом ОУН. В 1935 р. був засуджений польською владою до 10 років позбавлення волі, в'язень концтабору в Березі Картузькій (1935–36 рр.). Удруге був заарештований у 1938 р., вийшов на волю з початком Другої світової війни в 1939 р. В 1940 р. закінчив юридичний факультет Берлінського університету. З початком війни між Німеччиною і СРСР очолив Тернопільський обласний провід ОУН, проголосував відновлення Української держави в Тернополі на початку липня 1941 р. Після початку німецьких арештів – у підпіллі. Учасник II і III Конференцій ОУН, підтримав рішення Р. Шухевича щодо створення УПА. З квітня до грудня 1943 р. – керівник проводу ОУН на ЗУЗ, член Проводу ОУН (з 1943 р.), член УГВР (з липня 1944 р.). Через хворобу був переведений в політичну референтуру ОУН, в 1944 р. виїхав до Польщі, потім – до Німеччини. Член ЗЧ ОУН і один з керівни-

ків ЗП УГВР. Навчався на американських курсах розвідників. 20 травня 1951 р. був закинутий в Україну з групою кур'єрів ЗП УГВР з американського літака. Мав завдання схилити керівників Проводу ОУН в Україні до визнання ЗП УГВР репрезентантом збройного руху опору в Україні перед закордонними колами. Зустрічався з Р. Кравчуком, П. Федуним, зиму 1951–52 рр. провів з В. Куком, У. Крюченко. Був заарештований чекістами 6 жовтня 1952 р. в Калуському районі Станіславської обл. З жовтня 1952 до травня 1954 рр. перебував у тюрмі МДБ–КДБ УРСР у м. Київ. Засуджений до розстрілу 28 березня 1954 р., розстріляний в м. Київ 18 травня 1954 р. Не реабілітований.

Порплиця Василь Олексійович (1922–23.07.1953). Підпільне псевдо «Байда». Народився в с. Хоростець Козівського району Тернопільської області. В ОУН з 1943 р. Забезпечував зв'язок Проводу ОУН, керівник однієї з груп зв'язківців В. Кука. У першій половині 1953 р. – зв'язковий між В. Куком і В. Галасю. У 1952–53 рр. неодноразово переховувався разом з В. Куком і У. Крюченко. Загинув у бою з чекістами біля с. Травотолоки Зборівського району Тернопільської області.

Семчишин Тиміш (1915–25.10.1946). Підпільні псевда «Річка», «Тиміш», «Мирослав Річка», «Сагайдачний», «Стогін», «Шимон Турчанович», «Шелест», «Ярема», «Білий», «Юрій Іванович» та інші. Народився в с. Кульчиці Самбірського району Львівської області. Навчався у Самбірській гімназії та Львівській політехніці, член Пласту та Юнацтва ОУН (1933 р.), член провуду студентського сектора КЕ ОУН на ЗУЗ (1937–1939 рр.), заарештований польською поліцією у березні 1939 р., вийшов на волю у вересні 1939 р. Окружний провідник ОУН Лемківщини (кін. 1939 – червень 1941 рр.), учасник II Великого Збору ОУН в Кракові (31 березня – 3 квітня 1941 р.), провідник III Південної похідної групи ОУН (літо 1941 р.), з вересня 1941 по січень 1942 рр. заступник керівника Південного КП ОУН з центром у Дніпропетровську. У січні 1942 р. заарештований гестапо в Кривому Розі, втік з тюрми у Дніпропетровську 26 жовтня 1942 р. З листопада 1942 по березень 1944 рр. обласний провідник «Трансністрії». У жовтні 1943 р. ненадовго арештований румунською сигуранцією. У 1943–1944 рр. учасник переговорів ОУН з військово-політичними колами Румунії. 9 вересня 1944 р. арештований опергрупою Управління «СМЕРШ» 2-го Українського фронту в Бухаресті. 26 квітня 1946 р. Військовим трибуналом НКВС Київської обл. засуджений до розстрілу, вирок був виконаний 25 жовтня 1946 р. в м. Київ.

Степаняк Михайло Дмитрович (24.01.1905–13.02.1967). Народився в с. Дзвиняч (тепер Богородчанський район Івано-Франківської області). Підпільні псевда «Сергій», «Лекс», «Дем'ян Дмитрів» та інші. У 1918–1926 рр. навчався в Станіславській гімназії, потім – на юридичному факультеті Львівського університету. В студентський період був членом Комуністичної партії Західної України (КПЗУ). Брав участь в організації видання листівок і газет, за що заарештований польською поліцією і відбував покарання у в'язницях (1928–1931). Магістр права (1934). У 1934–1939 рр. спочатку працював на господарстві у батьків, потім був помічником у кількох адвокатів в м. Бережани. У вересні 1939 – на поч. 1940 рр. працював в місцевих органах влади м. Бережани. Член ОУН з 1940 р., перейшов у підпілля. Автор проекту державного устрою самостійної України (1940 р.). Влітку 1941 р. – член Ради Сеньйорів та Української Національної Ради у Львові. Член Проводу ОУН (кін. 1941 – кін. 1943 рр.), крайовий провідник

ОУН на ЗУЗ (кін. 1941 – квітень або травень 1943 р.). Учасник I, II, III Конференцій ОУН (1941–43 рр.) та III НВЗ ОУН в серпні 1943 р., брав активну участь у підготовці підсумкових документів. Також брав участь у переговорах з польськими політичними партіями. Виступав за демократизацію внутрішнього життя в ОУН, зміну її програми, щоб долучити більшу кількість прихильників, організувати загальнонаціональне повстання. Через свої погляди мав суперечності з Р. Шухевичем та іншими членами Проводу ОУН; у грудні 1943 р. виведений з Проводу і відправлений на Волинь, де контактував з Р. Волошиним, В. Куком, Я. Буселом, написав кілька листівок УПА. Навесні–влітку 1944 р. разом з двома останніми став ініціатором створення НВРО, підготував проект її програми. 30 липня 1944 р. його пораненого захопили чекісти в криївці в лісі біля с. Дермань Рівненської обл. Засуджений 26 березня 1947 р. ВТ МВС Київської області до ВМП, заміненої згодом ВК ВС СРСР на 25 років ВТТ. Помилуваний і звільнений 1 квітня 1961 р., виступив із заявою про засудження своєї діяльності. Помер у с. Дзвиняч. Реабілітований 3 січня 1995 р.

При підготовці біографічних довідок використана така література:

1. Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-рі роки. – К., 2006. – 568 с.
2. Ішук О., Марчук І., Даревич Д. Життя і творчість Ніла Хасевича. – Торонто-Львів, 2011 (серія «Бібліотека», Кн. 10). – 432 с.
3. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 16. Волинь і Полісся в невідомій спадщині ОУН і УПА. 1944–1954 рр. / Упор. В. Ковальчук, В. Огороднік. – Київ-Торонто, 2011. – 1024 с.
4. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 18. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України / Упор. В. Іванченко, О. Пагіря. – Київ-Торонто, 2011. – 1160 с.
5. Манзуренко В., Ішук О. Василь Кук – Головний командир УПА. – Рівне, 2008. – 80 с.
6. Марчук І. Командир УПА-Північ Дмитро Клячківський – «Клим Савур». – Рівне, 2009. – 168 с.
7. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. Видання третє, доповнене / Відп. ред. В. Мороз. – К., «Українська видавнича спілка», 2007. – 1006 с.
8. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929–1939 роках / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, ЦДІВР. – Львів, 2010. – 368 с.
9. Романюк М. Петро Федун – «Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА (серія «Події і люди», кн. 6). – Торонто-Львів: «Літопис УПА», 2009. – 128 с.
10. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943–1949: Довідник другий. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – 295 с.
11. Содоль П. Українська Повстанча армія, 1943–1949: Довідник. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – 199 с.
12. Сусік Д. З любові до свого народу. Спогади / Упор. М. Посівнич, І. Васюта. – Львів, 2006. – 186 с.

Василь Кук.
Довоєнне фото

Уляна Крюченко – студентка
Дніпропетровського інституту

Група студентів Дніпропетровського транспортного інституту,
фото 1939 р. Перефотографоване чекістами 27.06.1949 р.
Уляна Крюченко згори праворуч

Василь Кук

Уляна Крюченко.
Фото зроблене після звільнення
з КДБ у 1960 р.

Зв'язкові Василя Кука – «Леміша».
Зліва направо: Володимир Кілярський – «Дем'ян»,
Василь Кузів – «Орач», Василь Порплиця – «Байда»,
Володимир Задвірний – «Довбуш», «Петро», Михайло Заєць – «Зенко»

В. Кук та У. Крюченко у лісі.
Початок 1950-х років

Уляна Крюченко із зв'язковими
В. Кука. Початок 1950-х років

Портрет Юрія Кука
роботи Уляни Крюченко

Рисунок
роботи Уляни Крюченко

Полковник МДБ з сином
В. Кука – Юрієм. 1949 р.

Юрій Кук з іграшкою.
Фото 1949 р., мабуть зроблене
після затримання У. Крюченко
чекістами і арешту родичів В. Кука

Син В. Кука Юрій в оточенні співробітників МДБ, хто вони – невідомо,
але жінка схожа на матір В. Кука – Параску Кук

Василь Кук, 1960 р.

Уляна Крюченко, 1971 р.

Фото Кука В. С. та його дружини Крюченко У. Н. на мосту Патона

В. Кук та У. Крюченко.
Фото після 1960 р.

У. Крюченко йде по вулиці.
Фото зроблено співробітниками
КДБ УРСР

В. Кук та У. Крюченко біля сільської хати,
можливо в музеї народного побуту Пирогово під Києвом

У. Крюченко і В. Кук, приблизно 1960 р.

Родина Куків: Василь, Уляна, Юрій

ПОКАЖЧИК

- «12511». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«155». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«1648». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«1718». *Див.* Кравчук Роман Миколайович
«1814». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«1920». *Див.* Кравчук Роман Миколайович
«22-44». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«2736». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«300», арешт. код КДБ. *Див.* Кук Василь Степанович
«33». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«39», об'єкт УМДБ 91
«449». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«5555». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«88», арешт. код КДБ. *Див.* Крюченко Уляна Никифорівна (Ничипорівна)
«88». *Див.* Кравчук Роман Миколайович
«97». *Див.* Галаса Василь Михайлович
- А**
Абвер 20, 92
Агеев В., пр. МДБ 62
«Аз». *Див.* Осадца Олексій
Азовське, море 40
Акт 30 червня 8, 20
«Америка», часопис 92
Англія 64
Андрієвський Борис, проф. 22
«Андрій», підп. 49
«Андрій», пров. *Див.* Безпалько Осип
Андрущак Іван Леонтійович 35, 36
Андрущак Ірина Олександрівна (Олексіївна) 35, 76
Андрущаків, родина 35, 36, 80
«Анна». *Див.* Дидик Галина
Аргентина 64
«Аркадій». *Див.* Дужий Петро Опанасович
«Арсен» 82, 86
Арсенич Микола 7
Афганістан 63
- Б**
Бажан Микола 52
«Байда», зв. *Див.* Порплиця Василь Олексійович
Бандера Степан 7, 8, 12, 13, 20-22, 92
Бандерівці. *Див.* ОУН(б)
«Бард». *Див.* Охримович Василь Остапович
Бегма Василь Андрійович 57, 58
Безпалько Осип («Андрій», «Задорожний», «Остап») 27, 28, 77, 79, 90
Бей Василь Іванович («Улас», «Улас Василенко», «Бескид», «Вадим», «Молдаванин», «Г. Гулий») 41, 43, 45, 46, 48, 84, 85, 90
«Бей», чл. УГВР, графік. *Див.* Хасевич Ніл Белецький М. 23
Бережани, м. Тернопільської обл. 41, 42, 93
Бережанський, ліс 36, 85
Бережанський, пов. Тернопіл. в-ва 90
Бережанський, р-н Тернопільської обл 32, 33, 36, 41
Бережанщина 32, 41, 42, 45, 83, 84
Береза-Картузька, пол. концтабір 92
Беримівці, с. Зборівського р-ну Тернопільської обл. 92
Берія Лаврентій Павлович 56
«Бескид». *Див.* Бей Василь Іванович
Белінський Віссаріон Григорович 52
Биструхін Геннадій Степанович 14, 47, 49, 51, 55, 57, 61, 62, 64, 65, 69, 70, 72, 94
Бі-Бі-Сі (ВВС), радіовисильня 9
Біла, з вул. Замкової 34
«Білий», рай. пров. *Див.* Денег Микола Михайлович
«Білий». *Див.* Семчишин Тиміш
Білик І. («Костя») 22, 81
Білогірський, р-н Хмельницької обл. 56
Білокриниця, с. Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. 90
Білорусія 13
Більшовики 19, 37-39, 43, 68
«Біс». *Див.* Галаса Василь Михайлович
Бобошко Григорій Архипович 75
Бобринець, м. Кіровоградської обл. 24
Богданов, май. МДБ 54
Богородчанський, р-н Івано-Франківської обл. 93
«Богун», ВО, гр. УПА. *Див.* УПА, ВО «Богун»
Божиків, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. 32, 33, 79
Бойко В. 8
Бондарук Леся 15

«Борис» 87
Бубличиха, з с. Божикова 32, 79
«Буйний». *Див.* Кучерук Г.
Бурдін Л. С., полк. КДБ 65
«Бурлан», край. реф. проп.
Див. Прокопишин Іван
Бусел Яків Григорович («Дніпровий»,
«Галина») 11, 31, 77, 94
Бусли, брати 12
Бухало Архип 29, 30
Бухало Теодора Трифонівна («Дора») 29, 30, 79, 87
Бухарест, м. (Румунія) 93
Бюро Проводу ОУН. *Див.* ОУН, БП

В

«Вадим». *Див.* Бей Василь Іванович
«Василенко Улас». *Див.* Бей Василь Іванович
«Василь». *Див.* Демчук Іван Ілліч
Васильків, м. Київської обл. 91
Васюта Іван 94
Великоглибочецький, р-н (тепер у скл. Зборівського і Тернопільського) Тернопіл. обл. 46, 90
«Верес». *Див.* Дудар Ярослав
«Верещак». *Див.* Логуш Катерина
«Верещака», к-р. *Див.* Воробець Федір Васильович
Веденєєв Дмитро Валерійович 14, 19, 44, 47, 49, 51, 55, 57, 61, 62, 64, 65, 69, 70, 72, 73, 94
«Визвольна боротьба», підп. в-ня 23
Винниченко Володимир Кирилович 67
«Вишневий», зв. 49, 84
Вишнів, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. 50, 91
«Вільна Україна», окуп. газета 21, 23
«Вільшинська». *Див.* Ребет Дарія Омелянівна
Вінницька, обл. 48, 90
Вінниця, м. 29, 45, 90
Вінниччина 45, 90
«Вісті з України», рад. газета 70
«Вісті» («Вісті Дніпропетровська»), підп. в-ня 23
Власенко Світлана 11
Вовк Олександр 10, 11, 30
«Вовк Святослав». *Див.* Матла Зиновій

Волинь 10-12, 15, 23, 27-30, 37-39, 47, 49, 57, 77, 79, 82-84, 87, 88, 91, 94
Волошин Ростислав Павлович («Горбенко»), («Павленко») 7, 29, 30, 77, 82, 94
Волуйки, с. Буського р-ну Львівської обл. 31
Волуйки, хут. Олеського р-ну.
Див. Волуйки, с. Буського р-ну Львівської обл.
Воробець Федір Васильович («Верещака», «Олекса») 11
Врангель, рос. ген. 19
Всеукраїнське Братство ОУН–УПА 8
«Вуйко» 39
ВУЧК 17
«В'юн». *Див.* Галаса Василь Михайлович
В'ятрович Володимир 8, 9, 14, 46, 57, 72, 73

Г

Гадада. *Див.* Гайдар Василь
«Гай Марта». *Див.* Голяяд Галина
Гайдар Василь («Олесь», «Юрко») 27, 81, 84, 85
Галаса Василь Михайлович («Орлан», «О. Левенко», «Д. Стрибун», «Зенон Савченко», «В'юн», «Зенон», «Назар», «В. Назаревич», «Орест», «Щербаченко», «Біс», «ММП», «ПСЛ», «Рак», «Ятер», «Я», «Орест», «Онуфрій», «К», «Кирило», «Мосейчук», «22-44», «33», «97», «155», «449», «1648», «1814», «2736», «55555», «12511») 10, 11, 16, 17, 38, 43-45, 47-49, 55-62, 78, 84, 90, 93
Галаса Зенон Васильович 90
Галаса Петро Васильович 90
«Галина», підп. 29
«Галина». *Див.* Бусел Яків Григорович
Галичина 22, 29, 37, 47, 82, 83
Ганзенко Галина Данилівна 74
Гаркуша Олексій Наумович 18, 74
Гейко Ірина Антонівна («Леся») 29, 76
Гітлер Адольф 14, 20
Гнап, слід. КДБ 16
Гогун Олександр 14
«Голодний», зв. 81
Голяяд Галина («Марта Гай») 12
Гомзяк Ігор 8

Горбенко А. 23
«Горбенко». *Див.* Волошин Ростислав
Павлович
Гордієнко, зв. 28
Горішняк В. 9
«Горновий». *Див.* Дяків Осип
Горький Максим 52
ГОСП ОУН. *Див.* ОУН, ГОСП
ГПУ 17
«Граб» 22, 81, 86
Греція 40
Гриньох Іван, о. 13
Грицай Дмитро («Перебийніс») 31
«Гриць». *Див.* Демчук Іван Ілліч
«Грім». *Див.* Твердохліб Микола
Громов, кап. МДБ 54
Грубешівський, пов. (Польща) 35
«Грубий», б-к 41
«Грузин». *Див.* Охримович Василь
Остапович
Грушевський Михайло Сергійович
67, 68
«Гулий Г.». *Див.* Бей Василь Іванович
Гунчак Тарас, проф. 22
Гурбенський, бій 30, 31
Гурбенський, ліс 30
Гурби, с. (тепер не існує) Здолбунів-
ського р-ну Рівненської обл. 30
Гюго Віктор 52

Г

Гестапо 20, 23, 90, 92, 93

Д

«Дажбог», прогр. ОУН 43
Даниленко В. 18
«Данило», рай. пров. 50, 63
Данілов, прац. МВС 59
Даревич Дарія, проф. 12, 94
Дарниця, р-н Києва 71
Дашкевич Ярослав, проф. 8
Дворнік П. 23
Демський Олексій Михайлович
(«Шувар», «Довбак») 49, 51, 63,
88, 89, 91
Демчук Іван Ілліч («Василь», «Гриць»,
«Старий») 26, 53, 57, 63, 73, 74,
82, 86-88
«Дем'ян», зв. *Див.* Кілярський
Володимир

Денега Микола Михайлович («Білий») 51
Денікін Антон, рос. ген. 19
Держко С. 21
Дермань Перша, с. Здолбунівського
р-ну Рівненської обл. 30
Дермань, с. Здолбунівського р-ну
Рівненської обл. 15, 28-30, 32,
77, 79, 87, 94
Дзвиняч, с. Богородчанського р-ну
Івано-Франківської обл. 93, 94
«Дзвін», підп. газета 21
Дзьобак В. 15, 32
Дзюбан О. 8
«Див». *Див.* Матвійко Мирон Васильович
Дидик Галина («Анна») 55
Дичків, с. Тернопільського р-ну
Тернопільської обл. 92
Діївка, с. (тепер у скл. м.
Дніпропетровськ) 23
Діївка-2, с. (тепер у скл. м.
Дніпропетровськ) 23
«Дмитрів Дем'ян». *Див.* Степаняк
Михайло Дмитрович
Дніпро, р. 86
«Дніпровий». *Див.* Бусел Яків
Григорович
«Дніпровий». *Див.* Матла Зиновій
«Дніпровська Уляна». *Див.* Крюченко
Уляна Никифорівна (Ничипорівна)
Дніпродзержинськ, м.
Дніпропетровської обл. 21, 24, 81
Дніпропетровськ, м. 14, 19-23, 25-
28, 34, 37, 73, 74, 76, 77, 79, 81,
82, 86, 91-93
«Дніпропетровська газета», окуп.
газета 23
Дніпропетровська обласна управа
21, 23
Дніпропетровська, обл. 7, 18, 19, 21,
24, 26, 55, 74, 75, 79
Дніпропетровський генеральний
комісаріат 23
Дніпропетровський, р-н
Дніпропетровської обл. 18
Дніпропетровщина 12, 14, 15, 18, 19,
23, 24, 28, 32, 63, 70, 76, 77
«До волі», підп. в-ня 45
Добровольча армія 19
Доброгорська Марія Савеліївна 75
Доброгорський Василь Савелійович 75

«Довбак». *Див.* Демський Олексій Михайлович
«Довбуш», зв. *Див.* Задвірний Володимир
Довгань Андрій Ілліч 36, 76
Донбас 29, 87
Донецьк, м. 40, 66
Донеччина 21
Донцов Дмитро 67
«Дора». *Див.* Бухало Теодора Трифонівна
Достоевський Федір Михайлович 52
Дрогобич, м. Львівської обл. 13, 30
Дрогобиччина 66
Дроздов В., ген.-май. МДБ 38, 53
«Дуб», зв. 81, 84
«Дубовий». *Див.* Литвинчук Іван
«Дубок», б-к 50
Дудар Ярослав («Верес») 82
Дудко Лідія Григорівна 75
Дужий Петро Опанасович («Аркадій»,
«Арсен Панасенко») 7, 11, 16, 17,
22, 71, 91
«Дунай», зв. *Див.* Тихоліс П.
Дяків Осип («Горновий») 7, 12, 43, 85

Е

Емгебісти. *Див.* МДБ
Енгельс, Фрідріх 68
«Еней», к-р. *Див.* Олійник Петро
Естонія 13

Є

«Євген». *Див.* Логуш Омелян

Ж

«Жар». *Див.* Матвієйко Мирон Васильович
Жарків, с. Бродівського р-ну
Львівської обл. 36
Жданов, м. Сталінської обл.
Див. Маріуполь, м. Донецької обл.
Жив'юк А. 15, 30, 31
Жидачівський, р-н Львівської обл. 91
Житомирщина 85
Жуков, ген.-лейт. МВС 58

З

«За соборну Україну», підп. газета 24
Загоруйко Максим Григорович 36, 75
«Заграва», ВО УПА. *Див.* УПА, ВО
«Заграва»

Задвірний Володимир («Довбуш») 52, 61, 62, 96
«Задорожний». *Див.* Безпалько Осип
Заєць Михайло («Зенко») 52, 96
Закарпаття 91
Закерзоння 35, 39, 48
Заложцівський, р-н (тепер в скл. Збо-
рівського) Тернопільської обл. 35
«Западня», агент.-пош. спр. МДБ 55
Запоріжжя, м. 15, 66
Зарицька Катерина Миронівна
(«Монета») 12
Зарічне, с. (тепер в скл. с. Іванчани)
Збаразького р-ну Тернопіл. обл. 44
Захід 24, 47, 70, 77, 82
Західна Україна (Західні області
України). *Див.* Україна, Західна
Західняки. *Див.* Українці, західні
Зборівський, р-н Тернопільської обл.
52, 93
«Звено», опер. гра МДБ 92
Звіринецьке, кладовище (Київ) 80
Здолбунівський, р-н Рівненс. обл. 28
«Зенко». *Див.* Заєць Михайло
«Зенон». *Див.* Галаса Василь Михайлович
Знаменівка, с. Новомосковського р-ну
Дніпропетровської обл. 26, 82
Золочів, м. Львівської обл. 35, 88
Золочівський, р-н Львівської обл. 35,
47, 53, 73, 77, 80
Золочівщина 12, 34, 35, 37, 57, 83,
84, 90
ЗП УГВР. *Див.* УГВР, ЗП
Зубатенко М., нач. упр. КДБ 64, 66-69
ЗУЗ. *Див.* Україна, Західна
ЗЧ ОУН. *Див.* ОУН, ЗЧ

І

«Іванів». *Див.* Логуш Омелян
Івано-Франківськ, м. 8
Івано-Франківська, обл. 37, 46, 50,
51, 64, 91, 93
Іванченко Володимир 8, 12, 94
«Ігор» 82
«Ігор», підп. 24-26
«Ігор», пров. 66
«Ідея і Чин», підп. в-ня 10, 91
«Ілько», б-к 49
Ільницький Василь 46
Ільпінь, с. Здолбунівського р-ну
Рівненської обл. 28, 79

Іркутська, обл. (Росія) 76

Ірландія 86

Італія 64

Ішук Олександр Степанович 8, 11,
12, 14, 17, 18, 32, 33, 41, 42, 46,
47, 49, 50, 52, 53, 62, 63, 94

К

«К». *Див.* Галаса Василь Михайлович
Кавказ, г. 72

Кадебісти. *Див.* КДБ

Калуський, р-н Івано-Франк. обл. 46, 93

Камінський Анатоль, проф. 43

Кам'янець-Подільська, обл.

Див. Хмельницька, обл.

Кам'янець-Подільщина 85

Кам'янка-Бузька, м. Львівської обл. 91

Кам'янська (Дніпродзержинська)
округа ОУН. *Див.* ОУН, Кам'янський
(Дніпродзержинський) ОП

«Кам'янські вісті», підп. газета 21

Канада 64

«Карбович З.». *Див.* Стецько Ярослав
Семенович

Карів, с. Сокальського р-ну Львівської
обл. 91

Кармелюк Михайлина Михайлівна
34, 55, 75, 80

Кармелюк Текля 75

Карпати, г. 46, 50

Карпець Ніна Василівна 74

Кашченко Адріан 86

КДБ (КГБ) 7, 11, 13, 14, 16-18, 29, 37,
40, 41, 52-55, 57, 59, 61-73, 76,
78, 80, 91-93, 96

Кентій Анатолій Вікторович 14

Київ, м. 8, 11, 12, 53, 57-59, 62, 71,
72, 78, 80, 91, 93, 94, 100

Київська Русь 68

Київська, обл. 45, 76, 90, 93, 94

Київщина 66

«Кирило». *Див.* Галаса Василь
Михайлович

Кирилюк, пр. МДБ 62

Кириченко Олексій Іларіонович 57,
60, 69

Киричук Ю. 13

Кілярський Володимир («Дем'ян») 96

Кіровоград, м. 24

Кіровоградська, обл. 29, 45

Кіровоградщина 21, 29

Клименко Г., заст. нач. УКДБ 55, 62
Клячківський Дмитро («Клим Савур»)
23, 31, 94

Ковалик Стефанія Юліївна 35, 36, 76

Ковальчук Володимир 8, 10-12, 15,
23, 94

Ковальчук М., мін. МДБ 53, 55

Ковбасник Марія 55

Кожан Федір 20

Козак Микола («Смок») 39, 82

Козівський, р-н Тернопіл. обл. 52, 93

Кокін Сергій Анатолійович 10, 11, 14, 18

Конференція поневолених народів
Сходу Європи та Азії 82

Конюхи, с. Козівського р-ну

Тернопільської обл. 41, 52

Корея 47

Коротченко Дем'ян Сергійович 60

Корсунь Марко 86

Косик Володимир, проф. 22

«Костя». *Див.* Білик І.

Кох Еріх, нім. рейхскомісар 20

КПЗУ 93

Кравчук Роман Миколайович («Петро»,
«Максим», «Семен», «Степовий»,
«1718», «1920», «88») 24, 31, 39, 42,
43, 46, 47, 50, 83-85, 87, 90, 91, 93

Кравчуків, родина 39

Край. *Див.* Україна

Краків, м. (Польща) 20, 88, 92, 93

Красне, смт. Буського р-ну 35, 87

Краснянський, р-н (тепер в скл.
Буського) Львівської обл. 55

Кременеччина 47

Кривий Ріг, м. Дніпропетровської обл.

21, 22, 27-29, 77, 79, 81, 87, 93

Криворізька округа ОУН. *Див.* ОУН,
Криворізький ОП

Кривошапка М. 21

Кривошапка Людмила Михайлівна 74

Кривошапка-Лучко Софія Кузьмівна 74

Крим, п/о. 18, 72

«Кропива», підп. 82

Кругів, с. Золочівського р-ну Львівської
обл. 47, 53, 57, 61, 73, 80

Крюченків, родина 19

Крюченко Любов Никифорівна

(Ничипорівна) 18, 26, 34, 55, 73,
74, 86

Крюченко Уляна Никифорівна
(Ничипорівна) («Оксана», Софія,

Юля, Левець Катерина, Макарин [Макарик] Євгенія, «Дніпровська Уляна») 7-19, 24-37, 39-56, 58, 59, 61-71, 73, 74, 76-79, 81, 86, 93, 95-101
Крюченко Феодосій Михайлович 75
Куделя Д. 28
Кузів Василь («Орач») 52, 96
Кук Василь Степанович («Ле», «Леміш», «Юрко», «Іван», «Медвідь», «Коваль В. ») 7-19, 22, 23, 25-33, 35-40, 42-64, 68-74, 76-101
Кук Єва Степанівна 33, 34, 80, 87, 88
Кук Іван Степанович 40, 88
Кук Параска 33, 35, 40, 98
Кук Степан 40, 87
Кук Филімон Степанович 40, 88
Кук Юрій Васильович 8, 12, 34, 36, 37, 39-41, 71-73, 77, 78, 80, 97, 98, 101
Куків, родина 36, 72, 101
Кулик Микола 8
Куліш Пантелеймон Олександрович 68
Кульчиці, с. Самбірського р-ну Львівської обл. 93
Курники Іванчанські, с. Збарзького пов. *Див.* Зарічне, с. (тепер в скл. с. Іванчани) Збарзького р-ну Тернопільської обл.
Кучерук Г. («Буйний») 30

Л

Ламмерс, нім. мін. 20
Латвія 13
Лебедь Микола («Максим Рубан») 13, 26, 64, 69
«Левенко О.». *Див.* Галаса Василь Михайлович
Левець Катерина. *Див.* Крюченко Уляна Никифорівна (Ничипорівна)
Левицький Михайло 20
«Лекс». *Див.* Степаняк Михайло Дмитрович
Лемик Микола 24
Лемківщина 93
«Лемко», обл. пров. *Див.* Федорук Юрій-Костянтин
Ленін Володимир Ілліч 66, 68
Ленінград, м. (тепер м. Санкт-Петербург, Росія) 72
Ленкавський Степан 13

Лепесівка, с. Білогірського р-ну Хмельницької обл. 56
«Лесь», б-к 50
«Лесья», підп. *Див.* Гейко Ірина Антонівна
«Липа», к-р б-ки 41, 42
Ліпівка, с. Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. 91
Литва 13, 73
Литвинів, с. Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. 90
Литвинчук Іван («Дубовий») 11, 84
«Ліда», підп. 29
Лісники, с. Бережанського р-ну Тернопільської обл. 41, 42, 84
Логуш Катерина (Мешко, «Верещак») 22, 25, 39, 81, 86
Логуш Омелян («Євген», «Іванів», «Степанів») 22, 23, 26, 30, 81, 82, 86, 91
Лозицький Володимир Сергійович 11
Лозицький Іван 20
Лондон, м. (Великобританія) 43
Лошицький О. 18
Лукавець, с. Бродівського р-ну Львівської обл. 36
Лунев К., заст. мін. МВС 59
Луцький Олександр 11, 17, 53
Лучко Софія. *Див.* Кривошапко-Лучко Софія Кузьмівна
Львів, м. 8-10, 12, 14-16, 20, 22, 24, 28, 33, 34, 39, 46, 62, 77, 80, 83, 91-94
Львівська, обл. 31, 35, 43, 47, 53-55, 60, 73, 77, 80, 91-93
Львівщина 87

М

Мадяри 82
Маївський Дмитро («Тарас») 26, 91
Майдан, с. Дубенського р-ну Рівненської обл. 30
Майструк, заст. нач. УМВС 59
Макарин (Макарик) Євгенія. *Див.* Крюченко Уляна Никифорівна (Ничипорівна)
«Максим». *Див.* Кравчук Роман Миколайович
Маленков Георгій Максиміліанович 59, 60
Манзуренко Віталій 8, 14, 32, 33, 62, 63, 94
Манько Валентин Григорович 74

Маріуполь, м. Донецької обл. 22, 40, 71
«Марічка». *Див.* Савчин Марія
«Маруся», друк. 82
Марчук Ігор Володимирович 10, 12,
15, 30, 31, 94
Матвійко Мирон Васильович («Див»,
«Жар», «Рамзес», «Усмій») 44, 92
Матла Зиновій («Дніпровий»,
«Святослав Вовк») 20, 22, 24, 26, 92
Махно Нестор 19
МВС (МВД) 11, 18, 50, 51, 53, 54, 56-
58, 60, 61, 73, 76, 94
МДБ (МГБ) 11, 16, 18, 32, 34, 36-41,
44-46, 49, 53-57, 61, 73-76, 80, 83,
89, 92, 93, 98
Мелітополь, м. Запорізької обл. 22
Мельниківці. *Див.* ОУН(м)
Мешик Павло, мін. МВС 53, 56
Мешко Катерина. *Див.* Логуш Катерина
Мешко Оксана 72
«Микола», б-к 49
Миколаївщина 21
Мирон Дмитро («Орлик») 24
Мірчук Петро 13, 94
Містки, с. Пустомитівського р-ну
Львівської обл. 92
«ММП». *Див.* Галаса Василь Михайлович
Мокренко В. 22
«Молдаванин». *Див.* Бей Василь Іванович
«Молода Україна», підп. в-ня 23
«Монета». *Див.* Зарицька Катерина
Миронівна
Мороз Володимир 8, 12, 13, 94
Мороз М., заст. гол. КДБ 66, 67
«Мосейчук». *Див.* Галаса Василь
Михайлович
Москва, м. (Росія) 48, 56, 57, 59, 65,
66, 68, 69, 72
«Москва», ПЗК 84
Москвичі 69
Мудра Надія 15
Мужилівський, ліс 34
Муратов О. 9
«Муха» 87
Мухіна Любов Трохимівна 74
Мюнхен, м. (Німеччина) 13, 24

Н

Наддніпрянина 14, 15, 22, 23, 28,
31, 43, 77, 90
«Назар», б-к 50

«Назар», зв. *Див.* Фенін Михайло
«Назар». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«Назаревич В.». *Див.* Галаса Василь
Михайлович
Назаренко І. 60
«Наталка», підп. 30
НВРО 31, 53, 94
Нивки, р-н Києва 69
Нижньодніпровськ, залізнична
станція 21, 23, 25
Нище, с. Зборівського р-ну
Тернопільської обл. 35
Нікітченко Віталій Федотович 60, 69,
70, 80
Ніколаєва Наталія 32, 33, 41, 42, 50, 52
Нікополь, м. Дніпропетровської обл. 21
Нікопольська округа ОУН. *Див.* ОУН,
Нікопольський ОП
Німецька, поліція 20, 21
Німеччина 9, 19, 20, 22, 76, 92
Німці 19-28, 53, 77, 79, 82, 87
НКВС (НКВД) 11, 17, 18, 24, 29, 30,
53, 74, 83, 90, 93
НКДБ 17, 18, 29, 33, 53, 54
Новомосковськ, м. Дніпро-
петровської обл. 25, 26, 79, 86
Новомосковська округа ОУН.
Див. ОУН, Новомосковський ОП
Новомосковський, р-н
Дніпропетровської обл. 26, 82
Новомосковщина 86
Новоукраїнка, м. Кіровоград. обл. 24
Ноевий Ю. 9
НТШ 22
Нью-Йорк, м. (США) 15, 22, 43, 94
Нюшка, з Рогатинщини 50
«Нюшка», підп. 24

О

Огороднік Валерій 8, 11, 94
Одещина 21
«Оксана». *Див.* Фоя Людмила Адамівна
«Олег», прог. ОУН 43
«Олекса», к-р. *Див.* Воробець Федір
Васильович
Олексів М., проф. 22
Оленівка, с. Солонянського р-ну
Дніпропетровської обл. 18, 24, 79
«Олесь», окр. пров. *Див.* Гайдар Василь
Олеський, р-н (тепер в скл. Буського)
Львівської обл. 31

Олійник Петро («Еней») 31
Олійниченко Панас, проф. 21
Онишко Леся 12
«Онуфрій». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«Орач», зв. *Див.* Кузів Василь
Організація. *Див.* ОУН
«Орел», зв. 81
«Орест» 42, 84
«Орест», б-к 50
«Орест», підп. 41
«Орест». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«Орлан». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«Орлик» («Харків»), прогр. ОУН 43
«Орлик». *Див.* Мирон Дмитро
Осадца Олексій («Аз») 55
Осадченко Віктор Іванович 75
«Остап». *Див.* Безпалько Осип
Островський, ред. 23
ОСУЗ 45
ОУН 7-11, 13-15, 17-24, 27-38, 40, 42, 43, 45, 46, 49-54, 56, 57, 60, 62, 64, 67, 70, 73-77, 79, 81-85, 88, 90-94
ОУН(б) 7, 10, 12, 14, 15, 19, 21, 22, 24, 32, 47
ОУН(м) 7, 19, 24
ОУН, Бережанський ОП 32, 33, 90
ОУН, БП 26, 92
ОУН, Букачівський РП 50, 63
ОУН, Бурштинський РП 51
ОУН, ГОСП 12, 23, 85
ОУН, Дніпропетровська ланка 75
ОУН, Дніпропетровський ОП 26
ОУН, Закерзонський КП 90
ОУН, Золочівська ОЕ 91
ОУН, ЗЧ 44, 48, 62, 70, 78, 92
ОУН, I-а Конференція 94
ОУН, II-а Конференція 92, 94
ОУН, II-ий ВЗ 92, 93
ОУН, III-ій НВЗ 26, 48, 83, 94
ОУН, III-я Південна ПГ 93
ОУН, III-я Конференція 92, 94
ОУН, Кам'янський (Дніпродзержинський) ОП 21
ОУН, Карпатський КП 46, 50
ОУН, КЕ на ЗУЗ 93
ОУН, Криворізька ланка 74
ОУН, Криворізький ОП 21, 27
ОУН, Львівський КП 85
ОУН, Нікопольський ОП 21
ОУН, Новомосковський ОП 21

ОУН, Новомосковський РП 77
ОУН, ПГ 13, 19, 20, 21, 24
ОУН, Перемиський обл. пров. 90
ОУН, Південна ПГ 92
ОУН, Південний КП 15, 18, 21-23, 27, 53, 93
ОУН, Північна ПГ 91
ОУН, Подільський КП 41, 45, 84, 90
ОУН, Провід 7, 10-12, 14, 15, 17, 21, 24, 26, 30, 31, 37, 43, 44, 47, 49, 50, 53-56, 63, 71, 81, 83, 90-93
ОУН, Рогатинський НП 49, 63, 91
ОУН, Рогатинський ОП 91
ОУН, Рогатинський пов. провід 91
ОУН, СБ 7, 27, 33, 38, 62, 83, 92
ОУН, Синельниківський ОП 21
ОУН, Тернопільський обл. провід 92
ОУН, Тернопільський ОП 84
ОУН, Тернопільський пов. провід 90
ОУН, Томашівський пов. провід 91
ОУН, Чортківський ОП 90
ОУН, Юнацтво 26, 32, 77, 79, 90, 93
«Ох», куш. 42
«Охало». *Див.* Охримович Василь Остапович
Охримович Василь Остапович («Грузин», «Бард», «Пилип», «Охало») 17, 43, 44, 46, 47, 49-51, 55, 56, 84, 85, 89, 92

П
Павленко Ірина 11
Павленко Ф. 9
Павленко, кап. ҚДБ 69
«Павленко», к-т заплілля. *Див.* Волошин Ростислав Павлович
Павлів, с. Радехівського р-ну Львівської обл. 92
Павлович І. 22
Пагіря Олександр 8, 12, 15, 94
«Панасенко Арсен». *Див.* Дужий Петро Опанасович
Париж, м. (Франція) 22
Пастернак О. 15
Патриляк Іван 14, 20, 23, 43
«Перебийніс». *Див.* Грицай Дмитро
«Петро», б-к 51
«Петро», зв. 96
«Петро». *Див.* Кравчук Роман Миколайович

ПЗУЗ 10, 30, 31, 47, 49, 56, 90
«Пилип». *Див.* Охримович Василь
Остапович
Пирогово, село-музей (Київ) 100
Південна Україна (ПівДУЗ). *Див.*
Україна, Південна
«Півторак Кость», реф. СБ 27
Підгаецький, р-н Тернопіл. обл. 32, 90
Підгаецькі, ліси 34
Підгаєщина 83
Підгайці, м. Тернопільської обл. 34,
35, 40, 77, 80
Підгір'я, с. Золочівського р-ну
Львівської обл. 35, 36
Підгородний Микола Вікторович 60
Підгородне, с. Золочівського р-ну
Львівської обл. 35
Підкамінь, с. Рогатинського р-ну
Івано-Франківської обл. 51
Підпілля, с. Новомосковського р-ну
Дніпропетровської обл. 26
Піщанка, с. Новомосковського р-ну
Дніпропетровської обл. 26
«Пласт», скаут. орг. 9, 93
Пліхів, с. Бережанського р-ну
Тернопільської обл. 49, 52, 53
Плугів, с. Золочівського р-ну
Львівської обл. 35
Погрібний, слідч. КДБ 16
Поділля 10
«Поділля», КП ОУН. *Див.* ОУН,
Подільський КП
«Подільський інформатор», підп. в-ня 45
«Поет», підп. 82
Позичанюк Йосип («Шаблюк») 30, 82
Поклад Н. 15
Полісся 10, 11, 12, 37-39, 94
«Полтава П.». *Див.* Федун Петро
Польська, поліція 90-93
Польща 9, 33, 35, 88, 92
Поляки 34, 41
Поляна Катерина («Тютя», «Цеця») 32, 34
Поморяни, смт. Золочівського р-ну
Львівської обл. 52
Поморянський, р-н (тепер у скл.
Золочівського) Львівської обл. 35
Поперека Михайло Степанович 58, 59
Попільна, хут. с. Тростянець Золо-
чівського р-ну Львівської обл. 35
Порплиця Василь Олексійович
(«Байда») 41, 49, 52, 84, 87, 93, 96

Посівнич Микола Романович 8, 12, 94
Потічний Петро Й., проф. 8
Поточани, с. Бережанського р-ну
Тернопільської обл. 36
Приймас М. («Чумак») 57
Прокоп Мирослав 43
Прокопишин Іван («Бурлан») 41, 42,
84, 85
«Промінь», підп. газета 21
«Просвіта», т-во 21
«ПСЛ». *Див.* Галаса Василь Михайлович
ПСУЗ 26, 91
Птічкін Борис, сл. КДБ 66
Пустомитівський, р-н Львівської обл. 92

Р

Рава-Руська, м. Жовківського р-ну
Львівської обл. 91
Рада Сеньйорів 93
Радянські війська. *Див.* Червона армія
«Рак». *Див.* Галаса Василь Михайлович
«Рамзес». *Див.* Матвієйко Мирон
Васильович
Ребет Дарія Омелянівна (Цісік,
«Вільшинська») 13
«Революціонер-пропагандист», підп.
в-ня 45
Регей Василь 21
Римар М. 40, 71-73
«Ришард». *Див.* Сусік Дмитро
Рівне, м. 14, 15, 21, 30, 31, 94
Рівненська, обл. 28, 94
Рівненщина 53, 77
«Річка Мирослав» («Річка»
Див. Семчишин Тиміш
Рогатин, м. Івано-Франківської обл. 39
Рогатинський, р-н Івано-Франківської
обл. 37, 49-51, 64, 91
Рогатинщина 50, 51, 91
Романюк Михайло Васильович 12, 94
Росіл Осип 20
Росія 19, 68, 76
«Рубан Максим». *Див.* Лебедь Микола
Руденко М., нач. УМВС 57-61
Руденко Роман Андрійович 65
«Рудий», к-р. *Див.* Стельмащук Юрій
Румунія 93
Русначенко Анатолій Миколайович,
проф. 13, 20-25, 27, 43, 46
Рябишенко А., проф. 22

С

«Савур Клим». *Див.* Клячківський Дмитро
«Савченко Зенон». *Див.* Галаса
Василь Михайлович
Савченко Сергій Романович 53
Савчин Марія («Марічка») 10, 16, 38,
56, 58, 90
Савчин Микола 59
«Сагайдачний». *Див.* Семчишин Тиміш
Самбірський, р-н Львівської обл. 93
Санніков Георгій Захарович 16, 56,
62, 65-72
Сараєв Роман Миколайович 59, 60
СБ ОУН. *Див.* ОУН, СБ
Сватко Ярослав 9
Свердлов П., кап. ҚДБ 55, 59
Свистун Микола («Ясен») 82, 87
Свірська Галина 29
СД (Німецька поліція безпеки) 20, 21
«Семен». *Див.* Кравчук Роман
Миколайович
Семчишин Тиміш («Річка», «Тиміш»,
«Мирослав Річка», «Сагайдачний»,
«Стогін», «Шимон Турчанович»,
«Шелест», «Ярема», «Білий»,
«Юрій Іванович») 20, 22, 93
«Сергій». *Див.* Степаняк Михайло
Дмитрович
Сергійчук Володимир Іванович, проф.
13, 26
Серов Іван Олександрович 59, 64, 69
Сибір 40
Сигуранца 93
Синельниківська округа ОУН. *Див.*
ОУН, Синельниківський ОП
Синельниківський, р-н
Дніпропетровської обл. 22
Сірко Іван Дем'янович 33, 34
Сірко Марія Іванівна 33, 75
«Сірко», б-к 50
Скасків Галина Григорівна («Уляна») 32, 33, 55, 75
Скасків Онуфрій 32, 79
«Сколовський», підп. 24
Скоропадський Павло, гетьм. 19
Слободянюк М. А. 15, 24
Слов'яни 20
СМЕРШ 93
«Смок». *Див.* Козак Микола
Содоль Петро 15, 94
«Соловей», б-к 50

Солонянський, р-н Дніпропетровської
обл. 18, 79
Софія. *Див.* Крюченко Уляна
Никифорівна (Ничипорівна)
СРСР (СССР) 8, 9, 11, 13, 19, 40, 43,
46, 47, 54, 56-59, 63-65, 68-72, 75,
76, 80, 82, 91, 92, 94
Сталін Йосип Віссаріонович 14, 56, 76
Сталіно, м. *Див.* Донецьк, м.
Станіславська, обл. *Див.* Івано-
Франківська, обл.
«Старий». *Див.* Демчук Іван Ілліч
Старух Ярослав («Стяг») 7, 8, 90
Стасюк Олександра 15, 23, 24
Стельмащук Юрій («Рудий») 11, 17, 53
«Степанів». *Див.* Логуш Омелян
Степаняк Михайло Дмитрович («Сергій»,
«Лекс», «Дем'ян Дмитрів») 11, 17,
26, 29, 31, 53, 71, 77, 82, 93
«Степовий» («Степовик»).
Див. Кравчук Роман Миколайович
«Степового», ПГ ОУН 24, 25
Стецько Ярослав Семенович
(«З. Карбович») 13, 20
«Стогін». *Див.* Семчишин Тиміш
Стратин, с. Рогатинського р-ну Івано-
Франківської обл. 50
«Стрибун Д.». *Див.* Галаса Василь
Михайлович
Строкач Тимофій Амвросійович 53,
56, 58-61
Стус Василь Семенович 72
«Стяг». *Див.* Старух Ярослав
СУЗ. *Див.* Україна, Східна
Сурсько-Литовське, с.
Дніпропетровського р-ну
Дніпропетровської обл. 18, 74
Сусік Дмитро («Ришард») 94
Сут В. 18
Схід 19, 28, 32, 38, 39, 43, 77, 82, 83, 85
Східна Україна (східні області
України). *Див.* Україна, Східна
Східняки. *Див.* Українці, східні
США 64, 92
Сянкі, м. (Польща) 20

Т

«Тарас», б-к 34-36, 41, 49
«Тарас», чл. БП ОУН. *Див.* Маївський
Дмитро
Тарасов Степан Никонович 60

Вердохліб Микола («Грім») 46
Тернопіль, м. 92
Тернопільська, обл. 32, 34-36, 41-44,
52, 54, 77, 79, 80, 90, 92, 93
Тернопільщина 32, 34, 45, 46, 48, 77,
79, 84, 85, 90, 92
Тершаковець Зиновій («Федір») 12
Тиктор Іван 69
«Тиміш». *Див.* Семчишин Тиміш
Тихоліс П. («Дунай») 37
Тищенко О. 30
Ткачук Василь 53
Ткачук Костянтин 53
Ткачук Марія 52, 53
Ткачук Текля 53
Ткачук, з с. Пліхів 49
Товстогуб Сергій Федорович 74
Толстой Лев Миколайович 52
Торонто, м. (Канада) 10-12, 16, 43, 46, 94
Травотолоки, с. Зборівського р-ну
Тернопільської обл. 52, 93
Трансністрія 93
Третій Надзвичайний Великий Збір
ОУН. *Див.* ОУН, III-ій НВЗ
Тригузне, с. Солонянського р-ну
Дніпропетровської обл. 24
Тростянець, с. Золочівського р-ну
Львівської обл. 35, 36, 80
Трохименко І. 15
«Турів», ВО УПА. *Див.* УПА, ВО «Турів»
«Турчанович Шимон». *Див.* Семчишин
Тиміш
«Тютя». *Див.* Поляна Катерина

У
УВО 14
УГВР 8, 10, 12, 43, 62, 64, 91, 92
УГВР, ЗП 8, 43, 44, 48, 62, 64, 70, 93
Угорці, с. Поморянського р-ну.
Див. Підгір'я, с. Золочівського
р-ну Львівської обл.
Угринів, с. Грубешівського пов.
(Польща) 35
Україна 7, 8, 11-17, 19-22, 25, 27-29,
31, 33-37, 40-44, 46-48, 50-53, 55,
60, 62-64, 68-70, 72-74, 77, 78, 81,
82, 84-86, 89-91, 93
Україна, Західна 13, 16, 18, 19, 22,
25, 26, 28, 31, 43, 66, 79, 82, 85,
86, 88, 91-94

Україна, Південна 12, 15, 18, 23, 43,
53, 81, 92, 94
Україна, Східна 12, 15, 22, 23, 28, 29,
32, 43, 45, 81, 85, 86, 90
Україна, Центральна 12, 15, 23
Україна, Центральньо-Східна 12, 43, 94
Українська Держава. *Див.* УССД
Українська народна міліція 23
Українська Національна Рада 93
Український народ (населення). *Див.*
Українці
Українці 13, 19, 20, 22-24, 45, 47, 48,
72, 76, 78, 81, 86, 89
Українці, західні 86
Українці, східні 38, 81-83, 86, 87
«Улас», край. пров. *Див.* Бей Василь
Іванович
«Уляна», пров. Юнацтва *Див.* Скасків
Галина Григорівна
Умань, м. Черкаської обл. 27, 29, 77,
79, 82, 87, 90
УНР 19
УПА 7-9, 11-15, 17, 23, 24, 28-30, 34,
37, 40, 43, 48, 53, 62, 64, 70, 82,
83, 88, 90-92, 94
УПА, ВО «Богун» 10, 31
УПА, ВО «Заграва» 10
УПА, ВО «Турів» 10
УПА, ГК 7-10, 14, 32, 33, 43, 54, 55,
83, 85, 94
УПА-Південь 30, 31
УПА-Північ 31, 94
Урмань, с. Бережанського р-ну
Тернопільської обл. 36
УРСР (УССР) 7, 13, 14, 16-18, 29, 32,
37-41, 44, 50-58, 60-66, 69-72, 74,
76, 78, 80, 89, 91, 92
«Усміх». *Див.* Матвієйко Мирон
Васильович
УССД 13, 21, 25, 77, 78, 92

Ф
Фальбовська Олександра Якимівна 25
Фальбовський, проф. 25
«Федір». *Див.* Тершаковець Зиновій
Федорук Юрій-Костянтин («Лемко»)
26, 81, 86
Федорчук Віталій Васильович 72, 73
Федун Петро («Петро Полтава») 7,
12, 43, 46, 85, 93, 94
Фенін Михайло («Назар») 52, 61, 62

Філадельфія, м. (США) 92
Філбі, Кім 92
Фільварки, с. Золочівського р-ну.
 Див. Підгородне, с. Золочівського
 р-ну Львівської обл.
Фокін, полк. МДБ 54
Фоя Людмила Адамівна («Оксана») 12
Франція 92

Х

Хамазюк Іларіон Васильович 59, 65
Харитонов Федір Петрович 59
Харків, м. 17, 18
«Харків», прогр. ОУН. *Див.* «Орлик»
 («Харків»), прогр. ОУН
Харченко Ю. 23
Хасевич Ніл («Бей») 12, 49, 94
Херсон, м. 30
Хмельницька, обл. 48, 56-60, 90, 91
Хмельницький Богдан, гетьман 68
Хмельницький, м. 58
Хмельниччина 45, 57, 90
Холмщина 91
Хоростець, с. Козівського р-ну
 Тернопільської обл. 93
Хорсун Семен Трофимович 54
Хрипко Кузьма Іванович 75
Хрипко Філіп (Пилип) Іванович 75
Хрущов Микита Сергійович 69

Ц

Центральна Україна. *Див.* Україна,
 Центральна
Центрально-Східна Україна.
 Див. Україна, Центрально-Східна
«Цеця». *Див.* Поляна Катерина
Цісик Дарія. *Див.* Ребет Дарія
 Омельянівна

Ч

«Чабан», б-к 35, 36, 87
«Чалий», зв. 84
Червона армія 19, 27, 28, 63, 83, 88
Чернихів, с. Зборівського р-ну
 Тернопільської обл. 45, 90
Черченко Юрій 10, 11
Чоботар Юрій. *Див.* Кук Юрій Васильович
Чорний, гол. управи 82
«Чорний», б-к 41
«Чубатий», б-к 49

«Чумак», б-к. *Див.* Приймас М.
«Чупринка Тарас», ген. *Див.* Шухевич
 Роман

Ш

«Шаблюк». *Див.* Позичанюк Йосип
Шанковський Лев, проф. 13, 24
Шахрайчук І. А. 15, 24
Шевченко Тарас Григорович 66, 71,
 72, 78
«Шелест». *Див.* Семчишин Тиміш
Шерстюк С. 21
Шишка Надія Миколаївна 74
Шляхова Олександра Андріївна 75
Шорубалко Іван Кирилович 53, 56
Штикало Дмитро 16, 30
«Шувар», надр. пров. *Див.* Демський
 Олексій Михайлович
Шухевич Роман («Тарас Чупринка»)
 7, 8, 10-12, 13, 26, 31, 37-40, 43,
 50, 53-55, 83, 85, 90-92, 94
Шуцмани 22

Щ

«Щербаченко». *Див.* Галаса Василь
 Михайлович
Щербицький Володимир Васильович 72
Щур Ю. 15, 23, 28

Ю

Юля. *Див.* Крюченко Уляна
 Никифорівна (Ничипорівна)
Юнацтво ОУН. *Див.* ОУН, Юнацтво
«Юрій Іванович». *Див.* Семчишин Тиміш
«Юрко», зв. агент 57, 60, 61
«Юрко», окр. пров. *Див.* Гайдар
 Василь
«Юрко», підп. 41
«Юрко», пров. *Див.* Кук Василь
 Степанович
Юрочко Б. 9

Я

«Я». *Див.* Галаса Василь Михайлович
Ямпіль, смт. Білогірського р-ну
 Хмельницької обл. 91
«Ярема». *Див.* Семчишин Тиміш
Ярославський, ліс 83
«Ясен». *Див.* Свистун Микола
«Ятер». *Див.* Галаса Василь
 Михайлович

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

- АБГ** – агентурно-бойова група
АР – автономна республіка
ВВ – внутрішні війська
ВЗ – Великий збір
ВК – Військова колегія
ВМП – вища міра покарання.
ВО – воєнна округа [УПА]
ВО – військовий округ
ВР – Верховна Рада
ВС – Верховний суд
ВТ – військовий трибунал
ВТТ – виправно-трудові табори
ГДА – галузевий державний архів
ГОСП – Головний осередок пропаганди [ОУН]
Д.і.н. – доктор історичних наук
ЗМІ – засоби масової інформації
ЗП – закордонне представництво
ЗУЗ – Західні українські землі
ЗЧ – закордонні частини
К.і.н. – кандидат історичних наук
КВО – Київський військовий округ
КДБ – Комітет державної безпеки
КДУ – Київський державний університет
КЕ – Крайова ексекутивна
КК – кримінальний кодекс
КП – Крайовий провід
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ – Комуністична партія України
МВО – Московський військовий округ
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МДБ – Міністерство держ. безпеки
МСБ – Міністерство суспільної безпеки Польщі
НАН – національна академія наук
НВЗ – Надзвичайний великий збір
НВРО – Народно-визвольна революційна організація
НЕП – нова економічна політика
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НКДБ – Народний комісаріат державної безпеки
ОВ – Особливий відділ
ОСУЗ – Осередньо-східні українські землі
ОУН – Організація Українських Націоналістів
ПЗУЗ – Північно-західні українські землі
Проф. – професор
рр. – роки
РРСФР – Російська Радянська Соціалістична Федеративна Республіка
СБ – Служба Безпеки [ОУН]
СБУ – Служба безпеки України
СЗРУ – Служба зовнішньої розвідки України
«Смерш» – «Смерть шпионам» (радянська військова контррозвідка)
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ТТ – Тульський Токарева (радянський пістолет)
УГВР – Українська Головна Визвольна Рада
УКР – управління контррозвідки
УНІАН – Українське інформаційне агентство
УНР – Українська Народна Республіка
УПА – Українська Повстанська Армія
упор. – упорядник
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДВР – Центр дослідження визвольного руху
ЦК – центральний комітет

ПЕРЕЛІК ФОТОГРАФІЙ ТА ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Василь Кук. Довоєнне фото. 95
2. Уляна Крюченко – студентка Дніпропетровського інституту 95
3. Група студентів Дніпропетровського транспортного інституту,
фото 1939 р. Перефотографоване чекістами 27.06.1949 р.
Уляна Крюченко згори праворуч. 95
4. Василь Кук 96
5. Уляна Крюченко. Фото зроблене
після звільнення з КДБ у 1960 р. 96
6. Зв'язкові Василя Кука – «Леміша». Зліва направо:
Володимир Кілярський – «Дем'ян», Василь Кузів – «Орач»,
Василь Порплиця – «Байда», Володимир Задвірний – «Довбуш»,
«Петро», Михайло Заець – «Зенко» 96
7. В. Кук та У. Крюченко у лісі. Початок 1950-х років 97
8. Уляна Крюченко із зв'язковими В. Кука. Початок 1950-х років. . . 97
9. Портрет Юрія Кука роботи Уляни Крюченко 97
10. Рисунок роботи Уляни Крюченко 97
11. Полковник МДБ з сином В. Кука – Юрієм. 1949 р. 98
12. Юрій Кук з іграшкою. Фото 1949 р., мабуть зроблене після
затримання У. Крюченко чекістами і арешту родичів В. Кука 98
13. Син В. Кука Юрій в оточенні співробітників МДБ, хто вони –
невідомо, але жінка схожа на матір В. Кука – Параску Кук 98
14. Василь Кук, 1960 р. 99
15. Уляна Крюченко, 1971 р. 99
16. Фото Кука В. С. та його дружини Крюченко У. Н. на мосту Патона . . 99
17. В. Кук та У. Крюченко. Фото після 1960 р. 100
18. У. Крюченко йде по вулиці. Фото зроблено співробітниками
КДБ УРСР 100
19. В. Кук та У. Крюченко біля сільської хати, можливо в музеї
народного побуту Пирогово під Києвом 100
20. Родина Куків: Василь, Уляна, Юрій 101
21. У. Крюченко і В. Кук, приблизно 1960 р. 101

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА.....	8
ДИТИНСТВО ТА ЮНІСТЬ УЛЯНИ КРЮЧЕНКО.....	18
ДІЯЛЬНІСТЬ В ПІДПІЛЛІ ОУН НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ.....	19
ПІДПІЛЬНА РОБОТА У КРИВОМУ РОЗІ ТА УМАНІ.....	27
ПЕРЕБУВАННЯ НА ВОЛИНІ.....	28
У СЕЛІ БОЖИКІВ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ.....	32
НЕДОВГЕ ПЕРЕБУВАННЯ У ЛЬВОВІ.....	33
В ПІДГАЙЦЯХ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ.....	34
НА ЗОЛОЧІВЩИНІ.....	35
ЗАТРИМАННЯ СПІВРОБІТНИКАМИ МДБ.....	36
У ПІДПІЛЛІ З ВАСИЛЕМ КУКОМ.....	40
1951 ТА 1952 РОКИ.....	43
В РОГАТИНСЬКОМУ РАЙОНІ (1953–1954 рр.).....	49
ЗИМА 1953–1954 РОКІВ.....	52
АРЕШТ.....	53
У ТЮРМІ КДБ УРСР.....	62
ПІСЛЯ УВ'ЯЗНЕННЯ.....	71
ДОЛЯ ОТОЧЕННЯ І ДРУЗІВ.....	73
ВИСНОВКИ.....	76
ДОКУМЕНТИ.....	81
КОРОТКІ БІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ ПРО ОСІБ, ЗГАДАНИХ У КНИЗІ.....	90
ПОКАЖЧИК.....	102
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР.....	114
ПЕРЕЛІК ФОТОГРАФІЙ ТА ІЛЮСТРАЦІЙ.....	115

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА – це серійне книжкове видання. Його завдання – опублікувати, з дотриманням джерельної точності, документи й матеріали до історії УПА, а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА та історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів Літопису присвячені окремим темам і мають назву. Частина томів охоплює історію УПА за певний період на більших територіях, як, наприклад, на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два – три, а то й більше томів. Додаткова серія книжок буде присвячена загальним темам, або збірникам спогадів, праць, або може бути книжкою одного автора на якусь тему. Збірники появляються не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Нумерація книжок Літопису може йти інакше, ніж за оголошеним територіальним планом чи хронологією подій. Документи передрукуюються з дотриманням джерельної точності, зі збереженням загальної форми оригіналу. Конечні виправлення чи відтворення пошкоджених місць відзначаються квадратними дужками або – де потрібно – пояснені в примітках. Так само відзначаються додані редакцією слова, пояснення чи заголовки в тексті. Інші підпільні матеріали – мемуари, меморандуми, публіцистика тощо – передрукуюються без пропусків, проте мовні й правописні виправлення детально не відзначаються, хіба в особливих випадках. Як правило, передруки беруться з оригіналів, але при відсутності оригіналу до уваги береться найвірогідніша копія чи передрук. В усіх випадках точно подається джерело, а у випадку передрукованих архівних матеріалів – теж місце збереження даного матеріалу. Кожний том має довідник осіб та місцевостей і словник неясних слів, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

LITOPYS UPA –CHRONICLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

Litopys UPA is a series of books, produced with the aim of publishing source documents and materials relating to the history of the UPA, as well as stimulating and publishing works about the activities of the UPA and, in a more general way, the history of Ukraine of that period. Each volume or group of volumes of Litopys UPA is devoted to a specific theme and has a separate title. Some of the volumes deal with the history of the UPA in a given period of time or in a given region – for example, in Volyn', in Halychyna, in the regions of Ukraine held by Poland and so on. Two, three, or even more volumes may be devoted to general themes, to collections of memories, or to single books by individual authors dealing with particular questions. The appearance of Litopys UPA is not periodic, and depends on the pace at which successive volumes are compiled and prepared for print. The volumes may appear in an order other than that indicated above, based on a territorial and chronological principle. In reprinting documents, we adhere strictly to their sources and preserve the general form, language and orthography of the originals. Places in the text where corrections have had to be made, or where the original documents have been damaged or had to be reconstituted, are designated with square brackets, or, if necessary, provided with explanatory footnotes. Words, explanations, or titles inside the texts that have been added by the editors are indicated in a similar manner. Other underground materials – memories, memoranda, works of publicists and the like – are also reprinted without omissions, but only in exceptional cases are linguistic and orthographic corrections indicated. Reprints are based on original texts. In cases where the original text is not available, the reprint is based on the most reliable copy of reprint. The sources of all materials used are clearly indicated and in the case of reprinted archival material, their present locations are also given. Each volume is provided with an index of names of persons and places and a glossary listing names that may not be clear, abbreviations and rarely used or incomprehensible words.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Серійне книжкове видання документів, матеріалів і наукових праць до історії Української Повстанської Армії

Досі появилися такі томи Літопису УПА основної серії:

Том 1. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга 1: Початки УПА; документи і матеріяли. Містить політичні й організаційні документи та матеріяли до історії УПА на Волині та Поліссі. Третє, виправлене вид., 1989 р., 256 с.

Том 2. Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга 2. Містить підпільні документи і матеріяли про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. Друге, виправлене видання, 1985 р., 256 с.

Том 3–4. Чорний Ліс: видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947–1950 роки. Книга 1 і 2. Містять меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА, оповідання, новели й вірші.

Том 3. Книга 1: 1947–1948. Друге, виправлене видання, 1987 р., 272 с.

Том 4. Книга 2: 1948–1950 (продовження). Друге, виправлене видання, 1989 р., 288 с.

Том 5. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга 3: спомини учасників. Містить спогади, рецензії та підпільні матеріяли про дії УПА, повідомлення про договір про ненапад між ГК УПА й угорською армією. 1983 р., 312 с.

Том 6. УПА в світлі німецьких документів, 1942–1945; книга 1: 1942 – липень 1944. Містить аналізи, меморандуми, повідомлення, звіти, а також переклади українських документів для центральних політичних, військових і поліційних установ. 1983 р., 256 с.

Том 7. УПА в світлі німецьких документів; 1942–1945; книга 2: серпень 1944–1945. 1983 р., 272 с.

Том 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріяли; книга 1: 1944–1945. Містить основні документи Першого Великого Збору УГВР, передрук органу Президії УГВР *Вісник* (ч. 4 (7), серпень 1945), статті та матеріяли з 1944–45 рр., які стосуються цілоти визвольного руху. 1980 р., 320 с.

Том 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга 2: 1946–1948. Містить видання УГВР *Самостійність* і *Бюро інформацій УГВР* та інші матеріяли. 1982 р., 520 с.

Том 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга 3: 1949–1952. Містить документи, офіційні повідомлення, публікації й матеріяли УГВР в Україні, між ними *Бюро інформацій УГВР*, вип. 4, 6 і 9. 1984 р., 424 с.

Том 11. Тернопільщина: список впадших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13 березня 1944 до 31 грудня 1948 року. Підпільне видання містить біографії 725 осіб, які загинули на території Тернопільської округи та подає нові дані про смерть 100 невідомих повстанців. 1985 р., 248 с.

Том 12. Третя подільська воєнна округа УПА («Лисоня»). Містить видані командою ВО описи боїв відділів від 11.1943 до 08.1945 р., збірник підпільних пісень «Повстанський стяг» виданий з нагоди п'ятиріччя УПА в 1947 р. 1989 р., 352 с.

Том 13. Перемищина – Перемиський курінь; книга 1: Денник відділу «Бурлаки» (В. Щигельського). Містить денник цього відділу («Ударники»-4, 94а) від 10.1946 р. До 24.10.1947 р., ведений бунчужним «Буркуном», з епілогом Б. Гука («Скали»), списки вояків, господарські документи. 1986 р., 370 с.

Том 14. Перемищина – Перемиський курінь; книга 2: Денники й документи. Містить денники сотенного «Криляча» (Я. Коцьолка) з 1944 і 1947 років, які продовжив сот. «Бурлака» (В. Щигельський), денник сотні «Криляча» (ведений бунчужним «Орестом») і документи обох сотень. 1987 р., 262 с.

Том 15. Костянтин Гіммельрайх: Спогади командира відділу особливого призначення «УПА-Схід». Автор- киянин – оповідає про свої переживання від 1941 р. до рейду на Захід в 1945 р. (мобілізація до ЧА, німецький полон, окупований Київ, участь у підпіллі ОУНм, старшинська школа, мандри по Поділлі й к-р вд. особливого призначення УПА-Схід). 1987 р., 266 с.

Том 16. Підпільні журнали закерзонської України, 1945–1947. Містить передруки підпільних журналів: «Тижневі вісті», «Лісовик», «Інформативні вісті», «Інформатор» і «Перемога». Всі числа журналів супроводяться англомовним резюме. Має статтю про історію підпільної видавничої діяльності на Закерзонні. 1987 р., 608 с.

Том 17. Англомовні видання українського підпілля, 1946–1947. Містить передруки підпільних видань: «Нові Лідіце», «Виселення єпископа Коциловського», «Вибори в СРСР», «Нова голодова катастрофа в Україні», «Фашистське страшило», «До братніх чеського і словацького народів». 1988 р., 192 с.

Том 18. Карпатська група УПА «Говерля»; книга 1: Документи, звіти та офіційні публікації. Містить передрук підпільного видання командування групи *Шлях перемоги*, звіти команд ТВ УПА й звіти к-рів відділів та підвідділів 24 ТВ УПА «Маківка». 1990 р., 328 с.

Том 19. Карпатська група УПА «Говерля»; книга 2: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Охоплює нариси і спомини друковані у підпіллі та написані старшинами і вояками УПА після переходу на еміграцію. 1992 р., 357 с.

Том 20. Показчик до «Літопису УПА»; книга 1: 1–19 томи. Містить покажчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, алфавітні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про перших 19 томів «Літопису УПА». 1994 р., 528 с.

Том 21. УПА в світлі німецьких документів, 1941–1943; Книга 3: червень 1941 – травень 1943. Містить звіти, меморандуми, а також переклади українських документів для центральних політичних і поліцейських установ. 1991 р., 271 с.

Том 22. УПА в світлі польських документів; книга 1: Військовий Суд Оперативної Групи «Вісла». Містить вироки, звіти та кореспонденцію Військового суду Оперативної групи «Вісла» за період 06–09.1947 р. 1992 р., 627 с.

Том 23. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Помічено спомини санітарів, медиків, лікарів й інших працівників санітарної служби й підпільні документи й біографії працівників УЧХ. 1992 р., 480 с.

Том 24. Ідея і Чин: орган Проводу ОУН, 1942–1946. Політично-інформативний журнал Проводу ОУН містить інформації про боротьбу УПА, німецьку та російську окупаційну політику, розвиток політичної думки. 1995 р., 592 с.

Том 25. Пісні УПА. Збірка пісень, тематично пов'язаних з боротьбою УПА. Містить тексти пісень, їх мелодію і варіанти (понад 600), а також дані про саму пісню, її авторів й оспівуваних у піснях героїв чи події. Охоплює не тільки властиві пісні вояків УПА, але й укладені пізніше в тюрмах і концтаборах чи уложені народом. 1997 р., 556 с.

Том 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга 4: Документи і спогади. Містить протокол ВЗ УГВР, доповідь на цьому зборі, листування президента УГВР К. Осьмака, переговори з польським підпіллям, Угорщиною й Румунією, слідчу справу М. і П. Духиш, спогади членів УГВР й інших осіб про утворення та діяльність УГВР. 2001 р., 658 с.

Том 27. Роман Петренко. За Україну, за її волю; спогади. Автор-волиняк – оповідає про свою діяльність від часу війни у 1939 р. до відходу на захід у 1945 р. Спочатку був членом ОУН Сарненської округи (від січня 1942 р. у підпіллі), згодом – шефом господарського відділу ШВО УПА «Заграва», від літа 1943 р. – ГВШ (потім КВШ УПА-Північ) і від літа 1944 р. – старшиною для особливих доручень при ГСЗС УГВР під керівництвом М. Лебеда. 1997 р., 279 с.

Том 28. Марія Савчин. Тисяча доріг; спомини. Авторка розповідає про свої юначі роки до приходу на еміграцію у 1954 р. З 1945 р. була дружиною В. Галаси (заст. пров. ОУН Закарпатського краю і від 1948 р. – пров. ОУН ПЗУЗ) та перебувала разом з ним на Закарзонні, в Карпатах, на Волині, а також – в тюрмі КГБ у Києві. 1995 р., 600 с.

Том 29. Іван Гарасимів («Палій»). 3 юнацьких мрій – у ряди УПА. Спогади дають картину зі щоденного життя повстанців та їхніх к-рів та про становище населення на цих теренах. Автор розповідає свій бойовий шлях в УПА від осені 1943 до осені 1947 р. в Карпатах (підстаршинську школу) та на Лемківщині (ройовий в сотні У-1 (94)). 1999 р., 336 с.

Том 30. Степан Хрін (Степан Стебельський). Кризь сміх заліза; спогади. Книга містить спогади С. Стебельського – «Хріна» та О. Конопадського – «Острроверха» – «Спомини чотового УПА Острроверха» про їх діяльність в УПА від 1944–1949 рр. на Лемківщині та Дрогобиччині. 2000 р., 552 с.

Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя», 1943–1947. Містить спогади «Сої», «Спартак», «Зенона Семеніва» та інших членів відділу УПА к-ра «Бриля», оперативні звіти к-ра «Бриля» та «Гамалії» («Переяслави I» та «Переяслави II»). 2000 р., 324 с.

Том 32. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Книга 2. Частина книги – це спомини санітарів, медсестер, медиків, лікарів та інших працівників санітарної служби й УЧХ. 2001 р., 581 с.

Том 33. Тактичний Відтинок УПА 26-ий «Лемко»: Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріали). Містить дані, що стосуються історії відділів в 1944–1947 рр., оперативні звіти, накази інструкції та вказівки, реїди УПА, та документи підстаршинської школи ім. полк. «Коника». 2001 р., 900 с.

Том 34. Лемківщина і Перемищина – «Холодний Яр», «Бескид», «Верховина»: Політичні звіти. Містить організаційний розподіл підпільної мережі Лемківщини і Перемищини, кадрову обсаду підпільної сітки та політичні й інформативні звіти з терену за роки 1944–1947 рр. 2001 р., 974 с.

Том 35. Показчик до «Літопису УПА»; книга 2: томи 21–34, томи та 1–3 Нової Серії та томи 1–3 серії «Бібліотека». Містить показчики псевдонімів, прізвиськ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про томи «Літопису УПА», книги «Повстанські могили». 2002 р., 870 с.

Том 36. «Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини». Містить отримані з радянських архівів короткі біографії членів ОУН і УПА, які загинули на Львівщині. 2002 р., 1058 с.

Том 37. Іван Лико. На грані мрії і дійсності: спогади підпільника. 1945–1955. Спогади І. Лика («Скали», «Богдана») – «На грані мрії і дійсності» та М. Терепенка («Медведя») – «На грані двох світів» розповідають про пережите ними в підпіллі на Лемківщині та у польських тюрмах. 2002 р., 644 с.

Том 38. Петро Й. Потічний. Архітектура резистансу: криївки і бункри УПА в світлі радянських документів. Містить схеми та описи різних криївок УПА й запліля та перелік з'єднань ЧА та ВВ НКВД, які були залучені до боротьби проти підпілля, зібраних в Архіві ВВ Українського Округу за 1944–1954 рр. 2002 р., 430 с.

Том 39. Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів»: Холмщина і Підляшся. Документи і матеріали. Містить звіти Холмського ТВ, хроніки сотень, звіти зі зустрічей з представниками польського ВіН, звіт із зустрічі з англійським кореспондентом у 1945–1948 рр. 2003 р., 1058 с.

Том 40. Тактичний Відтинок УПА 27-й «Бастіон»: Любачівщина, Ярославщина, Томашівщина. Документи і матеріали. Містить звіти команди ТВ, хроніки відділів куреня «Месники», звіти й огляди керівництва II Округу ОУН «Батурин», господарські звіти у 1945–1948 рр. 2004 р., 600 с.

Том 41. Президент УГВР Кирило Осьмак. Містить документи та матеріяли про К. Осьмака, його життя, наукову діяльність і смерть. 2004 р., 880 с.

Том 42. Петро Й. Потічний. Літопис УПА – Історія: Документи і матеріали. Містить дані про діяльності видавництва “Літопис УПА” за 30-й період, біографії членів видавничого комітету й адміністрації, редакторів, авторів, упорядників і фундаторів томів. 2005 р., 658 с.

Томи 43–44. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946–1948. Містять протоколи переслухань працівниками СБ ОУН Тернопільської обл. осіб, підозрілих у співпраці з органами державної безпеки СРСР.

Том 43. Книга 1: поміщено 85 протоколів допитів, що охоплюють 13 р-нів Тернопільщини, зокрема: Березанський, Білобожницький, Боршівський, Буцацький, Великобірівський, Великоглибочоцький, Великодедеркальський, Вишнівецький, Заліщицький, Залозецький, Збаразький і Зборівський р-ни. 2006 р., 1332 с.

Том 44. Книга 2: містить 108 протоколів переслухань СБ ОУН з районів: Золотопотіцький, Золотниківський, Козівський, Козлівський, Коропецький, Кременецький, Ланівецький, Микулинецький, Новосільський, Підволочиський, Підгаецький, Почаївський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Скалатський, Теремовлянський, Товстецький, Чортківський, Шумський та з Рогатинського р-ну Станіславської області. Поміщено Протоколи ТОС-у, Протоколи смерті, список функціонерів МВС і МДБ та список слідчих СБ. 2006 р., 1288 с.

Том 45. Генерал Роман Шухевич – “Тарас Чупринка” Головний Командир УПА. Містить спогади про ген. Р. Шухевича, його життя, підпільну діяльність і смерть. 2006 р., 572 с.

Томи 46. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946–1948. Книга 3. Продовження тт. 43–44 та містить протоколи переслухань СБ ОУН з 5 р-нів Тернопільської обл.: Великодедеркальського, Вишнівецького, Збаразького, Золотниківського та Кременецького. 2007 р., 896 с.

Том 47. Підпільна Пошта України. Містить ілюстрації ППУ з філателістичної збірки с. п. Степана Голяша з коротким описом рисунків марок і блоків, а також вступні статті, що привідкривають історію її діяльності. 2009 р., 336 с.

Том 48. УПА в світлі словацьких та чеських документів (1945–1948); книга 1: Рейди УПА в документах війська та апарату безпеки ЧСР (1945–1946). Містить дані про пропагандивні рейди УПА Північно-Східною Словаччиною та заходи чехословацької армії і органів безпеки, чехословацько-радянсько-польську співпрацю проти УПА, становище українського населення на Закарзонні та документи про реакцію чехословацького суспільства щодо УПА. 2010 р., 864 с.

Том 49. Тернопільщина: “Вісті з Терену” та “Вістки з Тернопільщини”. 1943–1950; книга 1 (1943–1947). Подано підпільні інформації про діяльність ОУН і УПА та суспільно-політичну ситуацію в Тернопільській обл. і суміжних районах. 2010 р., 832 с.

Том 50. Тернопільщина: “Вістки з Терену” та “Вістки з Тернопільщини”. 1943–1950; книга 2 (1948–1950). Містить подальші документи підпілля ОУН за 1948–1950 рр. щодо суспільно-політичної та економічної ситуації в Тернопільщині. 2010 р., 1240 с.

Готуються до друку:

– **УПА в світлі словацьких та чеських документів (1948–1950); книга 2 (1947–1948).**

У новій серії, т. зв. Київській, у співпраці з Інститутом української археографії та джерелознавства Національної Академії Наук України Державним комітетом архівів України та Центральним державним архівом громадських об'єднань (ЦДАГО) України появилися такі томи «Літопису УПА»:

1. Видання Головного Командування УПА. Містить такі видання: «До зброї», № 16, 1943, «Повстанець», № 1–6, 1944–1945, «Український перець», № 1–3, 1943–1945 та «Бойовий правильник піхоти». Київ-Торонто, 1995 р., 482 с.

2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944. Документи і матеріали. Містить документи Головної Команди УПА-Північ та документи ВО «Заграва», «Богун», «Турів» та «Тютюнник». Київ-Торонто. 1999, 724 с.

3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959. Містить документи ЦК КП(б)У – постанови з їздів, пленумів політбюро, оргбюро, секретаріату, які супроводжують інформаційними записками, довідками, стенограмами засідань та виступів членів ЦК КП(б)У. Київ-Торонто. 2001, 652 с.

4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). Книга 1: (1943–1945). Містить радянські документи за 1943–1945 рр. Київ-Торонто. 2002, 597 с.

5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга 2: 1946–1947. Містить радянські документи за 1946–1947 рр. Київ – Торонто. 2002, 574 с.

6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга 3: 1948. Містить радянські документи за 1948 р. Київ-Торонто, 2003, 523 с.

7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. Містить радянські документи за 1949–1959 рр. Київ-Торонто, 2003, 716 с.

8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944–1946. Документи і матеріали. Містить документи керівництва УПА-Північ і УПА-Південь, КП ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп «Заграва», «Богун», «Тютюнник» і з'єднань груп «33» (ПЗК «Москва»), «44» (ПСК «Одеса»). Київ-Торонто. 2006, 1448 с.

9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. Містить протоколи допитів радянськими спецслужбами: М. Степаняка, Є. Басюка, М. Гайдука, Я. Білінського, А. Галицької, О. Луцького, Ю. Стельмашука, П. і М. Дужих, В. Павлика, О. Польового, Ф. Воробця, Д. Вітовського, В. Левковича. Київ-Торонто, 2007, 912 с.

10. Життя і боротьба генерала «Тараса Чупринки» (1907–1950). Документи і матеріали. Зібрані джерела, які характеризують основні віхи життя і діяльності ген. Романа Шухевича. Київ-Торонто, 2007, 832 с.

11. Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО «Заграва», «Турів», «Богун» (серпень 1942 – грудень 1943 рр.). Містить 353 документи ОУН(б) і запілля УПА на Волині і Південному Поліссі, які відображають діловодство КП, округ, районів ОУН(б) (08.1942–09.1943), а також округ, надрайонів, районів, кушів, підрайонів і станиць запілля УПА (09–12.1943). Київ-Торонто, 2007, 848 с.

12. Воєнна Округа УПА «Буг» 1943–1952. Документи і матеріали. Книга 1. Містить дані командування ВО і окремих підрозділів, пресові видання, звітно-інформативні документи керівництва ОУН на Львівщині. Київ-Торонто, 2008 р., 800 с.

13. Воєнна Округа УПА “Буг” 1943–1952. Документи і матеріали. Книга 2. Містить дані командування ВО і окремих підрозділів, пресові видання, звітно-інформативні документи керівництва ОУН на Львівщині. Київ – Торонто, 2009 р., 1232 с.

14. УПА і заплілля на ПЗУЗ. 1943–1945. Невідомі документи. Увійшли джерела УПА-Північ (266 документів) в яких висвітлюється історія керівництва, військових підрозділів, заплілля за 1943–1945 рр. Київ – Торонто, 2010 р., 640 с.

15. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1946–1952. Книга 2. Містить документи з переслухань радянськими органами: М. Павловича, І. Павловича-Бабинця, П. Лиховського, В. Харківа, Г. Голяша, Ю. Матвіїва, С. Ковалю. Київ-Торонто, 2011, 840 с.

16. Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944 – 1954 рр. Містить 281 діловий лист керівників УПА та збройного підпілля ОУН (Роман Шухевич, Василь Кук, Микола Козак, Василь Галаса та ін.), які висвітлюють маловідомі, переважно трагічні події національно-визвольної боротьби на Волині та Поліссі у 1944–1954 рр. Київ–Торонто, 2011, 1024 стор.

17. Осип Дяків-“Горновий”. Документи і матеріали. Містить 119 документів (творча спадщина, листування, документи про освіту і навчання, арешт та ув’язнення радянською владою, обставини загибелі; зізнання і спогади осіб, які з ним тісно співпрацювали), присвячених життю та діяльності одного з провідних публіцистів воюючої України, члена Проводу ОУН, заступника Голови ГС УГВР, підполковника-політвиховника УПА Осипа Дяківа-“Горнового”. Київ–Торонто, 2011, 1016 стор.

18. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України. Містить підпільні документи і матеріали щодо діяльності ОУН і УПА на території центральних, східних і південних областей України у 1942–1952 рр. Київ-Торонто, 2011, 1160 стор..

19. Підпілля ОУН на Буковині: 1943–1951. Документи і матеріали. Містить звітно-інформаційні документи структур ОУН Буковини, інструкції, пресові видання, деякі матеріали УПА та СБ, а також документи радянських органів держбезпеки. Київ-Торонто, 2012, 784 стор.

20. Воєнна округа УПА «Лисоня». Документи і матеріали. 1943–1952. Містить документи і матеріали військового штабу та окремих підрозділів ВО УПА “Лисоня”, а також звітно-інформаційні документи підпілля ОУН на Тернопільщині. Київ-Торонто, 2012, 848 стор.

21. Ярослав Старух. Документи та матеріали. Містить творчу спадщину, найважливіші документи, спогади та біографічний нарис, які стосуються життя та діяльності Я. Старуха. Київ-Торонто, 2012, 1008 стор.

Готуються до друку:

– **Станіславівська округа ОУН. Документи і матеріали. 1945–1951.**

– **Золочівська округа ОУН. Матеріали СБ. Книга 1.**

Серія «Літопис УПА» – Бібліотека

1. Юрій Ступницький. Спогади про пережите. Автор-волиняк – оповідає про свою родину та переживання від юнацьких років (кін. 1930-х до сер. 1950-х рр.). Автор є сином начальника штабу УПА полк. Леоніда Ступницького, разом з яким у 1943 р. пішов в УПА, навчався у старшинській школі «Дружинники». Після арешту в 1944 р. поневірився по тюрмах і таборах Радянського Союзу. Київ, 2000, 128 с.

2. Володимир В’ятрович. Рейди УПА теренами Чехословаччини. Монографію присвячено маловідомому аспекту історії укр. визвольного руху 1940–1950 рр. Львів, 2001, 208 с.

3. Ярослав Грицай – «Чорнота», Параскевія Грицай. А рани не гоїлися: Спомини «Чорноти». Спогади чотового УПА про події, які відбувалися у 1943–1945 рр. на Закерзонні, та його поневірвання по більшовицьких тюрмах і концтаборах Сибіру. Мемуари підготовлені до друку дружиною Параскою Грицай (з дому Ротко). Львів, 2001, 332 с.

4. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини і Любачівщини. Містить спогади В. Левковича («Вороного»), його дружини Ярослави, сот. М. Тарабана («Тучі»), вояків УПА І. Філя («Шеремети»), І. Василевського-Путко («Вуса»), оргмоба К. Міхалика («Думи») та зв'язкової К. Когут-Лялюк («Грізної»), згадку про к-ра Перемиської 6 ВО УПА Я. Чорнія («Кулю»), авторства Ф. Лопадчака. Львів, 2003, 448 с.

5. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини). 1944–1947 (за архівними документами). Подано ідентифікаційні дані про осіб, які були пов'язані з вивольним рухом та джерела цих даних з ДАЛО за 1944–1947 рр. (плани заходів, стенограми нарад, протоколи засідань та допитів, прокурорські аналізи, агентурні справи). Львів, 2003, 416 с.

6. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини. 1939–1950 (за архівними документами). Зібрано інформацію про осіб та події, пов'язані з визвольною боротьбою на території Дрогобицької обл. у 1939–50-х рр. на основі документів ДАЛО та інших архівів, а також тематичних видань, публікацій і машинописів. Львів, 2005, 1312 с.

7. Володимир Ковальчук. Діяльність ОУН(б) та запілля УПА на Волині та південному Поліссі (1941–1944 рр.). Досліджено інформативний потенціал джерел з історії діяльності підпілля, формування первісної джерельної бази, особливості фондоутворення, діловодство, класифікацію джерел та особливості діяльності референтур ОУН(б) і запілля УПА. Львів, 2006, 512 с.

8. Онисько Леся. «Нам сонце всміхалось крізь ржаві ґрати». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. На основі документів, спогадів учасників подій досліджено етапи становлення світогляду К. Зарицької, її участь в формуванні УЧХ; діяльність в референтурі пропаґанди ОУН та налагодження зв'язків ГК УПА Р. Шухевича; показано її життєвий шлях в тюрмах і таборах СРСР, а потім на волі. Львів, 2007, 928 с.

9. Коханська Галина. З Україною у серці. Спомини. Авторка детально розповідає про тогочасну дійсність, яку їй довелося пережити, про свій вступ в ряди ОУН, проходження вишколів, діяльність в Колківській республіці УПА у відділі розвідки, ув'язнення в комуністичних таборах. Львів, 2008, 400 с.

10. Олександр Ішук, Ігор Марчук, проф. Дарія Даревич «Життя і творчість Ніла Хасевича». Книга розкриває життєвий та творчий шлях видатного художника-графіка, члена УГВР з 1949 р., ілюстратора багатьох видань ОУН і УПА – Ніла Хасевича («Бей», «Зот», «Рибак») та доповнена повноколірним каталогом праць мистця. Львів, 2011, 432 стор.

11. Олександр Ішук. «Молодіжні організації ОУН (1939–1955 рр.)». В монографії на основі комплексного аналізу наукової літератури, опублікованих історичних джерел та архівних матеріалів досліджено участь української молоді у боротьбі за державну незалежність у 1939–1955 рр. Торонто – Львів, 2011, 896 стор.

Серія «Події і люди»

1. Посівнич Микола. Нескорений командир. У книзі описано життєвий шлях ГК УПА Р. Шухевича. Торонто-Львів, Вид. 2-е, доп. 2008, 80 с.

2. Осьмак Наталка. Кирило Осьмак – нескорений Президент УГВР. Дослідження розкриває невідомі сторінки життя і діяльності Президента УГВР К. Осьмака. – Торонто-Львів, 2008, 128 с.

3. Посівнич Микола. Степан Бандера – життя присвячене свободі. У книзі описано життєвий шлях Провідника ОУН та ЗЧ ОУН С. Бандери в 1920–1959 рр. Торонто-Львів, 2008, 112 с.

4/I. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Біографічні спомини англійською мовою охоплюють період від народження до часу, коли автор, як юнак-вояк УПА, прибув зі своїм відділом до Західної Німеччини наприкінці 1947 р. Торонто – Львів, 2008, 124 с.

4/II. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Частина 2. Спомини описують життя автора в США (1950–1964), службу в американській морській піхоті під час Корейської війни, здобуття університетської освіти у Філадельфії і Нью-Йорку та завершуються переїздом до Канади. Торонто-Львів, 2010, 112 с.

4/III. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Частина 3. Спомини описують життя автора в Канаді (1964–2012), його працю в МакМастерському університеті, різні академічні заходи і подорожі та його родину. Торонто –Львів, 2012, 160 стор.

5. «Грім» – полковник УПА Микола Твердохліб. Спогади і матеріали / Упорядник Р. Грицьків. Кризь призму спогадів учасників подій та інших матеріалів зображено життя і діяльність видатного повстанського командира, а також висвітлено визвольну боротьбу 1930-х – 1950-х років у Карпатах. Торонто – Львів, 2008, 128 с.

6. Михайло Романюк. Петро Федун – «Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА. Висвітлено життя та діяльність одного з керівників визвольного руху, процес формування світоглядних позицій, патріотичних переконань та його творчої спадщини. Торонто-Львів, 2009, 128 с.

7. Українська Головна Визвольна Рада / Упорядники П. Й. Потічний, М. Посівнич. Поміщено статті Р. Шухевича, М. Дужого і А. Камінського, спогади Л. Шанковського, Д. Ребет у яких висвітлено боротьбу і роль УГВР в тогочасних суспільно-політичних процесах. Торонто-Львів, 2009, 136 с.

8. Володимир Іванченко. Квітка у червоному неклі: життєвий шлях Людмили Фої. Книга присвячена життю Л. Фої – “М. Перелесник” (1923–1950), організатора підпілля ОУН у м. Києві під час Другої світової війни та авторки літературних творів. Будучи ключовою фігурою у протистоянні НКВС з СБ ОУН, зірвала операцію зі знищення керівників визвольного руху. Торонто – Львів, 2009, 128 с.

9. Олександр Ішук. Життя та доля Михайла Дяченка – “Марка Боєслава”. Книга присвячена життю та долі – письменника, підпільника й одного з керівників Карпатського КП ОУН, автора поетичних творів та оповідань. Торонто – Львів, 2010, 140 с.

10. Олександр Ішук, Володимир Іванченко. Життєвий шлях Галини Голояд – “Марти Гай”. Висвітлено життя та долю однієї з діячок визвольного руху Г. Голояд, подано твори письменниці. Торонто – Львів, 2010, 128 с.

11. Володимир Мороз. Портрет Осипа Дяківа-“Горнового”. Книга присвячена життю та діяльності відомого публіциста, члена Проводу ОУН та заступника Голови ГС УГВР, підполк.-пвх. УПА. Торонто – Львів, 2010, 128 с.

12. Володимир Мороз. Зиновій Тершаковець-“Федір”. Крайовий провідник ОУН Львівщини З. Тершаковець увійшов в історію визвольного руху як засновник та редактор підпільного видання “Літопис УПА”. Торонто – Львів, 2011, 128 с.

13. Микола Андрощук-«Вороний». Записки повстанця / Ред. І. Марчук. Книга спогадів (весна 1943 – весна 1944 р.) подає картину дій повстанців на південній Волині (бої з німецькими підрозділами, військами НКВС, зокрема, на Гурбах, Північний рейд). Торонто – Львів, 2011, 128 с.

14. Олександр Іщук, Наталія Ніколаєва. Ярослав Богдан-«Всеволод Рамзенко». Подано життєвий шлях та творчу діяльність письменника-підпільника і чільного діяча ОУН Я. Богдана (1915–1953), проаналізовано тематику основних його праць. Торонто-Львів, 2011, 128 с.

15. Дмитро Проданик. Шлях боротьби Василя Сенчака-«Ворона». Висвітлено життєвий та бойовий шлях В. Сенчака-«Ворона» на посадах районного референта СБ Солотвинщини та надрайонного референта СБ Станиславівщини, а також досліджено «чорну» зраду на Станиславівщині 1951 р. Торонто – Львів, 2011, 128 с.

16. Олександр Іщук, Ігор Марчук. Брати Бусли. Життя за Україну. Книга про відомих діячів ОУН на Волині Олександра та Якова (референт пропаганди Проводу ОУН) Буслив подає інформацію про їхній нелегкий життєвий шлях. Торонто-Львів, 2011, 128 с.

17. Світло душі родини Левицьких / Упорядник Марія Прокопець. У книзі розповідається про долю родини о. Юрія Левицького та Анастасії з Зубрицьких, з 8-ми дітей якої п'ятеро загинуло у боротьбі за волю України. Торонто-Львів, 2011, 128 стор.

18. Ігор Марчук. Ростислав Волошин. У книзі розповідається про життєвий шлях Р. Волошина, одного з перших організаторів ОУН на Волині, згодом керівника Рівненської ОЕ ОУН, члена БП ОУН та головного на III НВЗ ОУН і I УЗ УГВР. Торонто-Львів, 2012, 128 стор.

19. Дмитро Проданик. Микола Кричун «Черемшина». У книзі на основі архівних документів подано життєвий та бойовий шлях Миколи Кричуна-«Черемшини», «Олексія» на посадах повітового та надрайонного провідника ОУН Вижниччини. Торонто-Львів, 2012, 128 стор.

20. Наталія Ніколаєва. Підпільні друкарні ОУН та їх ліквідація каральними органами СРСР в 1944–1954 рр. В книзі на основі таємних документів ЦК КП(б)У, радянських каральних органів, матеріалів підпілля ОУН та сучасних наукових праць досліджується діяльність підпільних друкарень ОУН в 1944–1954 рр. та процес їх ліквідації органами НКВС-НКДБ-МДБ-МВС-КДБ СРСР. Торонто – Львів, 2012, 132 стор.

21. Василь Ільницький. Провід ОУН Карпатського Краю. Книга присвячена структурі та кадрам Карпатського краю ОУН. На основі різних архівних документів і матеріалів розкриваються структурні трансформації та питання кількісного заповнення керівних органів краю. Торонто-Львів, 2012, 128 стор.

22. Богдан Зек. Олег Штуль у боротьбі за Україну. Представлена книга розповідає про політика, журналіста, громадського діяча Олега Штуля. Торонто-Львів, 2013, 112 стор.

23. Наталія Ніколаєва. Уляна Крюченко – «Оксана». Книга описує життя та долю Уляни Никифорівни Крюченко (1920–1972), підпільниці ОУН, дружини керівника Проводу ОУН та Головного командира УПА в 1950–1954 рр. Василя Степановича Кука (1913–2007). Торонто-Львів, 2013, 128 стор.

“ЛІТОПИС УПА” В МЕРЕЖІ INTERNET

Заходами Адміністрації видавництва “Літопис УПА” детальну інформацію українською та англійською мовами про видання та споріднені матеріали можна знайти в мережі Internet за адресою:

<http://www.litopysupa.com>

Ця інформація складається з чотирьох груп.

1. Вступ до серій (*Introduction to the Series*), який дає загальні інформації про “Літопис УПА” та цілі видавництва.

2. Інформації про замовлення (*Ordering information*), які дають короткі інформації про кожний том серій та як їх замовляти.

3. Книги “Літопис УПА” (*Litopys UPA volumes*), де про кожний том подано не тільки повну бібліографічну інформацію (титуль-на сторінка, дата і місце публікації, число ISBN, ціна та редактор книги), але також повний текст вступної статті та резюме матеріалів тому. Текст ілюстрований знімками, які знаходяться в книзі.

4. Споріднені матеріали (*Related Materials*). У цій групі подані публікації інших видавництв, що відносяться до теми УПА та Збройного підпілля в Україні.

Аналогічну інформацію англійською мовою можна знайти також на web сторінці за адресою:

<http://www.infoukes.com/commercial/litopysupa/index.html>

*Про подальші інформації можна звертатися на адресу
Адміністрації:*

— Микола Кулик — **mykola.kulyk@litopysupa.com**
або Редакції:

— Петро Й. Потічний — **peter.potichnyj@litopysupa.com**

Адміністрація в Україні — **litopys@bs.lviv.ua**

Будемо вдячні за відгуки читачів на наше видання.

*Пишіть на подані адреси або також на
www.litopysupa.com*

**ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА В США Й КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ім. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США Й КАНАДІ**

ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ “ЛІТОПИСУ УПА”

*М. Бохно, І. Василевський-Путко, І. Гомзяк, Параска Грицай,
О. Дольницький, О. Жигар, Б. Ковалик, М. Кошик,
М. Кулик, Р. Кулик, Катерина Лялюк, М. Лушчак, П. Мицак,
Емілія Нагірна-Зінько, Марія Пискір, А. Потічний, П. Потічний,
М. Рошецький, І. Росіл, Наталя Солтис, І. Терефенко,
Ярослава Філь, О. Цилюпа, С. Шпак, Є. Штендера*

Адміністрація:

М. Кулик, Р. Кулик, Емілія Нагірна-Зінько, Наталя Солтис

Адреса:

*LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station “С”
Toronto, Ontario, M6J 3M7, Canada
mykola.kulyk@litopysupa.com*

Адміністрація в Україні:

Ігор Гомзяк, Богдан Столяр

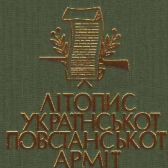
Благодійний Громадський Фонд “Літопис УПА”

ім. Володимира Макара

Микола Посівнич

Адреса: “Літопис УПА”

*пл. Міцкевича, 6/7, Львів 79005 Україна
тел.(38-032) 272-4064 e-mail: litopys@bs.lviv.ua*

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ

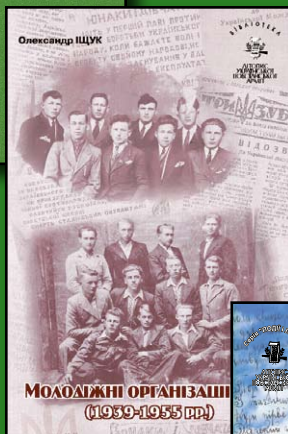
50

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

ЛІТОПИС
УПА

ТОМ
21

Вогдан ЗЕК

ОЛЕГ ШЦУК
У БОРОТБІ ЗА УКРАЇНУ

LITOPYS U.P.A.

P.O. Box 97, Station "C"

Toronto, ON M6J 3M7

CANADA

mykola.kulyk@litopysupa.com

<http://www.litopysupa.com>

“ЛІТОПИС УПА”

пл. Міцкевича, 6/7

Львів, 79000

UKRAINE

е-пошта: litopys@bs.lviv.ua

Серія "ПОДІЇ І ЛЮДИ"

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ

Наталія НІКОЛАЄВА

УЛЯНА КРЮЧЕНКО – «ОКСАНА»